

**ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΨΑΡΡΑΚΗ ΕΛΕΝΗ-ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

ΑΡ. ΜΗΤΡΩΟΥ: 9040035

ΤΜΗΜΑ: ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΕΞΑΜΗΝΟ: Γ'

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΑΤΣΑΓΓΑΝΗΣ ΜΑΝΟΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
εισ.
Αρ. 91783
ταξ.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ПЕРИХОМЕНА

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Β. ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

1. Τι είναι παγκοσμιοπόίηση
  2. Ιστορικό υπόβαθρο
  3. Είδη παγκοσμιοποίησης
  4. Θεωρητικές προσεγγίσεις
  5. Τα αποτελέσματα της παγκοσμιοποίησης

Γ. ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Η αγορά εργασίας στη Νεοκλασική θεωρία
  2. Εργασιακές σχέσεις
  3. Θεσμοί αγοράς εργασίας
  4. Ανεργία

Δ. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

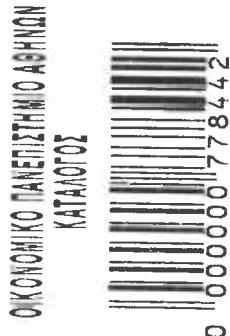
1. Ιστορικά δεδομένα
  2. Γενικές επιπτώσεις
  3. Μετανάστευση εργαζομένων
  4. Ακαμψίες και ανισότητες στην αγορά εργασίας
  5. Ευελισφάλεια (Flexicurity)

Ε. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

1. Η ελληνική οικονομία και η ανταγωνιστικότητα
  2. Η ελληνική αγορά εργασίας
  3. Μετανάστευση
  4. Οικονομικές σχέσεις Ελλάδας-Βουλγαρίας
  5. Συμπεράσματα

ΣΤ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

З. ВІВЛІОГРАФІА

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έννοια της παγκοσμιοποίησης υποδηλώνει αλλαγές, οι οποίες δημιουργούν τόσο απειλές όσο και ευκαιρίες. Η πρόκληση για τα κράτη είναι να γίνουν ευέλικτα και ευπροσάρμοστα, ώστε να καταφέρουν να επωφεληθούν από τις ευκαιρίες που αυτή προσφέρει, καθώς και να υπερπηδήσουν τις απειλές. Αυτό απαιτεί μεταρρύθμιση της αγοράς εργασίας, των κοινωνικών πολιτικών και του οικονομικού περιβάλλοντος.¹

Στην παρούσα εργασία θα ασχοληθούμε με τις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης στην αγορά εργασίας αφού πρώτα αναλύσουμε τον όρο, το ιστορικό υπόβαθρο, το περιεχόμενο, τις θεωρητικές προσεγγίσεις και τις γενικότερες επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης, καθώς και την έννοια, τους θεσμούς και τα χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας. Στη συνέχεια θα επιχειρηθεί αναφορά στην περίπτωση της Ελλάδας και θα εξετάσουμε τις ιδιαιτερότητες και τα δεδομένα της οικονομίας της, της αγοράς εργασίας, εμμένοντας περισσότερο στο θέμα της μετανάστευσης, καθώς και στη μεταφορά ελληνικών επενδύσεων και επιχειρήσεων στο εξωτερικό, που αποτελούν μείζονα θέματα για το ελληνικό κράτος.

B. ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

1. Τί είναι παγκοσμιοποίηση

Ο όρος «παγκοσμιοποίηση» είναι αναμφισβήτητα ο περισσότερο ευρύτατα χρησιμοποιούμενος και αμφιλεγόμενος στην καθημερινότητά μας. Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, επιστήμονες, πολιτικοί, οικονομολόγοι, πολίτες των χρησιμοποιούν για να εξηγήσουν-ή παρεξηγήσουν- τη σημερινή πραγματικότητα. Το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης ωστόσο, σπάνια ορίζεται με σαφήνεια. Σχετίζεται με κάτι δυσνόητο αλλά ταυτόχρονα οικείο, που επικρατεί και αλλάζει τα κοινωνικοπολιτικοοικονομικά-και όχι μόνο- δεδομένα, εξαναγκάζοντάς μας σε

¹ Sapir Andre, *Globalization and the Reform of European Social Models*, vol. 44, n. 2, 2006, p. 1.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

προσαρμογή και ανταπόκριση με ποικίλους τρόπους και χάρη στα μοντέρνα μέσα επικοινωνίας και μεταφοράς πραγματοποιείται χωρίς καμία προσπάθεια.²

“Ένας από τους επικρατέστερους ορισμούς της έννοιας «παγκοσμιοποίηση» είναι ο εξής: η παγκοσμιοποίηση είναι η αύξηση της κλίμακας, του μεγέθους, της ταχύτητας και της εμβάθυνσης των διαπεριφερειακών ροών και των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων. Δηλαδή, πρόκειται για μια μετατόπιση στην κλίμακα της οργάνωσης των ανθρώπινων κοινωνιών, η οποία συνδέει απομακρυσμένες κοινωνίες και διαχέει σχέσεις εξουσίας στις κυριότερες ηπείρους και περιοχές του κόσμου.³ Ουσιαστικά προέρχεται από και βασίζεται σε ένα σύνολο παραγόντων, οι οποίοι αλληλοσχετίζονται και αλληλεπιδρούν, συνέβαλαν στην εμφάνιση και εξάπλωσή της, χαράσσουν και κατευθύνουν την πορεία της⁴:

- Η ίδρυση και επικράτηση διεθνών κυβερνητικών οργανισμών (Ηνωμένα Έθνη, Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, Παγκόσμια Τράπεζα κ. τ. λ.) στους οποίους τον κύριο λόγο έχουν οι υπουργοί οικονομικών των 7 περισσότερο βιομηχανικά αναπτυγμένων χωρών στον κόσμο (G7-Καναδάς, Γαλλία, Ιταλία, Γερμανία, Ιαπωνία, Ηνωμένο Βασίλειο, Η.Π.Α.).
- Η ανάδειξη και παγίωση νεοφιλελεύθερων θεωριών (οικονομικός ορθολογισμός) μέσα στη δεκαετία του '70 που προωθούσαν τις έννοιες του laissez-faire, του αόρατου χεριού και της ανοιχτής οικονομίας.
- Η κατάρρευση των ελεγχόμενων και κλειστών οικονομιών των κομμουνιστικών χωρών, επιτρέποντας στο καπιταλιστικό οικονομικό σύστημα να κερδίσει έδαφος.
- Η ανάπτυξη και ραγδαία εξάπλωση μεγάλων πολυεθνικών επιχειρήσεων, που οδηγούν τις εθνικές οικονομίες να ανασυνταχθούν, ώστε να ανταποκριθούν όχι τόσο στις προσδοκίες των πολιτών των

²Beck Ulrich, *What Is Globalization*, Polity Press, 2000, p. 20.

³Held Anthony και McGrew David, *The Global Transformations Reader*, Καίμπριτζ: Polity Press, 2000, p. 4.

⁴Barr Kevin J., *Globalization and the Economy*, Ecumenical Centre for Research Education and Advocacy (ECREA), 1999, p. 3-4.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

εθνικών κρατών, όσο στη ροή και τις ανάγκες του παγκόσμιου κεφαλαίου.

- Η Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο συμβάλλουν ιδιαίτερα στην διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, δανείζοντας και φυσικά ελέγχοντας και κατευθύνοντας τα κράτη (συνήθως αναπτυσσόμενα) που αντιμετωπίζουν πρόβλημα δημόσιου και εθνικού χρέους και βρίσκονται σε διαχειριστικό αδιέξοδο ή απλά η οικονομική τους ανάπτυξη αντιμετωπίζει ύφεση ή αδυναμία. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η αντιμετώπιση της «κρίσης χρέους» (“debt crisis”) που βίωσαν αρκετές αναπτυσσόμενες χώρες στις αρχές της δεκαετίας του '80, καθώς και η σημερινή διαχείριση της οικονομικής κατάστασης της χώρας μας, η οποία βρίσκεται σε οικονομικό τέλμα.

2. Ιστορικό υπόβαθρο

Η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης πέρασε από διάφορες φάσεις, ενώ παρουσίασε διαφορετική ένταση στην κάθε μια. Αν λοιπόν θεωρήσουμε ότι παγκοσμιοποίηση είναι η αυξανόμενη αλληλεξάρτηση, ενσωμάτωση και τριβή μεταξύ των ανθρώπων μπορούμε να αποφανθούμε ότι η πρώτη φάση της παγκοσμιοποίησης πραγματοποιήθηκε κατά την περίοδο που τα πρώτα βασίλεια των Αιγυπτίων, Βαβυλωνίων, Ελλήνων και Ρωμαίων αγωνίζονταν για να ενώσουν τους λαούς τους υπό το ζυγό τους, ώστε να θεμελιώσουν και να εξαπλώσουν τη δύναμή τους. Η δεύτερη φάση σηματοδοτείται με την έναρξη των ευρωπαϊκών εξερευνήσεων έξω από τη γηραιά ήπειρο και την ανακάλυψη του «νέου κόσμου». Οι εμπορικές σχέσεις ξεκίνησαν τόσο μεταξύ αυτού και των ευρωπαίων όσο και μέσα στην ίδια την Ευρώπη αφού αποικίες δημιουργήθηκαν και νέα προϊόντα μεταφέρθηκαν και προτιμήθηκαν. Η βιομηχανική επανάσταση έδωσε νέα ώθηση στην πορεία της παγκοσμιοποίησης, πρώτες ύλες αξιοποιήθηκαν, επιχειρήσεις και βιομηχανίες εμφανίστηκαν και τελειοποιήθηκαν και το διεθνές εμπόριο άνθησε. Περαιτέρω αποικίες δημιουργήθηκαν προκειμένου να επωφεληθούν της

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ανάπτυξης και οι διασυνοριακές σχέσεις πολλαπλασιάστηκαν. Η τρίτη φάση της παγκοσμιοποίησης αποτελούσε γεγονός. Η νέα φάση συντελείται τα τελευταία χρόνια χάρη στις νέες ανακαλύψεις, την έρευνα και καινοτομία, την τεχνολογική ανάπτυξη, την βελτίωση των επικοινωνιών και την εμφάνιση νέων και γρηγορότερων μέσων μεταφοράς, το διαδίκτυο. Η αλληλεξάρτηση και αλληλεπίδραση των ατόμων και των περιοχών παγκοσμίως είναι εντονότερες από ποτέ⁵.

3. Είδη παγκοσμιοποίησης

Σημαντικό είναι να τονιστεί ότι η παγκοσμιοποίηση, αν και αποτελεί περίπλοκο σύμπλεγμα φαινομένων και σχέσεων, έχει διάφορες πτυχές και εκφάνσεις, ο διαχωρισμός και η ανάλυση των οποίων βοηθά στην καλύτερη κατανόηση και προσέγγιση της έννοιάς της⁶:

- Βιομηχανική παγκοσμιοποίηση: αναφέρεται στην ενίσχυση και επέκταση των πολυεθνικών εταιριών, στη διεθνή συνεργασία εργαζομένων και εργοδοτών για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών.
- Πολιτική παγκοσμιοποίηση: αφορά στην άτυπη πολιτική διακυβέρνηση σε παγκόσμιο επίπεδο από όργανα υπερεθνικού βεληνεκούς με την ταυτόχρονη υποβάθμιση της ανεξαρτησίας του έθνους-κράτους. Τα πολιτικά συμφέροντα, καθώς και οι φόβοι περιοχών και χωρών αλληλεξαρτώνται και αλληλοδιαπλέκονται ακόμα και αν οι τελευταίες δεν γειτνιάζουν ή τυπικά δε σχετίζονται μεταξύ τους.
- Πολιτισμική/κοινωνική παγκοσμιοποίηση: ταυτίζεται με την «ομογενοποίηση» της κουλτούρας και τον παραγκωνισμό εθνικών χαρακτηριστικών, αξιών και συνηθειών. Η «θεωρία της μάζας» κερδίζει συνεχώς χώρο. Η μόδα κατακλύζει τις ζωές των κατοίκων του «παγκόσμιου

⁵ Barr Kevin J., *Globalization and the Economy*, Ecumenical Centre for Research Education and Advocacy (ECREA), 1999, p. 3.

⁶ Beck Ulrich, *What Is Globalization*, Polity Press, 2000, p. 17-19.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

χωριού». Ο τρόπος ζωής χαρακτηρίζεται από ατομικισμό και καταναλωτική μανία και η ποιότητα ζωής παρακμάζει.

- Τεχνολογική παγκοσμιοποίηση/παγκοσμιοποίηση της Πληροφόρησης: σχετίζεται με την επανάσταση της πληροφορικής, τη ραγδαία αύξηση της ροής πληροφόρησης μεταξύ γεωγραφικά απομακρυσμένων περιοχών, την έρευνα, την καινοτομία, τις τηλεπικοινωνίες, τις μεταφορές που καταρρίπτουν τα σύνορα και «ενώνουν» τον κόσμο.
- Περιβαλλοντική/Οικολογική παγκοσμιοποίηση: βασίζεται στην παγκόσμια αλληλεξάρτηση των οικοσυστημάτων, των κλιματολογικών συνθηκών, των πλουτοπαραγωγικών πηγών, καθώς και στην επιρροή που αυτά δέχονται από την ανθρώπινη επέμβαση (εξωτερικότητες). Ισχυρά περιβαλλοντικά προβλήματα απαιτείται να αξιολογηθούν και να αντιμετωπιστούν σε παγκόσμιο επίπεδο.
- Οικονομική/Χρηματοπιστωτική παγκοσμιοποίηση: αποτελεί τη βασική και περισσότερο ουσιαστική έκφανση της παγκοσμιοποίησης καθώς καθορίζει τις υπόλοιπες. Παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές αγορές εμφανίζονται και ο διεθνής δανεισμός (τόσο ο εταιρικός όσο και ο κρατικός) αποτελεί καθημερινό φαινόμενο εφόσον η πρόσβαση είναι άμεση και εύκολη. Οι αγορές διεθνοποιούνται, τα σύνορα ανοίγουν και η ελεύθερη διακίνηση του κεφαλαίου, των εμπορευμάτων και-στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης-της εργασίας είναι γεγονός. Όλα αυτά συνοδεύονται από περαιτέρω μεταβολές, όπως τις ελαστικές εργασιακές σχέσεις, τις ιδιωτικοποιήσεις, την κατάργηση του κρατικού παρεμβατισμού στην οικονομία, την εμφανή εξασθένιση του κράτους πρόνοιας και της προστασίας⁷.

⁷ Τάκης Φωτόπουλος, *Οι Αντιτίθεμενες Προσεγγίσεις της Παγκοσμιοποίησης*, Διάπλους, τ. 9, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 2005, σελ. 1-2.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

4. Θεωρητικές Προσεγγίσεις

Είναι γνωστό ότι επικρατεί έντονη σύγχυση γύρω από τη σημασία, τα χαρακτηριστικά και τη φύση της (οικονομικής) παγκοσμιοποίησης. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι υφίστανται διάφορες απόψεις σχετικά με τον τρόπο, το χρόνο και τις περιστάσεις που συνοδεύουν την έλευση της παγκοσμιοποίησης, καθώς και την ισχύ που αυτή πλέον διαθέτει. Έτσι, επικρατούν τέσσερις διαφορετικές προσεγγίσεις του χαρακτήρα της παγκοσμιοποίησης, οι οποίες διακρίνονται σε «συστημικές» και «μη συστημικές», ανάλογα με το αν θεωρούν ότι εκείνη αποτελεί ένα φαινόμενο που ανάγεται στο ίδιο το σύστημα της οικονομίας της αγοράς, του κοινωνικοοικονομικού συστήματος, και άρα είναι μη αντιστρέψιμη, δεδομένου ότι είναι αποτέλεσμα «ενδογενούς» και μη αναπόφευκτης αλλαγής, ή αντίστοιχα ότι προκλήθηκε από κάποια «εξωγενή» επέμβαση (π.χ. από συνωμοσίες ή κακές πολιτικές), πράγμα το οποίο την καθιστά καθόλα αντιστρέψιμη⁸.

- Η νεοφιλελεύθερη προσέγγιση : Εκπρόσωποι της προσέγγισης αυτής είναι τα συντηρητικά κόμματα οι κύριοι παγκόσμιοι οικονομικοί και εμπορικοί θεσμοί, όπως η Παγκόσμια Τράπεζα, το ΔΝΤ, ο ΠΟΕ, καθώς και οι περισσότεροι ορθόδοξοι οικονομολόγοι. Υποστηρίζουν ότι η έλευση της παγκοσμιοποίησης ήταν καταρχάς αναπόφευκτη και μη αναστρέψιμη στη συνέχεια, ενώ τη χαρακτηρίζουν ευεργετική για όλους τους τομείς τους οποίους επηρεάζει, ακόμη και για εκείνον της οικονομίας ή του περιβάλλοντος. Η εξέλιξη και αλληλεξάρτηση των οικονομικών και τεχνολογικών δεδομένων οδήγησε στο άνοιγμα των συνόρων και των αγορών, στην απορρύθμιση, την απελευθέρωση του εμπορίου και των κεφαλαίων και τον αναγκαίο περιορισμό του κράτους πρόνοιας.
- Η σοσιαλ-φιλελεύθερη προσέγγιση : Εκπρόσωποί της είναι κεντροαριστερές κυβερνήσεις, καθώς και αρκετοί οικονομολόγοι και

⁸ Τάκης Φωτόπουλος, *Oι Αντιτίθεμενες Προσεγγίσεις της Παγκοσμιοποίησης*, Διάπλους, τ. 9, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 2005, σελ. 7-13.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

κοινωνιολόγοι. Συμφωνούν εν μέρει με την παραπάνω προσέγγιση αφού θεωρούν ότι όντως το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης ήταν αναπόφευκτο και ευκόλως εννοούμενο, δεν ασπάζονται όμως την άποψη ότι τα αποτελέσματά της είναι σε γενικές γραμμές ευεργετικά (συγκέντρωση πλούτου, εισοδηματικό χάσμα, φτώχεια, περιβάλλον) διερευνώντας τρόπους για να την κάνουν περισσότερο «ανθρωποκεντρική» και δίκαιη. Ένας από αυτούς είναι και ο «Τρίτος Δρόμος» (γνωστός ως “Third Way”) όπου προτείνεται η ανανέωση της σοσιαλδημοκρατίας, ώστε η ευημερία να συμβαδίσει με την εντολή της παγκοσμιοποίησης, της επιχειρηματικότητας και της εκβιομηχάνισης και να επιτευχθεί η αναδιανομή και ταυτόχρονα η ανταγωνιστικότητα και η άνοδος της απασχόλησης με τη στροφή στον τομέα των υπηρεσιών⁹

- Οι «μη συστηματικές» προσεγγίσεις της ρεφορμιστικής αριστεράς : Σοσιαλδημοκράτες, μετα-Μαρξιστές, Αριστεροί χαρακτηρίζουν την παγκοσμιοποίηση όχι σαν φαινόμενο της εποχής και αναμενόμενη εξέλιξη αλλά ως φερέφωνο νεοφιλελεύθερων ιδεών που σαφώς προϋπήρχε, έχοντας πάντα την τάση να προσαρμόζεται στην εκάστοτε πραγματικότητα. Σε αυτό βασιζόμενοι εξετάζουν τρόπους περιορισμού της και βελτίωσης των συνθηκών κοινωνικής οργάνωσης που επικρατούν, θεωρώντας ότι τα αποτελέσματά της είναι δυσμενή όχι μόνο για την εργασία και την επιβίωση του μεγαλύτερου ποσοστού των ανθρώπων, όχι μόνο για το περιβάλλον και την ποιότητα ζωής, αλλά και για την ίδια τη δημοκρατία, την αξιοκρατία και την κρατική αξιοπιστία.
- Η προσέγγιση της Περιεκτικής Δημοκρατίας : Υποστηρίζουν ότι η έλευση της παγκοσμιοποίησης δεν είναι κάτι καινούριο και ότι το άνοιγμα και η διεθνοποίηση της οικονομίας της αγοράς πραγματοποιήθηκαν ταυτόχρονα με την ανάδυσή της. Ως εδώ η άποψη πλησιάζει πολύ με αυτή των εκπροσώπων της ρεφορμιστικής Αριστεράς. Η διαφορά έγκειται στο ότι ενώ οι εκφραστές της ρεφορμιστικής Αριστεράς φρονούν ότι η εμφάνιση

⁹ Martin Rhodes, *Globalization and West European Welfare States: a Critical Review of Recent Debates*, Journal of European and Social Policy, 1996, p. 318-319.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

και εξάπλωση της παγκοσμιοποίησης αποτέλεσαν αλλαγές «εξωγενείς» και έτσι αναπόφευκτες, εκείνοι της Περιεκτικής Δημοκρατίας επιμένουν ότι στις αλλαγές συνετέλεσε κατά πολύ το γεγονός ότι το εργατικό κίνημα και η δράση του είχαν συρρικνωθεί, ώστε οι μεγάλοι διεθνείς θεσμοί και οι εθνικές κυβερνήσεις να παγιοποιήσουν υπάρχουσες τάσεις της οικονομίας και να θεσμοθετήσουν «ενδογενώς» τις αλλαγές που επιθυμούσαν να επιφέρουν. Έτσι, σήμερα νεοφιλελεύθερες πολιτικές υποστηρίζονται με υποτυπώδεις αποκλίσεις τόσο από κέντρο-δεξιά όσο και από κέντρο-αριστερά κόμματα επιβεβαιώνοντας τα θεμελιωμένα χαρακτηριστικά της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας της αγοράς.

5. Τα αποτελέσματα της παγκοσμιοποίησης

Στις μέρες μας γίνεται συνεχώς λόγος για την ραγδαία εξάπλωση της παγκοσμιοποίησης, καθώς και για τα αποτελέσματά της, τόσο στο οικονομικό όσο και στο πολιτικό, κοινωνικό, πολιτιστικό και ευρύτερο διεθνές περιβάλλον. Διαπιστώνεται ότι η φύση τους ποικίλλει, καθώς ενώ σε άλλους τομείς παρατηρείται ευεργετική επίδραση, αλλού σηματοδοτείται δυσμενής επιρροή, αλλοίωση ή και παρακμή.

Οι επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης χαρακτηρίζονται από κάποιους καταστροφικές · η ίδια διαβρώνει τόσο τις πολιτικές όσο και τις οικονομικές διεθνείς συνθήκες, το κράτος και η δημοκρατία καταρρέουν, οι πολίτες χάνουν την αυτονομία και την ανεξαρτησία τους, η φτώχεια εξαπλώνεται απειλητικά και ραγδαία. Από άλλους δε, θεωρούνται θετικές · εξυγίανση της οικονομίας, άνθηση του εμπορίου, ανάπτυξη και βελτίωση της ποιότητας ζωής. Επικρατέστερη όμως, αποδεικνύεται η μετριοπαθής άποψη περί παγκοσμιοποίησης · άλλαξε το γενικότερο οικονομικό σκηνικό στο οποίο εφαρμόζονται οι δημόσιες πολιτικές και αυτό που ουσιαστικά χρειάζεται δεν είναι ούτε η ανατροπή ούτε βέβαια και ο εκθειασμός της εξάπλωσής της αλλά η άμεση προσαρμογή του κοινωνικού κράτους, καθώς και ο σχεδιασμός κοινωνικών πολιτικών σύγκλισης και ενσωμάτωσης.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Τα κύμα της αλλαγής που φέρνει η παγκοσμιοποίηση είναι δεδομένο, ωστόσο τα αποτελέσματά της είναι περισσότερο ευδιάκριτα στους παρακάτω τομείς :

- Άνοδος της ανισότητας σε μισθούς, απασχόληση, κέρδη: Αν και θεωρείται ότι οι άμεσες ξένες επενδύσεις παίζουν σημαντικά θετικό ρόλο στην ανάπτυξη μιας χώρας, αυτό δε σημαίνει ότι τα κέρδη μοιράζονται ισάξια, ώστε να επωφελούνται όλοι οι πολίτες. Έτσι, αποδεικνύεται ότι ακόμα και αν τις τελευταίες δύο δεκαετίες ο γενικός δείκτης ανισότητας μεταξύ των μισθών έχει μειωθεί, το απόλυτο χάσμα τόσο μεταξύ των επιπέδων μισθών όσο και των επιπέδων απασχόλησης έχει εμφανώς αυξηθεί¹⁰. ο ανταγωνισμός και η απειλή μεταφοράς των εργασιών σε άλλες περιοχές από τις επιχειρήσεις έχουν σαφώς ευνοήσει τους «υψηλά καταρτισμένους» εργαζόμενους (high-skilled), και αντίστοιχα αποδύναμώσει τους «χαμηλά καταρτισμένους» (low-skilled), ώστε μείζονος σημασίας μέτρο ανισότητας να αποτελεί το μισθολογικό χάσμα μεταξύ αυτών, γνωστό και ως “skill premium”¹¹ (αφού εκάστοτε αλλαγές σε αυτό οδηγούν σε αντίστοιχες αλλαγές στην μισθολογική ανισότητα), το οποίο έχει (συνολικά) σαφώς αυξηθεί¹². Έτσι, οι προσδοκίες που σχετίζονταν με το γεγονός ότι η παγκοσμιοποίηση θα ευνοούσε τους λιγότερο καταρτισμένους διευρύνοντας τις ευκαιρίες τους, δεδομένου ότι αυτοί θεωρούντο ως ο σχετικά παραγκωνισμένος συντελεστής στις αναπτυσσόμενες χώρες, διαψεύστηκαν¹³. Επίσης, δεδομένου ότι ο βαθμός κοινωνικής προστασίας έχει σαφώς μειωθεί στις αναπτυσσόμενες χώρες προκειμένου οι ίδιες να καταφέρουν την

¹⁰ Barr Kevin J., *Globalization and the Economy*, Ecumenical Centre for Research Education and Advocacy (ECREA), 1999, p. 5-9.

¹¹ Σημαντικό είναι να αναφερθεί ο τρόπος μέτρησης του skill premium: όταν πληροφορίες για την εκπαίδευση του κάθε ατόμου είναι διαθέσιμες, τότε υπολογίζουμε τις αποδόσεις ως προς τον βαθμό εκπαίδευσής, αλλιώς, ο σχετικός μισθός των εργαζόμενων που δεν ασχολούνται με την παραγωγή (nonproduction workers) προς εκείνων που ασχολούνται με αυτήν (production workers), αποτελεί επίσης έγκυρο τρόπο μέτρησης του skill premium. Τονίζουμε ότι production workers θεωρούνται οι λιγότερο καταρτισμένοι.

¹² Goldberg Koujianou Pinelopi and Pavcnik Nina, *Distributional Effects of Globalization in Developing Countries*, Journal of Economic Literature, March 2007, p. 52.

¹³ Goldberg Koujianou Pinelopi and Pavcnik Nina, *Distributional Effects of Globalization in Developing Countries*, Journal of Economic Literature, March 2007, p. 39.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

αμεσότερη ανάπτυξη και σύγκλιση, οι προσπάθειες αναδιανομής και καταπολέμησης των ανισοτήτων έχουν φανερά υποχωρήσει. Δεδομένου λοιπόν ότι πολλά νοικοκυριά βασίζονται στην προνοιακή κρατική μέριμνα, είναι αναμενόμενο αυτά να αντιμετωπίσουν πρόβλημα επιβίωσης σε σχέση με άλλα, τα οποία δεν εξαρτώνται άμεσα από το κράτος, αυξάνοντας έτσι, την ανισότητα στην κατανάλωση μεταξύ των νοικοκυριών¹⁴. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι οι ανισότητες αυξήθηκαν τόσο εντός όσο και μεταξύ των χωρών¹⁵.

- Εμπόριο: Η άνοδος του λόγου των εξαγωγών προς τη συνολική παραγωγή σε σημαντικά επίπεδα αποτελεί σημαντική και συνήθη μονάδα μέτρησης της παγκοσμιοποίησης. Το γεγονός λοιπόν, ότι το διεθνές εμπόριο τριπλασιάστηκε από το 1950 και μετά μαρτυρά ότι η έλευση της παγκοσμιοποίησης λειτούργησε θετικά στη ραγδαία ανάπτυξή του. Περισσότερο εντυπωσιακή είναι η ανάπτυξη που έχει σημειωθεί στο εμπόριο βιομηχανικών προϊόντων και αν και αυτά αποτελούν μικρό μόνο ποσοστό της απασχόλησης (18% στις χώρες του ΟΟΣΑ και 24% στις ΗΠΑ), ισχύει ότι μεγάλο μέρος άλλων τομέων (π.χ. γεωργία, ενέργεια, κατασκευές, μεταφορές, οικονομικά) χρησιμοποιούνται σαν πρώτες ύλες στη βιομηχανική παραγωγή, έτσι η επιβίωση και άνθηση των τομέων αυτών εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την ανάπτυξη του ανταγωνισμού στις αγορές βιομηχανικών προϊόντων¹⁶.
- Ξένες Άμεσες Επενδύσεις και Οικονομικές Σχέσεις¹⁷: Η ροή των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων από πλούσιες αναπτυγμένες σε αναπτυσσόμενες χώρες έχει δραματικά αυξήθει την τελευταία εικοσαετία, ιδιαίτερα αν αυτές ειδωθούν αναλογικά με το παγκόσμιο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (την

¹⁴ Goldberg Koujianou Pinelopi and Pavcnik Nina, *Distributional Effects of Globalization in Developing Countries*, Journal of Economic Literature, March 2007, p. 76.

¹⁵ Glyn Andrew, *The Assessment : How Far Has Globalization Gone ?*, Oxford Review of Economic Policy, vol. 20, no. 1, 2004, p. 7-12.

¹⁶ Glyn Andrew, *The Assessment : How Far Has Globalization Gone ?*, Oxford Review of Economic Policy, vol. 20, no. 1, 2004, p. 2-5.

¹⁷ Glyn Andrew, *The Assessment : How Far Has Globalization Gone ?*, Oxford Review of Economic Policy, vol. 20, no. 1, 2004, p. 5-7.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

περίοδο 1991-96 κάλυπταν το 4,4% του εσωτερικού και το 5% του εξωτερικού ΑΕΠ, ενώ το διάστημα 1997-2002 το ποσοστό άγγιξε το 13,5% και το 13,1% αντίστοιχα σύμφωνα με έρευνα της Παγκόσμιας Τράπεζας). Βέβαια, αποδεικνύεται ότι στην πραγματικότητα η σημασία τους μπορεί να περιοριστεί αν λάβουμε υπόψιν ότι η ροή τους απευθύνεται σε λίγες και συγκεκριμένες αναπτυσσόμενες και οιονεί πετυχημένες χώρες (κυρίως σε Κίνα) και μάλιστα προέρχονται όχι τόσο από ξένους επενδυτές Δυτικών πλούσιων χωρών όσο από απόδημους καπιταλιστές των χωρών στις οποίες γίνονται οι επενδύσεις, οι οποίοι διαμένουν σε άλλες αναπτυσσόμενες χώρες. Επίσης αυτές δεν αφορούν τόσο σε βιομηχανικές εγκαταστάσεις (βελτίωση ανταγωνισμού) ή έργα υποδομής και ανάπτυξη όσο σε συγχωνεύσεις και εξαγορές εταιριών ή και υπηρεσίες, των οποίων η πλήρης απελευθέρωση και κατά συνέπεια ο τέλειος ανταγωνισμός δεν έχουν ακόμη επιτευχθεί. Σε κάθε περίπτωση πάντως γεγονός αποτελεί το ότι η αύξηση της εισροής κεφαλαίων εντός των χωρών σχετίζεται άμεσα με την αύξηση της ζήτησης για καταρτισμένους εργαζόμενους σε αυτές, δεδομένου ότι για να επιτευχθεί η ορθολογικότερη χρήση και αξιοποίηση του κεφαλαίου απαραίτητη είναι η άνοδος του ποσοστού εξειδίκευσης και γνώσης¹⁸. Από τη άλλη, αναμφισβήτητο είναι το εντυπωσιακό άνοιγμα των εθνικών οικονομιών, οι οποίες βρίσκονται σε φάση συνεχούς ολοκλήρωσης και ενοποίησης. Η διόγκωση των διεθνών οικονομικών σχέσεων, ο συχνός διασυνοριακός τραπεζικός δανεισμός, η εξάπλωση των συναλλαγών σε μετοχές και ομόλογα αποτελούν πραγματικότητα και μαρτυρούν τρανταχτά την επίδραση της παγκοσμιοποίησης.

- Περιορισμός και Διάβρωση της κυριαρχίας του Εθνικού Κράτους¹⁹:
- Υποστηρίζεται ότι η παγκοσμιοποίηση συμβάλλει άρρηκτα στην παραγκωνισμό του Εθνικού Κράτους και στην ταυτόχρονη ανάδειξη διεθνών συλλογικών οργάνων, τα οποία διαχειρίζονται τις κινήσεις και χαράσσουν την

¹⁸ Goldberg Koujianou Pinelopi and Pavcnik Nina, *Distributional Effects of Globalization in Developing Countries*, Journal of Economic Literature, March 2007, p. 63.

¹⁹ Bart Kevin J., *Globalization and the Economy*, Ecumenical Centre for Research Education and Advocacy (ECREA), 1999, p. 5-9.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

παγκόσμια πορεία απελευθέρωση, ιδιωτικοποιήσεις, απορρύθμιση δεσμεύουν τις κρατικές πρωτοβουλίες, η προστασία των πολιτών θυσιάζεται στο βωμό της προστασίας της παγκόσμιας οικονομίας, των επενδύσεων και του ανταγωνισμού δημοκρατία, πολυφωνία, ισονομία, ισοπολιτεία καταπατώνται, διοικούν όχι οι αιρετοί από το κράτος αλλά από τις παγκόσμιες δυνάμεις²⁰. Αν και κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί ότι η κρατική κυριαρχία και αυτονομία έχουν μετριαστεί, είναι αλήθεια ότι οι αλλαγές δεν είναι ικανές να υπονομεύσουν το ίδιο το κράτος, το οποίο βασίζεται κυρίως στο συντονισμό και την εναρμόνιση (co-ordination) με τα υπόλοιπα κράτη και όχι στην άρρηκτη συνεργασία και συμμόρφωση (co-operation) με τις διεθνείς απαιτήσεις και ανάγκες.

- Αγορά Εργασίας : Τομέας όπου η επίδραση της παγκοσμιοποίησης είναι εμφανέστατη απορρύθμιση, πτώση εργατικού κόστους/μεταφορά εργασιών μιας επιχείρησης σε περιοχές με μικρότερο κόστος παραγωγής, καταστροφή και δημιουργία θέσεων εργασίας, σαφής διάκριση εργαζομένων με υψηλά προσόντα και κατάρτιση από εκείνους με χαμηλότερα (high-skilled/low-skilled)/άνοδος ανταγωνισμού, ελαστικό σύστημα απασχόλησης, περιορισμός της δύναμης και δράσης των συνδικάτων, στρατηγικές με σκοπό την άνοδο της απασχόλησης και την καταπολέμηση της ανεργίας (π.χ. Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση), μετακινήσεις εργαζομένων, αβεβαιότητα (αφού η απελευθέρωση του εμπορίου μπορεί να οδηγήσει σε σημαντική αστάθεια των τιμών, καθώς και σε σοκ παραγωγικότητας, τα οποία με τη σειρά τους αυξάνουν την ευμεταβλητότητα στους μισθούς και την απασχόληση)²¹, εμφάνιση και εξάπλωση «μεταβατικής ανεργίας» καθώς οι οικονομίες επιδιώκουν να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες²².

²⁰ Barr Kevin J., *Globalization and the Economy*, Ecumenical Centre for Research Education and Advocacy (ECREA), 1996, p. 6.

²¹ Goldberg Koujianou Pinelopi and Pavcnik Nina, *Distributional Effects of Globalization in Developing Countries*, Journal of Economic Literature, March 2007, p. 71.

²² Goldberg Koujianou Pinelopi and Pavcnik Nina, *Distributional Effects of Globalization in Developing Countries*, Journal of Economic Literature, March 2007, p. 69.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

- Περιβάλλον: Αν και γίνεται προσπάθεια για τον παγκόσμιο συντονισμό των κρατών για την προστασία του περιβάλλοντος, είναι αλήθεια ότι τα αποτελέσματα της παγκοσμιοποίησης σε αυτό τον τομέα είναι περισσότερο δυσμενή παρά ευεργετικά. Νέες τεχνολογίες συνοδευόμενες από εκπομπή αερίων, καταστροφή κλίματος, εδάφους και υδάτων, σπατάλη πόρων, ενώ πράσινοι φόροι και πρόστιμα φαντάζουν μη προοδευτική λύση, άδειες εκπομπής πολλαπλασιάζονται²³.
- Κουλτούρα: Η άποψη ότι ήθη, έθιμα, συνήθειες και πολιτισμός ομογενοποιούνται μετριάζεται από το επιχείρημα ότι μια ισχυρή κουλτούρα επιβιώνει. Κυκλοφορία πληροφόρησης, ανταλλαγή συστημάτων καινοτομίας, εκμηδένιση αποστάσεων και χρόνου, ανάπτυξη και άνοδος ποιότητας ζωής, προγράμματα αλληλεγγύης και κοινωνικής ενσωμάτωσης. Ας μην ξεχνάμε ότι το κάθε κράτος ανταποκρίνεται διαφορετικά στο κάλεσμα της παγκοσμιοποίησης.
- Μετανάστευση: Διαπιστώνεται ενθάρρυνση της μετανάστευσης τα τελευταία χρόνια όχι μόνο από επαρχιακές σε αστικές περιοχές αλλά και μεταξύ διαφορετικών χωρών²⁴. Αυτό βασίζεται στο άνοιγμα των συνόρων και την απελευθέρωση των αγορών και οφείλεται στην αναζήτηση απασχόλησης και μόρφωσης κυρίως, αλλά και στην ανάγκη εύρεσης ποιοτικότερου περιβάλλοντος διαμονής. Βέβαια, είναι χαρακτηριστικό ότι η αγορά εργασίας είναι η λιγότερο ολοκληρωμένη μεταξύ των παγκόσμιων αγορών²⁵, κυρίως εξαιτίας της αδυναμίας προσαρμογής των εργαζομένων αλλά και επειδή υπάρχει τάση έλξης και ευκολότερης απορρόφησης αυτών με υψηλά προσόντα και όχι τόσο εκείνων με μέτρια ή χαμηλότερα, οι οποίοι συνήθως απασχολούνται σε επισφαλείς, προσωρινές και χαμηλόμισθες θέσεις εργασίας.

²³ Barr Kevin J., *Globalization and the Economy*, Ecumenical Centre for Research Education and Advocacy (ECREA), 1999, p. 7.

²⁴ Barr Kevin J., *Globalization and the Economy*, Ecumenical Centre for Research Education and Advocacy (ECREA), 1999, p. 7.

²⁵ Glyn Andrew, *The Assessment : How Far Has Globalization Gone ?*, Oxford Review of Economic Policy, vol. 20, no. 1, 2004, p. 7.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Συμπερασματικά, αντιλαμβανόμαστε ότι «η παγκοσμιοποίηση από τη μια μεριά αυξάνει τις ευκαιρίες για συνεργασία και συμμετοχή αλλά από την άλλη προωθεί συχνά την περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό. Όπως συμβαίνει και στις περισσότερες περιπτώσεις ιστορικής αλλαγής, υπάρχουν νικητές και χαμένοι...²⁶»

Γ. ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Η Αγορά Εργασίας στη Νεοκλασική Θεωρία

Προκειμένου να επιτευχθεί η εμπεριστατωμένη ανάλυση της αγοράς εργασίας, σκόπιμη είναι η παρουσίαση του νεοκλασικού μοντέλου, το οποίο αποτελεί έναν ιδεατό τύπο, κάτι που αξίζει να το προσεγγίζουμε αλλά που δεν μπορούμε ποτέ να το φτάσουμε στην πράξη. Έτσι, ακριβώς επειδή αυτό συνιστά έναν ιδεατό, και όχι εφαρμόσιμο πρακτικά, τύπο, το νεοκλασικό μοντέλο επηρεάζει το πώς οι οικονομολόγοι κατανοούν τα προβλήματα που προκύπτουν στην αγορά εργασίας και τις λύσεις που προτείνονται.

Βάση της θεωρίας αυτής είναι η κεντρικότητα του ατόμου και των προτιμήσεών του. Οι έννοιες του ατομισμού και του ορθολογισμού επικρατούν στη διαμόρφωση σχέσεων μεταξύ εργαζόμενων-εργοδοτών, αφού η αγορά εργασίας δε διαφέρει από την αγορά οποιουδήποτε αγαθού, όπου η εργασία καθεαυτή, αντιμετωπίζεται σαν εμπόρευμα, το οποίο ζητείται και προσφέρεται σε ένα σύστημα αγοραίας ανταλλαγής. Ο καθένας λοιπόν, δρα προς εξυπηρέτηση του ιδιοτελούς συμφέροντός του, όπως αυτό εκφράζεται από τις δεδομένες και αμετάβλητες προτιμήσεις του.

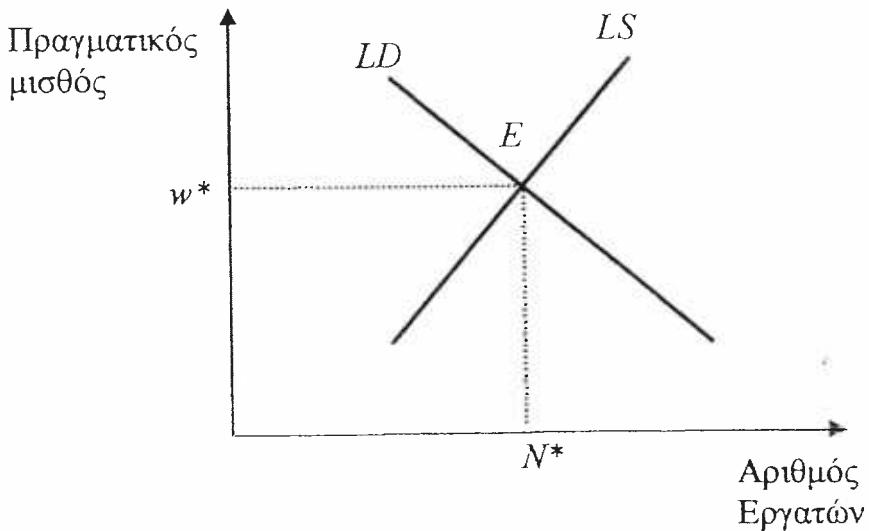
Έτσι, κάθε επιχείρηση, με σκοπό να μεγιστοποιήσει το κέρδος της και πάντα με βάση την τεχνολογία που διαθέτει, θα εκφράσει επιθυμία ζήτησης συγκεκριμένης ποσότητας εργασίας σε κάθε επίπεδο πραγματικού μισθού. Από την άλλη, οι

²⁶ Dr Konrad Raiser (General Secretary of the World Council of Churches (WCC) in Kevin J. Barr, *Globalization and the Economy*, Ecumenical Centre for Research Education and Advocacy (ECREA), 1999, p. 8.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

εργαζόμενοι, με σκοπό τη μεγιστοποίηση της χρησιμότητάς τους και υπό τον εισοδηματικό τους πάντα περιορισμό, θα προσδιορίσουν την ποσότητα εργασίας που επιθυμούν να προσφέρουν σε κάθε επίπεδο πραγματικού μισθού. Με τον τρόπο αυτό, προκύπτουν η καμπύλη συνολικής ζήτησης εργασίας (αν προστεθούν οι καμπύλες ζήτησης όλων των επιχειρήσεων) και αντίστοιχα η καμπύλη συνολικής προσφοράς εργασίας (με την πρόσθεση των καμπυλών προσφοράς όλων των εργαζομένων).

Η ζητούμενη και η προσφερόμενη ποσότητα εργασίας εξισώνονται, αφού ο μηχανισμός των τιμών οδηγεί στην ισορροπία της αγοράς, προσδιορίζοντας έτσι, την απασχόληση και τον πραγματικό μισθό ισορροπίας. Αναγκαία είναι η παράθεση διαγράμματος (1) προκειμένου να γίνει κατανοητή η ισορροπία της αγοράς εργασίας²⁷:

(Διάγραμμα 1)

Η καμπύλη LD είναι αυτή της ζήτησης, ενώ η καμπύλη LS εκείνη της προσφοράς εργασίας αντίστοιχα. Το σημείο που οι δύο καμπύλες τέμνονται (E), αποτελεί το σημείο ισορροπίας της αγοράς και προσδιορίζει τον μισθό (w^*) και την

²⁷ Βεληζιώτης Μιχάλης –Τσακαλώτος Ευκλείδης, *Οικονομική Θεωρία και Μεταρρυθμίσεις στην Αγορά Εργασίας: Οι περιορισμοί της Ορθόδοξης Προσέγγισης*, 2006.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

απασχόληση ισορροπίας (N^*). Έτσι, δεδομένου ότι δεν έχουμε ατέλειες ή τριβές, ο μισθός δεν μπορεί να είναι διαφορετικός από w^* γιατί αν αυτός είναι, για παράδειγμα, μεγαλύτερος, θα υπάρξουν αμέσως πιέσεις για πτώση του αφού εργαζόμενοι θα πρέπει να αποχωρήσουν από την αγορά εργασίας προκειμένου οι υπόλοιποι να πάρουν μεγαλύτερο μισθό. Για να επιτευχθεί λοιπόν, η ισορροπία και η είσοδος και παραμονή όλων στην αγορά εργασίας, ο μισθός w^* δεν μπορεί παρά να αντιστοιχεί σε ένα συγκεκριμένο σημείο της κάθετης καμπύλης, για δεδομένο αριθμό εργατικού δυναμικού (δηλαδή σημείο τομής LD και LS). Μην ξεχνάμε ότι σε σταθερό επίπεδο μισθών και σε σταθερό επίπεδο λοιπών συντελεστών (εισροών, όπως π.χ. εργασία, κεφάλαιο, έδαφος, τεχνολογία κ.λπ.) η επιχείρηση, χρησιμοποιώντας ως κριτήριο την οριακή παραγωγικότητα της εργασίας, θα προσλαμβάνει εργαζόμενους μέχρι του σημείου εκείνου στο οποίο το οριακό προϊόν της εργασίας ισούται με την αμοιβή της. Επειδή η αξία του οριακού προϊόντος της εργασίας μειώνεται καθώς προσλαμβάνονται περισσότεροι εργάτες, μόνο μια μείωση του μισθού θα οδηγούσε σε αύξηση της ζήτησης για εργασία²⁸.

Είναι λοιπόν προφανές, ότι στο μοντέλο αγοράς της νεοκλασικής οικονομικής θεωρίας, δεν υπάρχει εναλλακτική κατανομή των πόρων που θα βελτίωνε τη θέση ενός ατόμου χωρίς να χειροτερεύει αυτή κάποιου ή κάποιων άλλων. Όλες οι συναλλαγές που γίνονται είναι αμοιβαία επωφελείς, η ισορροπία δηλαδή που παρουσιάζεται στην αγορά είναι άριστη κατά Pareto. Στην ανταγωνιστική ισορροπία, όπου βρίσκεται η αγορά εργασίας, όλοι οι συντελεστές παραγωγής αμείβονται με το οριακό τους προϊόν, δηλαδή την ακριβή συμβολή τους στην παραγωγή.

Συμπεραίνουμε έτσι, ότι πουθενά δεν εμφανίζεται οποιουδήποτε είδους παρέμβαση, είτε θεσμική είτε κρατική. Η αγορά ισορροπεί από μόνη της λειτουργώντας ελεύθερα, επιτρέποντας τον ανταγωνισμό και κατανέμοντας αποτελεσματικά τους πόρους μεταξύ των μελών της. Οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι αποστρέφονται κάθε μορφή παρέμβασης, χαρακτηρίζοντάς τη σαν σοβαρή ατέλεια και υποστηρίζοντας ότι μπορεί να οδηγήσει σε τριβές και στρεβλώσεις.

Είναι όμως αναμφισβήτητο ότι συχνά εντοπίζονται περιπτώσεις αποτυχίας της αγοράς, όπως π.χ. ασυμμετρίες πληροφόρησης (δυσμενής επιλογή και ηθικός

²⁸ Μαράκη Ελένη, *Η επίδραση της παγκοσμιοποίησης στη ζήτηση και την προσφορά εργασίας και στη διαμόρφωση των μισθών*, Επιστημονικό Βήμα, τ. 6, 2006, σελ. 172-173.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

κίνδυνος), εξωτερικότητες, δημόσια αγαθά, ατελής ανταγωνισμός, αύξουσες αποδόσεις κλίμακας, έτσι ώστε ο μηχανισμός της αγοράς να μην μπορεί να λειτουργεί από μόνος του και να πετύχει την κατά Pareto άριστη ισορροπία και άρα την αποτελεσματικότερη κατανομή των πόρων. Άμεση ανάγκη λοιπόν, αποτελούν η κρατική παρέμβαση, οι θεσμικές ρυθμίσεις, οι κοινωνικές νόρμες συμπεριφοράς και γενικότερα ένα είδος «εξωτερικής κοινωνικής στήριξης». Αν για παράδειγμα, ο εργαζόμενος αισθάνεται προστατευμένος και όχι εκτεθειμένος σε οποιαδήποτε απαίτηση ή απόφαση του εργοδότη, υπάρχει εμπιστοσύνη και προσπάθεια στη δουλειά του, κ έτσι ο ίδιος είναι περισσότερο παραγωγικός, βοηθώντας όχι μόνο τον ίδιο αλλά και την επιχείρηση στην οποία εργάζεται, είναι ήρεμος, δημιουργικός και συνεργάσιμος, αξιοποιώντας καλύτερα το ανθρώπινο κεφάλαιο του και αντιμετωπίζοντας σωστά τις τεχνολογικές εξελίξεις.

2. Εργασιακές Σχέσεις

Ο όρος «εργασιακές σχέσεις» αναφέρεται σε κάθε επίσημη και ανεπίσημη σχέση που διαμορφώνεται στον χώρο της εργασίας και τον ευρύτερο τομέα της κοινωνικής και εργασιακής πολιτικής, και ιδιαίτερα στους κανόνες που καθορίζουν τους όρους και τις συνθήκες εργασίας, καθώς και τον τρόπο λήψης αποφάσεων που αφορούν στην κατανομή των καρπών της παραγωγής μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων. Οι «κανόνες» και οι «αποφάσεις» στο χώρο των εργασιακών σχέσεων μπορούν να πάρουν διαφορετικές μορφές, π.χ. νομοθετικό κείμενο, διοικητική πράξη, συλλογική σύμβαση εργασίας, διαιτητική απόφαση, μονομερής πράξη ενός από τα μέρη κ.λπ. Επίσης, οι εργασιακές σχέσεις ασχολούνται εκτός από τις σχέσεις εργασίας, με τους μισθούς και τα ημερομίσθια, την απασχόληση και την ανεργία, τις συλλογικές διαπραγματεύσεις, τις συλλογικές συμβάσεις, τις συλλογικές διαφορές και τις απεργίες, καθώς και με παρεπόμενα θέματα, όπως π.χ. οι επιπτώσεις της νέας τεχνολογίας στην απασχόληση, ο θεσμός της συμμετοχής, οι εργασιακές σχέσεις και η παραγωγικότητα κ.λπ.

Οι εργασιακές σχέσεις με τη μορφή που παρουσιάζουν σήμερα καλλιεργήθηκαν αρχικά στη Μεγάλη Βρετανία, όπου έκαναν την εμφάνισή τους οι πρώτες συνδικαλιστικές ενώσεις (εργάτες ραπτών των περιχώρων, οι οποίοι ίδρυσαν

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

το πρώτο Εργατικό Σωματείο υποστήριξης των εργατικών δικαιωμάτων το 1720). Με συνθήματα και αξίες κατά της εκμετάλλευσης των εργαζομένων, είχαν όραμα την διεκδίκηση καλύτερων συνθηκών εργασίας και επιπέδου αποδοχών τέτοιο, ώστε να συμβαδίζει με την προσπάθεια, τις επιδόσεις, την παραγωγικότητα, την κατάρτιση και τη μόρφωσή τους. Οι αντιδράσεις των εργοδοτών κατά των ριζοσπαστικών εκείνων κινημάτων ήταν αναμενόμενες, ώστε η δράση τους να αντιμετωπίζει συνεχώς εμπόδια, με αποκορύφωμα την ψήφιση νόμου κοντά στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, ο οποίος όριζε ως αξιόποινο κάθε εργατικό συνδικάτο. Αν και ο ίδιος ήρθει το 1825, ο δρόμος της διεκδίκησης υπήρξε κακοτράχαλος για τους εργαζόμενους, ώσπου να ξεκινήσει δειλά η εξασφάλιση προνομίων υπέρ τους, όπως π.χ. το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι, γεγονός το οποίο συνέβαλε στην ανάπτυξη και τελικά εξάπλωση και γιγάντωση των εργατικών συνδικάτων διεθνώς.

Στις κοινοβουλευτικές δημοκρατίες λοιπόν, όπου λειτουργούν θεσμοί τριμερούς συνεργασίας, χαρακτηριστική είναι η τριμερής σχέση ανάμεσα σε συνδικαλιστικούς εκπροσώπους των μισθωτών, των εργοδοτών και των εργασιακών φορέων του κράτους. Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, σύμφωνα με τον ορισμό των Sidney and Webb, «αποσκοπούν στην προαγωγή και προάσπιση των συμφερόντων των μελών τους»²⁹. Έτσι, κεντρικό σημείο των εργασιακών σχέσεων αποτελούν οι «συλλογικές διαπραγματεύσεις» που αναφέρονται ως «η διαδικαστική μέθοδος, με την οποία οι ενώσεις των μισθωτών διαπραγματεύονται με τους εργοδότες ή τις ενώσεις τους, τις αμοιβές, τους όρους και τις συνθήκες εργασίας των μελών τους»³⁰.

Η ποιότητα και οι συνθήκες εργασίας σήμερα έχουν σαφώς βελτιωθεί και φυσικά εκσυγχρονιστεί (φτάνει να θυμηθούμε ότι μέχρι και πριν εκατό χρόνια περίπου οι εργαζόμενοι αντιμετωπίζονταν σαν σκλάβοι, είχαν άκρως περιορισμένα δικαιώματα ταυτόχρονα με αυξημένες και απαιτητικές υποχρεώσεις). Ο εργαζόμενος αντιμετωπίζεται πλέον ως πόρος της επιχείρησης και συνδετικός της κρίκος με το κέρδος αλλά και με το υπόλοιπο ανταγωνιστικό περιβάλλον. Η προστασία της αξιοπρέπειας, του σεβασμού των αναγκών και των ατομικών δικαιωμάτων (πλην εξαιρέσεων) είναι δεδομένη, ενώ σταδιακά περιορίζεται το φαινόμενο των διακρίσεων και του κοινωνικού αποκλεισμού, π.χ. λόγω φύλου, εθνικότητας,

²⁹ Webb, Sidney and Beatrice, *The History of Trade Unionism*, London: Longmans, 1920, t. 1.

³⁰ Flanders A., *Collective Bargaining*, Penguin, 1971, p. 8.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

θρησκείας, πολιτικών πεποιθήσεων. Αξίζει φυσικά να τονιστεί και η αναβάθμιση του ρόλου της γυναικας στην κοινωνία γενικά, αλλά ιδιαιτέρως στον εργασιακό χώρο, όπου όχι μόνο απολαμβάνει την πλήρη άσκηση των δικαιωμάτων της αλλά σε πολλές περιπτώσεις αφενός έχει απορροφηθεί από επαγγέλματα αμιγώς «ανδροκρατούμενα» και αφετέρου έχει αναδειχθεί και επιτύχει αποδεικνύοντας την αξία και την ικανότητά της να συνδυάζει αποτελεσματικά την επαγγελματική με τη συζυγική και προσωπική της ζωή.

Σημαντική είναι και η αναβάθμιση και η αύξηση των απαιτήσεων στον εκπαιδευτικό χώρο. Το ποσοστό μόρφωσης και κατάρτισης έχει σαφώς αυξηθεί, ώστε τα προσόντα του εργατικού δυναμικού να επεκτείνονται και να πολλαπλασιάζονται, ταυτόχρονα με την ενημέρωση, την καθοδήγηση και την εκπαίδευση εντός του εργασιακού χώρου. Ποσοστά των εσόδων μιας επιχείρησης δαπανώνται σε εκπαιδευτικά σεμινάρια και προγράμματα, με σκοπό τη συνεχή εξέλιξη και επανεκπαίδευσή τους, την βελτίωση της παραγωγικότητας και αποτελεσματικότητάς τους και φυσικά της ίδιας της επιχείρησης κατ'επέκτασιν. Έτσι, ενδυναμώνεται παράλληλα η σχέση εργοδότη-εργαζόμενου, εντατικοποιείται η διαπραγμάτευση των όρων και των συνθηκών εργασίας και γενικά ο κοινωνικός διάλογος και η κοινωνική συνεργασία, ώστε η ανταλλαγή απόψεων και πληροφοριών με σκοπό την από κοινού εξεύρεση λύσεων και διεξόδων στα εκάστοτε προβλήματα του εργασιακού χώρου να αποτελεί πραγματικότητα, επιτρέποντας έτσι τη διαμόρφωση υγιούς πολιτικής εργασιακών σχέσεων.

3. Θεσμοί Αγοράς Εργασίας

Οι θεσμοί της αγοράς εργασίας λειτουργούν με διαφορετικό τρόπο σε κάθε χώρα, αλληλεπιδρώντας με το πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό, εκπαιδευτικό, πολιτιστικό της σύστημα. Είναι πολυδιάστατοι, καθιστώντας αρκετά δύσκολη την ποσοτική τους απεικόνιση. Η ισχύς και προστασία τους αποδεικνύεται άλλες φορές ευεργετική και άλλες δυσλειτουργική για την αγορά εργασίας, ανάλογα με τις εκάστοτε περιστάσεις. Πολλά τα πλεονεκτήματα αλλά αξιομνημόνευτα και τα

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

μειονεκτήματα που παρουσιάζουν. Ας αναφερθούμε στους σημαντικότερους από αυτούς, επιδιώκοντας μια αρκετά περιεκτικά ανάλυση και αξιολόγησή τους:

- Συνδικάτα (Bargaining) : Με σημείο αναφοράς μια τελείως ανταγωνιστική αγορά εργασίας, τα συνδικάτα προκαλούν αναποτελεσματική κατανομή των πόρων και ανεργία. Αυτό συμβαίνει διότι θεωρητικά υποστηρίζουν τα προσωπικά τους συμφέροντα ή στην καλύτερη περίπτωση της εργατικής ομάδας ενώπιον των εργοδοτών, αδιαφορώντας για εκείνα των εν δυνάμει (π.χ. άνεργοι) ή μελλοντικών εργαζομένων. Σύμφωνα λοιπόν με τη θεωρία των “insider-outsider” των Lindbeck και Snower που αναπτύχθηκε το 1989, υποθέτουμε ότι οι συνδικαλιστές των εργατικών ενώσεων διαπραγματεύονται τους μισθούς των εργαζομένων σύμφωνα με τον αριθμό των μελών που βρίσκονται εντός της αγοράς εργασίας. Έτσι, ο «μισθός διαπραγμάτευσης» (bargained wage) μπορεί να είναι υψηλότερος από εκείνον που θα έπρεπε να ισχύει, ώστε να είναι δυνατή η είσοδος περαιτέρω εργαζομένων με σκοπό τη μείωση της ανεργίας. Έτσι, όχι μόνο προκαλείται πρόβλημα πόλωσης, εφόσον η αγορά δεν μπορεί να επιστρέψει στο φυσικό ποσοστό ανεργίας (natural rate of unemployment) δεδομένης της τυχαίας διαδρομής που ακολουθεί το ποσοστό απασχόλησης σε κάθε χρονική περίοδο (λόγω π.χ. εξωτερικών σοκ ή οικονομικών κρίσεων³¹), αλλά επίσης εντοπίζεται συχνά το φαινόμενο της «υστέρησης» (hysteresis), αν οι άνεργοι παραμείνουν στην ίδια κατάσταση για μεγάλο χρονικό διάστημα (μακροχρόνια άνεργοι) χάνοντας τόσο το ηθικό και την πειθαρχία όσο και την κατάρτισή τους, πράγμα το οποίο καθιστά την είσοδό τους στην εργασία ακόμα πιο δύσκολη³². Από την άλλη μεριά ωστόσο, είναι σαφές ότι τα συνδικάτα τονίζουν τη «φωνή» των εργαζομένων, τις

³¹ Π.χ. στην περίπτωση που οι τιμές των υπολοίπων συντελεστών της παραγωγής αυξηθούν, όπως της τεχνολογίας και των μηχανημάτων, ο «εγγυημένος μισθός» (warranted wage), αυτός δηλαδή που μπορεί να προσφέρει η επιχείρηση πρέπει να μειωθεί, ώστε να εξισορροπηθούν τα κέρδη της τελευταίας και η ίδια να μην προβεί σε απολύσεις. Αν όμως ο «μισθός διαπραγμάτευσης» ανεβαίνει γρηγορότερα από τον εγγυημένο, τότε το ποσοστό απασχόλησης που ισχύει στην κατάσταση ισορροπίας θα μειωθεί και το φυσικό ποσοστό ανεργίας θα αυξηθεί.(Olivier Blanchard, *European Unemployment*, 2006, Economic Policy, Great Britain, σελ. 13-14)

³² Blanchard Olivier, *European Unemployment*, Economic Policy, Great Britain, 2006, p. 23-24.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

προτιμήσεις και τις ανάγκες τους, καθώς και τα παράπονα προς τους εργοδότες τους. Η σχέση εργασίας-κεφαλαίου αποκτά βάση και εμπιστοσύνη και καθίσταται μακροχρόνια και εξελίξιμη. Επίσης, ορισμένες φορές μπορεί τα συνδικάτα να λειτουργήσουν εντελώς αντίθετα από τις παραπάνω υποθέσεις και αντί να πιέσουν, να συγκρατήσουν τις μισθολογικές απαιτήσεις για αυξήσεις³³.

- Προστασία στην απασχόληση (Employment protection) : Είναι ευκόλως εννοούμενο ότι ένας εργαζόμενος αποδίδει καλύτερα όταν είναι σίγουρος για τη δουλειά του και πιστεύει ότι οι προσπάθειές του θα ανταμειφτούν. Η εξέλιξή του ακολουθεί θετική πορεία και ο ίδιος διαθέτει την απαραίτητη ηρεμία που χρειάζεται προκειμένου να είναι παραγωγικός. Πόσο επίφοβο όμως μπορεί να αποδειχθεί αυτό τελικά; Η προσπάθεια να μεταμορφωθεί σε αδράνεια, το συνεργατικό πνεύμα σε έλλειψη σεβασμού και η ηρεμία σε αυτάρεσκο καθησυχασμό; Επίσης, ο εργοδότης, δεδομένου ότι γνωρίζει τη νομοθεσία περί προστασίας των εργαζομένων, διστάζει συχνά να προβεί σε προσλήψεις φοβούμενος την περίπτωση κωλύματος τήρησης των όρων, καθώς και την αδυναμία του να εναλλάσσει το προσωπικό του ανάλογα με τις ανάγκες της επιχείρησης και των γενικότερων συνθηκών. Έτσι, επιβαρύνεται η θέση των μακροχρόνια ανέργων, αφού οι ήδη υπάρχοντες στην αγορά εργασίας δεν είθισται να εξέλθουν πριν την συνταξιοδότησή τους, καθώς και του νέου εργατικού δυναμικού. Βέβαια, από την άλλη, μια αυστηρή νομοθεσία προστασίας της απασχόλησης είναι δυνατό να δίνει στον εργοδότη το κίνητρο να κάνει καλύτερες προσλήψεις σε πρώτη φάση, ώστε να μη χρειάζεται να απολύσει μετά και να περιορίζεται από τη νομοθεσία³⁴.
- Επιδόματα ανεργίας (Unemployment insurance) : Η ασφάλιση των ατόμων που βρίσκονται εκτός αγοράς εργασίας τους προστατεύει από την ανέχεια και την πτώση της ποιότητας ζωής τους. Επιπλέον, τους βοηθά να εντατικοποιήσουν την προσπάθεια επανόδου (ή εισόδου) στην εργασία

³³ Βεληζιώτης Μιχάλης –Τσακαλώτος Ευκλείδης, *Οικονομική Θεωρία και Μεταρρυθμίσεις στην Αγορά Εργασίας: Οι περιορισμοί της Ορθόδοξης Προσέγγισης*, 2006, σελ. 12.

³⁴ Βεληζιώτης Μιχάλης-Τσακαλώτος Ευκλείδης, *Οικονομική Θεωρία και Μεταρρυθμίσεις στην Αγορά Εργασίας: Οι περιορισμοί της Ορθόδοξης Προσέγγισης*, 2006, σελ. 17.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

βελτιώνοντας ή αυξάνοντας τα προσόντα τους μέσω π.χ. της συμμετοχής σε προγράμματα εκμάθησης ή εκπαίδευσης, καθώς βέβαια έχει ήδη προσφέρει κίνητρο για συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό, εφόσον στις περισσότερες χώρες (όπως π.χ. στην Ελλάδα) είναι απαραίτητη η εργασιακή εμπειρία για να δικαιούται κάποιος επίδομα όταν μείνει άνεργος, και βέβαια για επανασυμμετοχή προκειμένου να μην χάσει τα προσόντα του και βυθιστεί στην υστέρηση. Η προστασία αυτή όμως, είναι πιθανό να οδηγήσει στα αντίθετα αποτελέσματα : το άτομο επαναπαύεται αφού χρηματοδοτείται από το κράτος ή από κάποιον ιδιωτικό φορέα, δεν αναζητά ούτε εργασία ούτε καλλιέργεια και παραμένει αδρανής («παγίδα της ανεργίας»).

- Φορολογία (Tax wedge) : Όσον αφορά στους εργοδότες, (αποτελεί τη διαφορά ανάμεσα στο κέρδος των εργοδοτών και το κόστος εργασίας της επιχείρησης, διαιρεμένη με τον μισθό³⁵), οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές μειώνουν την κερδοφορία και τη δυνατότητα ανάπτυξής τους, μειώνοντας έτσι και το κίνητρο περαιτέρω προσλήψεων. Σχετικά με τους εργαζόμενους η αυξημένη φορολογία τους αφαιρεί το κίνητρο απόδοσης στην εργασία τους, καθώς επίσης τους ωθεί σε εισφοροδιαφυγή («γιατί να δουλέψω αφού θα μου τα πάρει το κράτος;»). Επιπλέον, συχνά αποθαρρύνονται οι νέες επενδύσεις και η επιχειρηματικότητα, κι έτσι τα κίνητρα για νέες θέσεις εργασίας. Σίγουρα όμως, η φορολογία είναι αναγκαία για την φροντίδα και τη λειτουργία του κράτους (έργα υποδομής, επιδόματα, βοήθεια σε φτωχούς κ.λπ.), ίκανης και για τη (θεωρητικά) δικαιότερη αναδιανομή του εισοδήματος.
- Ενεργητικές Πολιτικές Απασχόλησης (Active Labour Market Policies) : Συχνά το κράτος βοηθά με προγράμματα κατάρτισης τους εργαζόμενους, επανεκπαίδευσης ή εμπλουτισμού των προσόντων τους, ώστε να τους βοηθήσει να επενδύσουν στο ανθρώπινο κεφάλαιό τους και να ενταχθούν στην αγορά εργασίας. Το ίδιο προσπαθούν συχνά και δημόσιες ή ιδιωτικές επιχειρήσεις, ώστε να εκπαιδεύσουν σχετικά το νεοπροσληφθέν ή μελλοντικό προσωπικό, σύμφωνα με τις απαιτήσεις, τους κανόνες και τις ανάγκες της ίδιας της επιχείρησης. Στα πλαίσια αυτά, εντείνεται και η κινητικότητα των

³⁵ Blanchard Olivier, *European Unemployment*, Economic Policy, Great Britain, 2006, p. 31.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

εργαζομένων, τόσο εντός όσο και εκτός των χωρών, ώστε να απορροφηθούν ευκολότερα από υπάρχουσες θέσεις και να αποφευχθεί το φαινόμενο ύπαρξης κενών θέσεων εργασίας ταυτόχρονα με ανεργία.

Συμπερασματικά, κατανοούμε ότι δεδομένης της ισχύος μιας αγοράς με ατέλειες και όχι τελείως ανταγωνιστικής, υπάρχουν ουσιώδη και βάσιμα επιχειρήματα για τον ωφέλιμο ρόλο των θεσμών στην αποτελεσματική της λειτουργία. Οι θεσμοί αυτοί όμως, θα πρέπει να είναι ευπροσάρμοστοι και ευέλικτοι, ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν σε μια ευμετάβλητη πραγματικότητα με διεθνείς πιέσεις, συνεχείς αλλαγές και προκλήσεις, όπου το σημαντικό είναι η προστασία των εργαζομένων και όχι των θέσεων εργασίας. Μια «ευελιξία» που συνοδεύεται από «ασφάλεια» μπορεί να αποβεί χρήσιμη και επικερδής τόσο για τους εργοδότες όσο και για τους εργαζόμενους. Έτσι, σκόπιμο είναι να εντατικοποιηθούν οι προσπάθειες για τη μεταρρύθμιση και όχι την απορρύθμιση των θεσμών της αγοράς εργασίας, η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει σε αβεβαιότητα, ανασφάλεια, μείωση παραγωγικότητας και απόδοσης των εργαζόμενων, χαλάρωση δεσμών επιχείρησης-προσωπικού, ακόμα και αν, προσωρινά διευκόλυνε το έργο και τις υποχρεώσεις των εργοδοτών. Μια επιχείρηση δεν οδηγείται σε ανάπτυξη και επιτυχία, χωρίς την εμπιστοσύνη, την προσπάθεια και την αποτελεσματικότητα του προσωπικού της.

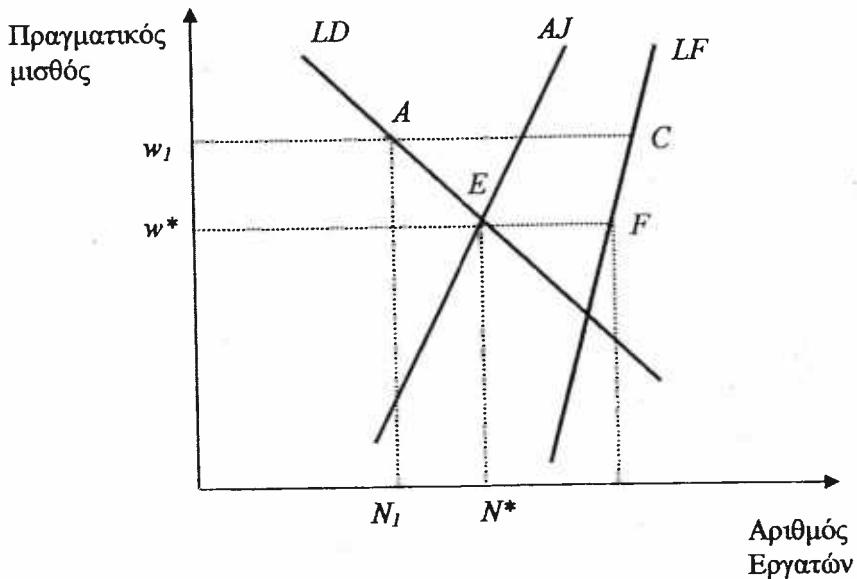
4. Ανεργία

Δεδομένου ότι ανεργία είναι η κατάσταση ενός ατόμου που ενώ είναι ικανό, πρόθυμο και διαθέσιμο να απασχοληθεί, δεν δύναται να βρει εργασία, η περιγραφή της αγοράς εργασίας ως σημείο που η συνολική ζήτηση εργασίας συναντά την συνολική αντίστοιχη προσφορά, την οποία επιχειρήσαμε παραπάνω, μπορεί να επεκταθεί, έτσι ώστε να ενταχθεί στην ανάλυση το φαινόμενο της ανεργίας³⁶. Απαραίτητη είναι η παράθεση του σχετικού διαγράμματος (2)³⁷:

³⁶ Begg D, Fisher S., Dornbusch R., *Economics*, McGraw-Hill, 5th edition, ch.27, 1997, p. 445-448.

³⁷ Βεληζιώτης Μιχάλης –Τσακαλώτος Ευκλείδης, *Οικονομική Θεωρία και Μεταρρυθμίσεις στην Αγορά Εργασίας: Οι περιορισμοί της Ορθόδοξης Προσέγγισης*, 2006.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

(Διάγραμμα 2)

Η γραμμή LD αποτελεί την καμπύλη ζήτησης εργασίας, η γραμμή LF απεικονίζει τον αριθμό των ατόμων που εισέρχονται και ανήκουν στο εργατικό δυναμικό για κάθε επίπεδο πραγματικού μισθού, ενώ η γραμμή AJ δείχνει τον αριθμό των ανθρώπων που ανήκουν στο εργατικό δυναμικό και αποδέχονται τις προσφερόμενες θέσεις εργασίας σε κάθε επίπεδο πραγματικού μισθού. Ο κάθετος άξονας απεικονίζει τον πραγματικό μισθό (w), ενώ ο οριζόντιος άξονας, τον αριθμό των εργατών (N). Για να εντοπίσουμε το επίπεδο ανεργίας σε κάθε ύψος πραγματικού μισθού παρατηρούμε την οριζόντια απόσταση μεταξύ των καμπυλών LD και AJ. Αν ο πραγματικός μισθός προσεγγίζει το σημείο w^* (άριστο σημείο), η αγορά βρίσκεται τότε σε ισορροπία και απασχολούνται N^* άτομα. Έτσι, η απόσταση EF αντιπροσωπεύει το φυσικό ποσοστό ανεργίας (ανεργία ισορροπίας), το οποίο υφίσταται εξαιτίας των δομικών χαρακτηριστικών της αγοράς εργασίας (ατέλειες της αγοράς, στοχαστική ποικιλία σε προσφορά και ζήτηση, το κόστος της ατελούς πληροφόρησης όσον αφορά στην ταυτόχρονη ύπαρξη κενών θέσεων εργασίας και ανέργων, το κόστος μετακίνησης κ.λπ.³⁸) και αποτελείται είτε από τους εκούσια

³⁸ Blanchard Olivier, *European Unemployment*, Economic Policy, Great Britain, 2006, p. 7-8.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

άνεργους, αυτούς δηλαδή που ενώ ανήκουν στο εργατικό δυναμικό , δεν επιθυμούν να εργαστούν με το μισθό στον οποίο ισορροπεί η αγορά, είτε από το ποσοστό ανεργίας τριβής, η οποία υπάρχει κάθε στιγμή σε μια οικονομία , εξαιτίας της συνεχούς και αδιάλειπτης μετακίνησης εργαζομένων μεταξύ θέσεων εργασίας και επαγγελμάτων.

Στην περίπτωση που για κάποιο λόγο (αν π.χ. ο μισθός διαπραγμάτευσης ξεπεράσει τον εγγυημένο μισθό), τότε ο πραγματικός μισθός ανεβαίνει και διατηρείται σε ένα επίπεδο w1, (πάνω δηλαδή από το άριστο σημείο) αυξάνοντας έτσι, την ανεργία ισορροπίας, η οποία δίνεται τώρα από την απόσταση AC, αφού ο αριθμός εργατών που ζητούν οι επιχειρήσεις μειώνεται σε N1 (μακροχρόνια). Η ανεργία αυτή βέβαια, θεωρείται και πάλι εκούσια αφού τα άτομα θέλουν να δουλέψουν αλλά ο πραγματικός μισθός έχει ανέβει και οι εργοδότες δεν μπορούν να προβούν στον ίδιο αριθμό προσλήψεων. Πρέπει να σημειωθεί ότι ακούσια ανεργία δεν είθισται να υπάρξει μακροχρόνια , δεδομένου ότι η οικονομία μακροχρόνια προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες της αγοράς και μακροχρόνια η άσκηση μακροοικονομικής πολιτικής δεν μπορεί να επηρεάσει την ισορροπία της αγοράς.

Ο μόνος τρόπος για να μειωθεί το φυσικό ποσοστό ανεργίας, δηλαδή η οποιαδήποτε απόσταση μεταξύ των γραμμών AJ και LF, είναι μέσω πολιτικών από την πλευρά της προσφοράς (εργαζόμενων), που υποτίθεται πως βελτιώνουν την ευελιξία της αγοράς εργασίας μέσω της απομάκρυνσης των ακαμψιών και οδηγούν στη μείωση των μισθολογικών πιέσεων και στην επαναφορά της στο σημείο ισορροπίας E, μέσω της αύξησης της ζήτησης εργασίας³⁹.

Σύμφωνα με στοιχεία του OECD το ποσοστό ανεργίας εντός της ΕΕ το διάστημα 1960-1980 αυξήθηκε από 2% σε 8 %, παραμένοντας σχετικά σταθερό από τότε. Όμως, τονίζουν ότι με αφορμή τη διεθνή οικονομική αβεβαιότητα, οι προοπτικές απασχόλησης στον ανεπτυγμένο κόσμο διαγράφονται ζοφερές (το ποσοστό εκτοξεύτηκε στο 9,6 το Φεβρουάριο του 2010), σε αντίθεση με το κλίμα αισιοδοξίας που είχε δημιουργηθεί εξαιτίας της πτώσης του επιπέδου ανεργίας στο 5% τα προηγούμενα χρόνια. Υπογραμμίζεται ότι με δεδομένες τις σοβαρές ανισότητες που παρατηρούνται στα εκπαιδευτικά και επιμορφωτικά συστήματα των

³⁹ Βεληζιώτης Μιχάλης –Τσακαλώτος Ευκλείδης, *Οικονομική Θεωρία και Μεταρρυθμίσεις στην Αγορά Εργασίας: Οι περιορισμοί της Ορθόδοξης Προσέγγισης*, 2006, σελ.7.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ανεπτυγμένων χωρών, οι σοβαρές διαφοροποιήσεις που ήδη μαστίζουν στον εργασιακό χώρο, θα αυξηθούν δραματικά, προκαλώντας ακόμη μεγαλύτερες ανισότητες στις αμοιβές εργασίας και τονώνοντας την κινητικότητα των καταρτισμένων στελεχών επιχειρήσεων.

Γενικά, όσον αφορά στην ανεργία και τα χαρακτηριστικά της σημαντικό είναι να τονίσουμε μερικά, όπως π.χ. ότι η ανεργία ανεβοκατεβαίνει αντιστρόφως ανάλογα με τον πληθωρισμό ή ότι όσο οι δείκτες της παραμένουν υψηλοί αποκαρδιώνουν το κοινό και οδηγούν σε χαμηλά ποσοστά συμμετοχής, δηλαδή τα άτομα επιλέγουν να μην εισέλθουν στην αγορά εργασίας, οι μαθητές να παραμείνουν λίγο ακόμα στην εκπαίδευση, ώστε να την καθιστούν αντιστρόφως ανάλογη και με το ποσοστό συμμετοχής. Επίσης, σχετικά στοιχεία δείχνουν ότι εκτός από το ποσοστό της έχει αυξηθεί και η διάρκειά της (το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων έχει αυξηθεί από 20% το 1960 σε 40% σήμερα, ότι μαστίζει περισσότερο τους νέους, τους ανειδίκευτους και τις γυναίκες ενώ πολύ λιγότερο τους άντρες και τους καταρτισμένους και ότι παρατηρούνται διαχρονικά διαφορές όχι μόνο στα ποσοστά ανεργίας μεταξύ ομάδων χωρών αλλά και μεταξύ χωρών μέσα στην ίδια ομάδα⁴⁰.

Δ. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Ιστορικά δεδομένα

Η έννοια του “laissez-faire” αποτελεί τον κατεξοχήν συνδετικό κρίκο μεταξύ της παγκοσμιοποίησης και της αγοράς εργασίας, δεδομένου ότι περιγράφει ένα περιβάλλον όπου οι σχέσεις και συναλλαγές μεταξύ των ιδιωτικών μερών δεν παρεμποδίζονται από κρατικές παρεμβάσεις, είναι ανεξάρτητες και ελεύθερες, ενώ δεν περιορίζονται από φόρους, δασμούς, κανόνες και δυναμικά μονοπώλια. Παρουσιάστηκε στην Ευρώπη τον 19^ο αιώνα κατά την περίοδο της βιομηχανικής επανάστασης και θεμελίωνε την ιδέα ότι οι αγορές πρέπει να προσαρμόζονται μόνες

⁴⁰ Blanchard Olivier, *European Unemployment*, Economic Policy, Great Britain, 2006, p. 8-13.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

τους στις εκάστοτε μεταβολές, οι σχέσεις μεταξύ ιδιωτικών μερών είναι ελεύθερες και αυτόνομες, ενώ το κράτος δεν παρεμβαίνει. Η έκβαση του «σχεδίου» αυτού αποδείχτηκε ωφέλιμη για την κυκλοφορία και λειτουργία του χρήματος και του κέρδους, ωστόσο τραγικές ήταν οι επιδράσεις του στους ανθρώπους, και ιδιαίτερα στο εργατικό δυναμικό, ο ρόλος του οποίου παραγκωνίστηκε έκδηλα οδηγώντας συχνά σε καταστάσεις εκμετάλλευσης και κακοδιαχείρισης. Ανυπαρξία προστασίας και ασφάλισης, εξοντωτικά ωράρια εργασίας, μισθοί πείνας, παιδική εργασία, απάνθρωπες συνθήκες εργασίας, εξαθλίωση, βαθύ χάσμα μεταξύ πλούσιων και φτωχών. Η λύση αποτελούσε μονόδρομο: η αρχή του “laissez-faire” έπρεπε να περιοριστεί άμεσα.

Λόγω της κατάστασης αυτής οι κρατικές κυβερνήσεις έλαβαν δραστικά μέτρα περνώντας εργασιακούς νόμους και καθιερώνοντας σύστημα άμεσης και έμμεσης φορολογίας, ώστε να πετύχουν την υποτυπώδη έστω αναδιανομή των κερδών, εμπορικές ενώσεις ιδρύθηκαν για την προστασία των εργαζομένων. Άρχισε πια να γίνεται λόγος για «ελεγχόμενο καπιταλισμό» και για «μεικτή οικονομία».

Πρόσφατες εξελίξεις-κατάρρευση κομμουνισμού σε Σοβιετική Ένωση και Ανατολική Ευρώπη, πτώση τείχους Βερολίνου-οδήγησαν σε σημαντική επάνοδο του καπιταλιστικού συστήματος, καθώς και της αρχής του “laissez-faire”. Κατά τη διάρκεια των 30 τελευταίων ετών η απορρύθμιση, οι εργασιακές μεταρρυθμίσεις και κυρίως, η επικράτηση της έμμεσης φορολογίας, προκάλεσαν την σταδιακή αλλά επεισοδιακή κλίση της ζυγαριάς και πάλι προς το μέρος των κεφαλαιούχων και μεγαλοεισοδηματιών, δεδομένου ότι ο έμμεσος φόρος δεν έχει στενό δεσμό τόσο με το εισόδημα του καθενός όσο με μια σταθερή βάση που αφορά σε όλους τους καταναλωτές ανεξαιρέτως⁴¹.

2. Γενικές επιπτώσεις

- Καταστροφή και δημιουργία θέσεων εργασίας: Η εξέλιξη των επιστημών, της τεχνολογίας και της επικοινωνίας, καθώς και η ταχύτητα ανταλλαγής

⁴¹ Barr Kevin J., *Globalization and the Economy*, Ecumenical Centre for Research Education and Advocacy (ECREA), 1999, p. 9-10.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

πληροφορίας και τελειοποίησης τεχνικών, επηρεάζουν ουσιαστικά και σε μεγάλο βαθμό την αγορά προϊόντων και υπηρεσιών, καθώς και την αγορά συντελεστών παραγωγής κι έτσι, και την αγορά εργασίας. Αποτέλεσμα αυτών των μεταβολών είναι η αλλαγή στο είδος και στη μορφή της απασχόλησης και η αναμενόμενη καταστροφή παλαιότερων θέσεων εργασίας και η δημιουργία νέων. Ο τομέας της βιομηχανίας ή εκείνος της γεωργίας π.χ. ανανεώνονται συνεχώς, ενώ οι εργαζόμενοι αντικαθιστώνται με άριστα μηχανήματα που παράγουν μεγαλύτερη και ποιοτικότερη ποσότητα προϊόντων με χαμηλότερο κόστος, η αυτοματοποίηση και η ρομποτοποίηση κυριαρχούν⁴². Ως αποτέλεσμα, αρκετοί χάνουν τη δουλειά τους και δυσκολεύονται να απορροφηθούν εκ νέου από την αγορά εργασίας δεδομένου ότι είναι καταρτισμένοι σε κάτι, το οποίο πια δεν «χρειάζεται» τη συμβολή τους για τη δημιουργία του. Από την άλλη, ο τομέας των υπηρεσιών π.χ. έχει αναπτυχθεί δημιουργώντας ένα νέο προφίλ εργαζόμενου με υψηλές απαιτήσεις και ικανότητες όχι μόνο όσον αφορά στη μόρφωση αλλά και στη δημιουργικότητα και την κοινωνικότητα. Η φυσική δύναμη και επιδεξιότητα δίνουν τη θέση τους σε νέες μορφές πνευματικής εργασίας. Έτσι, διαπιστώνουμε ότι μεγαλύτερο πλήγμα δέχονται οι εργαζόμενοι χωρίς κατάρτιση (unskilled), οι οποίοι υποφέρουν από τον συνεχή ανταγωνισμό, παρά οι καταρτισμένοι (skilled) που μπορούν ευκολότερα να ανταπεξέλθουν σε εργοδοτικές και ανταγωνιστικές πιέσεις, γεγονός το οποίο οδηγεί σε όλο και μεγαλύτερη ανισότητα αποδοχών⁴³. Είναι όμως αλήθεια ότι η παγκοσμιοποίηση της γνώσης, η τυποποίηση της γνώσης και η ευκολότερη μεταφορά τεχνογνωσίας δημιουργούν τη δυνατότητα χρήσης της τεχνογνωσίας και της τεχνολογίας υπέρ της ανάπτυξης σε οποιονδήποτε χώρο και κλάδο.

- Κέρδος επιχειρηματιών: Οι απολύσεις προσωπικού και οι λοιπές οικονομίες που γίνονται, μαζί με την αύξηση του κύκλου εργασιών στις νέες αγορές, δίνουν στις εταιρίες μεγαλύτερα περιθώρια κέρδους και προσδοκίες για ταχείς

⁴² International Labor Organization, Bureau for Workers' Activities, *Labour Market Trends and Globalization's Impact on them*, p. 6-8.

⁴³ Rhodes Martin, *Globalization and West European Welfare States: a Critical Review of Recent Debates*, Journal of European and Social Policy, 1996, p. 310.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ρυθμούς ανάπτυξης. Συγχωνεύσεις και εξαγορές αποτελούν σύνηθες φαινόμενο και οδηγούν την μετάθεση της δύναμης από τα χέρια των πολιτικών σε εκείνα των μεγάλων επιχειρηματικών ομίλων. Συχνά οι εργοδότες προβαίνουν σε ή απειλούν με τη μεταφορά των εργασιών της επιχείρησης σε περιοχές με μικρότερο κόστος παραγωγής (κυρίως ανατολικές χώρες που διαθέτουν φθηνά εργατικά χέρια με ανοχή σε σκληρές συνθήκες εργασίας, οικονομικά καθυστερημένες), με φορολογικές ελαφρύνσεις και χωρίς πιέσεις για περιβαλλοντική προστασία, ώστε να είναι ικανοί να αντιμετωπίσουν τον διεθνή ανταγωνισμό. Εκείνοι όμως, που υποφέρουν από αυτή την επιχειρηματική «μανία» δεν είναι άλλοι από τους εργαζόμενους, και ιδιαίτερα οι εργασιακά ευαίσθητες ομάδες, οι οποίες βιώνουν την περιθωριοποίηση και τη φτώχεια⁴⁴. Έτσι, επιβάλλονται αλλαγές στο καθεστώς των εργασιακών σχέσεων πλήττοντας με ανασφάλεια και ανεργία τα παραδοσιακά εργατικά στρώματα της Δύσης.

- Άνοδος απαιτούμενου επιπέδου μόρφωσης: Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ραγδαία άνοδος των απαιτούμενων χαρακτηριστικών που πρέπει να διαθέτει ένα άτομο, ώστε να απορροφηθεί από την αγορά εργασίας και να καταφέρει να σταδιοδρομήσει επιτυχώς. Έχει αυξηθεί το επίπεδο μόρφωσης παγκοσμίως, δεδομένου ότι αυτή πια προσφέρεται απλόχερα τόσο από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, όσο και από το Διαδίκτυο αλλά και άλλες πηγές αφού η πληροφόρηση και η τεχνολογία εξελίσσονται συνεχώς. Η εκπαίδευση και η ειδίκευση αποτελούν βασική αιτία διαφορών στους μισθούς. Η απόφαση των ατόμων να επενδύσουν στη μόρφωση και πνευματική τους καλλιέργεια γίνεται με βάση την προσδοκία αύξησης της παραγωγικότητάς τους και των μελλοντικών τους αμοιβών. «Στην περίπτωση αυτή η διαφορά του μισθού μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί απόδοση της επένδυσης σε ανθρώπινο κεφάλαιο ή αντιστάθμισμα για την επιπλέον παραγωγικότητα της εργασίας που προσφέρουν οι σχετικά πιο μορφωμένοι»⁴⁵. Αξιοσημείωτο είναι ότι

⁴⁴ Μαράκη Ελένη, *Η επίδραση της παγκοσμιοποίησης στη ζήτηση και την προσφορά εργασίας και στη διαμόρφωση των μισθών*, Επιστημονικό Βήμα, τ.6, 2006, σελ. 175-177.

⁴⁵ Μαράκη Ελένη, *Η επίδραση της παγκοσμιοποίησης στη ζήτηση και την προσφορά εργασίας και στη διαμόρφωση των μισθών*, Επιστημονικό Βήμα, τ.6, 2006, σελ. 174.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

διαπιστώνεται το ποσοστό μόρφωσης των γυναικών να είναι μεγαλύτερο από αυτό των αντρών σε επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, παρόλο που οι τελευταίοι κερδίζουν πολύ περισσότερα στην εργασία τους ανεξάρτητα από την κατηγορία εκπαίδευσής τους⁴⁶.

- Περιορισμός κοινωνικού κράτους : Είναι σαφές ότι η έλευση της παγκοσμιοποίησης έχει οδηγήσει στη μείωση της αυτονομίας του κράτους και στον ταυτόχρονο έλεγχο των κινήσεων και αποφάσεών του από διεθνείς δυνάμεις αγοράς. Το ίδιο δεν μπορεί να έχει την πλήρη επίβλεψη της κυκλοφορίας και παροχής των δημόσιων αγαθών του (κανονιστικά αγαθά/regulatory goods, παραγωγικά-διανεμητικά αγαθά/productive-distributive goods, αναδιανεμητικά αγαθά/redistributive goods), αφού διχάζεται ανάμεσα στις προσπάθειες της κυβέρνησης να κάνει τη χώρα πιο ελκυστική στην κίνηση κεφαλαίου και στη δυσκολία του να αναχαιτίσει τις κοινωνικές του δαπάνες⁴⁷. Αυτό έχει επιπτώσεις και στην αγορά εργασίας αφού π.χ. αυξάνεται το όριο ηλικίας συνταξιοδότησης, καθώς μειώνεται το ποσό της συντάξιμων αποδοχών και περιορίζονται τα επιδόματα.
- Απορρύθμιση αγοράς εργασίας : Η απορρύθμιση της αγοράς προϊόντων και κεφαλαίου οδηγεί ταυτόχρονα στην απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και αντίστροφα. Ομοίως, μεταρρυθμίσεις στις αγορές προϊόντων και κεφαλαίου τείνουν να αυξάνουν τη ζήτηση για εργασία, προκαλώντας έτσι, μεταρρυθμίσεις και στην αγορά εργασίας, καθώς επίσης μεταρρυθμίσεις στην τελευταία τείνουν να διευκολύνουν τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων, χαράσσοντας έτσι, το δρόμο για νέες μεταρρυθμίσεις στις πρώτες⁴⁸. Εντοπίζουμε λοιπόν, πιέσεις για περιορισμό της εργασιακής νομοθεσίας, για κατάργηση κατώτατου μισθού, εξάπλωση ευελιξίας, επισφαλής εργασία, εξασθένιση του ρόλου των συνδικάτων, μείωση ή εξάλειψη επιδομάτων, περιορισμός κοινωνικής προστασίας, φορολογικές ελαφρύνσεις που

⁴⁶ International Labor Organization, Bureau for Workers' Activities, *Labour Market Trends and Globalization's Impact on them*, p. 22.

⁴⁷ Rhodes Martin, *Globalization and West European Welfare States: a Critical Review of Recent Debates*, Journal of European and Social Policy, 1996, p. 308-309.

⁴⁸ Sapir Andre, *Globalization and the Reform of European Social Models*, vol. 44, n. 2, 2006, p. 384.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

παραγκωνίζουν την αναδιανομή, παρακινούν σε υπέρμετρη κατανάλωση και γενικότερα «θερμαίνουν την ατμομηχανή της προσφοράς και της ζήτησης των προϊόντων». Μια αγορά εργασίας που προσαρμόζεται στο διεθνές περιβάλλον, προτάσσει τον ανταγωνισμό και χαρακτηρίζεται από ρευστότητα και σύγχυση, ειδικότερα στη βραχυχρόνια περίοδο. Παρατηρούμε ότι οι μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας με σκοπό την καταπολέμηση της ανεργίας μπορεί να προκαλέσουν την αύξησή της πριν οδηγήσουν στον περιορισμό της, διότι δημιουργούν άγχος στις επιχειρήσεις, οι οποίες σπεύδουν σε ομαδικές απολύσεις πριν ακόμα δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας. Τα δεδομένα όμως, πάντα διαφέρουν από χώρα σε χώρα και από μοντέλο σε μοντέλο -κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό- αφού κάθε οργανωτικό σύνολο διαλέγει ποικίλους δρόμους, ώστε να ανταποκριθεί στις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης.

- Περιορισμένη απελευθέρωση του τομέα των υπηρεσιών: Αν και η ολοκλήρωση στην αγορά προϊόντων, κεφαλαίου και εργασίας (ίσως λιγότερο), έχει προχωρήσει με ταχείς ρυθμούς, παρατηρείται καθυστέρηση στην εξέλιξη του ανοίγματος στον τομέα των υπηρεσιών. Η οδηγία για την απελευθέρωση των υπηρεσιών απορρίφθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, γεγονός το οποίο αποτελεί κακό οιωνό για δύο λόγους. Αφενός διότι αναβάλλει την τέλεια ενοποίηση της αγοράς υπηρεσιών, όχι μόνο ακυρώνοντας την ευκαιρία για δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, αλλά παρεμποδίζοντας την προώθηση του ανταγωνισμού του τομέα της βιομηχανίας, ο οποίος καθίσταται όλο και περισσότερο πολύπλοκος με την παροχή «μοντέρνων και ευέλικτων» υπηρεσιών. Αφετέρου τέτοιου είδους ακαμψίες αποτελούν τροχοπέδη για την απορρόφηση άμεσων ξένων επενδύσεων, αφού η αποτελεσματικότητα των επαγγελματικών υπηρεσιών είναι κύριος παράγοντας για την εγκατάσταση πολυεθνικών επιχειρήσεων⁴⁹.

⁴⁹ Sapir Andre, *Globalization and the Reform of European Social Models*, vol. 44, n. 2, 2006, p. 388.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

3. Μετανάστευση εργαζομένων

«Η εκβιομηχάνιση της Δύσης συνεισέφερε στην άνοδο των μεγαλύτερων μεταναστευτικών κινήσεων που κατεγράφησαν ως τότε.»⁵⁰ «Η μετανάστευση της εργασίας σήμερα αναγνωρίζεται ως ένα αναπόσπαστο στοιχείο του παγκόσμιου οικονομικού τοπίου. Οι εργαζόμενοι ζουν στον ίδιο κόσμο εργασίας που από τη μια προσφέρει ένα μεγάλο εύρος ευκαιριών, αλλά από την άλλη χαρακτηρίζεται από την αύξηση του ανταγωνισμού και από το κάλεσμα για μεγαλύτερη ευελιξία στις εργασιακές πρακτικές.»⁵¹

Το φαινόμενο της μετανάστευσης αποτελεί κρίσιμο θέμα συζήτησης στο παγκόσμιο τραπέζι, δεδομένου ότι αφενός το κύμα της έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις και αφετέρου ότι κάθε κράτος έχει πολύ λίγα επιτεύγματα που αφορούν στη μεταναστευτική της πολιτική να επιδείξει. Όσο η κρίση εξαπλώνεται, οι μέσοι όροι ηλικίας και οι απαιτήσεις στο χώρο εργασίας αυξάνονται, ενώ οι νεοεισερχόμενοι μειώνονται επικίνδυνα, όσο προωθείται η άτυπη και επισφαλής εργασία, όσο η αξιοκρατία και η δικαιοσύνη χάνουν έδαφος, τόσο τα άτομα διαλέγονταν τη μετανάστευση ως έσχατη λύση, προκειμένου να καταφέρουν να ανταπεξέλθουν στις ανάγκες τους ή να αναγνωριστούν και να συμβάλλουν στην ηθική τους ικανοποίηση και αξιοποίηση των προσόντων τους. Ωστόσο, η πορεία της ελεύθερης μετακίνησης των εργαζομένων παγκοσμίως δε συμβαδίζει με εκείνη των προϊόντων και του κεφαλαίου.

Μεγάλο είναι το ποσοστό μετανάστευσης των εργαζομένων χαμηλής ειδίκευσης, οι οποίοι προέρχονται κυρίως από αναπτυσσόμενες χώρες και εισέρχονται σε περισσότερο αναπτυγμένες χώρες με σκοπό να απορροφηθούν με κάθε τρόπο από την αγορά εργασίας και να επιβιώσουν, στέλνοντας συνήθως γενναία εμβάσματα από τα έσοδά τους στις οικογένειές τους στη χώρα προέλευσης. Τέτοιους είδους μετανάστες απασχολούνται συνήθως σε προσωρινές και άτυπες θέσεις εργασίας, χωρίς ασφάλεια και ουσιαστικά εργασιακά δικαιώματα, που χρειάζονται

⁵⁰ Annequin Olivier, *Globalization catches up with migrants*, ILO, Migrant workers, Labour education 2002/4, No. 129, 2002, p. 35.

⁵¹ IOM, *World Migration 2008. Managing Labour Mobility in the evolving global economy*, vol. 4- IOM World Migration Report Series, 2008, p. 5-12.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

σκληρά χέρια και ευέλικτα ωράρια απασχόλησης. Κατακλύζουν τους τομείς της γεωργίας, καθώς και της ελαφριάς βιομηχανίας (επιχειρήσεις χαμηλής ανταγωνιστικότητας ή παρακμάζουσες), αλλά και των κατασκευών⁵² (επιχειρήσεις που οι κάτοχοί τους δεν δύνανται να τις μετακινήσουν σε ανάλογες χώρες, ώστε να επιτύχουν χαμηλό κόστος εργασίας), της βιομηχανίας τροφίμων, των τουριστικών υπηρεσιών π.χ. ξενοδοχείων και εστίασης, αλλά και των υπηρεσιών μακροχρόνιας φροντίδας ή των οικιακών ενασχολήσεων (φύλαξη παιδιών, καθαρισμός, ετοιμασία φαγητού κ.λπ.) λαμβάνοντας τις περισσότερες φορές πενιχρούς μισθούς και βιώνοντας τον φόβο της απόλυτης.

Έτσι, εντοπίζονται υψηλά ποσοστά παράνομης μετανάστευσης παγκοσμίως (υπολογίζεται ότι το 10-15 % των μεταναστών είναι παράνομοι), τα οποία αφορούν άτομα ταλαιπωρημένα και με ανάγκη για δουλειά υπό οποιεσδήποτε συνθήκες, που δεν μπορούν να εργαστούν υπό τυπικές συνθήκες, ώστε επιλέγουν δουλειές επισφαλείς και συχνά που υπάγονται στην παραικονομία, τουλάχιστον μέχρι να νομιμοποιηθούν. Και για τη χώρα υποδοχής όμως, η λαθρομετανάστευση αποτελεί βάρος δύσκολα διαχειρήσιμο : «Όσο περισσότερο λαθραία η μετανάστευση, τόσο δυσκολότερο είναι για τη χώρα υποδοχής να έχει συνολική εποπτεία του πληθυσμού, των αναγκών και των κινδύνων που πιθανόν εγκυμονούνται. Τόσο πιο δύσκολο επίσης να οργανώσει προγράμματα ένταξης και να στηρίξει ένα μεταναστευτικό πληθυσμό που παραμένει ‘αόρατος’»⁵³. Οι αριθμοί τους ωστόσο ποικίλουν ανάλογα με τη δομή της αγοράς εργασίας και τα γενικότερα χαρακτηριστικά κάθε χώρας. Π.χ. το ποσοστό παράνομης μετανάστευσης στη Γαλλία αγγίζει το 4%, στην Ισπανία το 14%, στην Πορτογαλία το 25%, στην Ιταλία το 10%, ενώ η Ελλάδα πρωτοτυπεί

⁵² Εδώ οι εργαζόμενοι μετακινούνται από τη μια δουλειά στην άλλη, ενώ το χαρακτηριστικό του τομέα είναι ότι ενώ συνήθιζε να έχει μισθούς πάνω από τον μέσο όρο, καθώς και υψηλό βαθμό συνδικαλισμού, σήμερα η εργασία εκεί έχει καταστεί προσωρινή και επισφαλής (ILO, Report 5, *Towards a fair deal for migrant workers in the global economy*, International Labour Conference, 92nd Session, 2004, p. 54).

⁵³ Παπαδοπούλου-Κούρκουλα Ασπασία, *Λαθρομετανάστευση : Μύθοι και Πραγματικότητες*, στο Μετανάστευση στην Ελλάδα : Εμπειρίες, Πολιτικές, Προοπτικές των Καβουνίδη Τ.-Κόντη Α.-Λιανού Θ.-Φακιολά Ρ., εκδ. ΙΜΕΠΟ, Αθήνα 2008, τόμος Α', σελ. 339.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

παρουσιάζοντας το μεγαλύτερο ποσοστό παράνομων μεταναστών στις χώρες του ΟΟΣΑ, το οποίο φτάνει το 56% του συνολικού πληθυσμού των μεταναστών!⁵⁴

Από τη άλλη, θα πρέπει να τονιστεί ότι ο μεγαλύτερος αριθμός μεταναστών δεν προέρχεται από τις φτωχότερες χώρες, αλλά από χώρες με ένα μέσο επίπεδο ανάπτυξης, αυτοί που μεταναστεύουν δεν είναι οι φτωχότεροι των χωρών αυτών, ενώ αφορούν σε εργαζόμενους μέτριας ή υψηλής ειδίκευσης⁵⁵. «Το γεγονός ότι οι περισσότεροι μετανάστες έρχονται από αστικές περιοχές, είναι νέοι άνθρωποι με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, δεν αναζητούσαν επί αρκετό καιρό εργασία και οι οικογένειές τους δεν είναι από τις πιο στερημένες στις χώρες καταγωγής, είναι αποτέλεσμα των βαθιών αλλαγών που υφίστανται οι αναπτυσσόμενες χώρες και ιδιαίτερα μιας πολιτικής που, αντιμετωπίζοντας προνομιακά την ανώτατη εκπαίδευση, παράγει ένα πλεόνασμα εκπαιδευμένων εργαζόμενων που δεν έχουν πλέον τη διάθεση να εισέλθουν στην οικονομία της επιβίωσης και έχουν επίσης την πληροφορία και την αυτονομία που απαιτείται για να μεταναστεύσουν»⁵⁶. Το φαινόμενο της «διαρροής εγκεφάλων» (brain drain) είναι σύνηθες για τις χώρες που δεν αξιοποιούν το εργατικό τους δυναμικό επαρκώς και επάξια και βλέπουν τους «καλύτερούς τους» να τους εγκαταλείπουν. Έτσι, η σπανιότητα των υψηλά ειδικευμένων εργαζόμενων δημιουργεί έναν παγκόσμιο ανταγωνισμό για αυτούς και επιφέρει μια ελαστικότητα στη μεταναστευτική νομοθεσία για τη συγκεκριμένη κατηγορία. Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι στις ΗΠΑ διαμένει πάνω από το 50% των μεταναστών με υψηλές δεξιότητες.

Εξαιρετικά σημαντική θεωρείται η αναφορά στην άποψη ότι η μετακίνηση εργαζομένων δρα καταλυτικά προς την ανεργία αφού μακροχρόνια βοηθά στην εξισορρόπηση των μισθών μεταξύ των κρατών και στην καταπολέμηση των ανισοτήτων με τον εξής τρόπο: εργαζόμενοι είναι λογικό να μετακινηθούν στις χώρες με τους υψηλότερους μισθούς. Βραχυχρόνια έτσι, οι μισθοί στις χώρες αυτές (υποδοχής) θα πέσουν αφού θα αυξηθεί η προσφορά εργασίας ενώ η ζήτηση θα

⁵⁴ OECD, *International Migration Outlook*, SOPEMI 2009, Special Focus: Managing Labour Migration Beyond the Crisis, p. 121.

⁵⁵ Γεώργιας Κώστας, *Μετανάστευση και αγορά εργασίας*, Εθνικά Μέματα, Αρδην, 2009, τ. 77.

⁵⁶ Reyneri Emilo, *Migrant's involvement in irregular employment in the Mediterranean countries of the European Union*, International Migration Papers, ILO, Geneva, 2001, p. 14.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

παραμείνει στα ίδια επίπεδα. Ταυτόχρονα, στις χώρες προέλευσης οι μισθοί θα ανέβουν μακροχρόνια, αφού η προσφορά εργασίας θα πέσει χωρίς να μειωθεί και η ζήτηση. Έτσι, μακροχρόνια, με αυξομειώσεις από χώρα σε χώρα, μπορεί να επέλθει εξίσωση των μισθών για ίδιες θέσεις εργασίας και άρα ισορροπία στην αγορά εργασίας⁵⁷.

4. Ακαμψίες και ανισότητες στην αγορά εργασίας

Από το 1980 και μετά παρατηρείται σε όλες σχεδόν τις χώρες (και κυρίως στις αναπτυγμένες) ραγδαία αύξηση τόσο του μισθολογικού χάσματος όσο και του επιπέδου ανεργίας μεταξύ καταρτισμένων και μη καταρτισμένων εργαζόμενων. Το φαινόμενο αυτό της ανόδου των ανισοτήτων, που πλήγτει κυρίως τους άνδρες εργαζόμενους⁵⁸, φυσικά δεν είναι τυχαίο που συμπίπτει με την εξάπλωση της παγκοσμιοποίησης⁵⁹. Έτσι, σύμφωνα με τον Kosters, οι αλλαγές στη σύνθεση της προσφοράς εργασίας, καθώς και οι μεταβολές στη δομή της ζήτησης για εργαζόμενους στον τομέα της βιομηχανίας (καταστροφή και δημιουργία θέσεων εργασίας, άνοδος μορφωτικού επιπέδου και προσόντων των εργαζομένων), οι μεταρρυθμίσεις στους θεσμούς της αγοράς εργασίας, η βιομηχανική απορρύθμιση και η ταυτόχρονη άνοδος του τομέα των υπηρεσιών, γεγονότα τα οποία σημειώθηκαν ταυτόχρονα με την επικράτηση της παγκοσμιοποίησης, οδήγησαν με τη σειρά τους σε περαιτέρω αλλαγές και ιδιαίτερα στην άνοδο της ανισότητας των αποδοχών μεταξύ εργαζομένων⁶⁰. Η απελευθέρωση του εμπορίου και η εξέλιξη και διάδοση της τεχνολογίας, ανέπτυσσαν την ανάγκη στους εργοδότες για πρόσληψη εργαζομένων

⁵⁷ Feenstra R., Taylor R., *Movement of Labor and Capital between Countries*, International Economics, 2008, p. 141-181.

⁵⁸ Burtless Gary, *International Trade and the Rise in Earnings Inequality*, Journal of Economic Literature, June 1995, p. 802.

⁵⁹ Wood Adrian, *Globalization and the Rise in Labour Market Inequalities*, The Economic Journal, vol. 108, n. 450, 1998.

⁶⁰ Burtless Gary, *International Trade and the Rise in Earnings Inequality*, Journal of Economic Literature, June 1995, p. 803.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ικανών, πλήρως καταρτισμένων, με απτά προσόντα και πνευματική καλλιέργεια, με έφεση στην καινοτομία και την έρευνα που θα μπορούσαν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της επιχείρησης και στην ανταγωνιστικότητα της αγοράς εργασίας και κεφαλαίου, ικανοποιώντας τους εργοδότες και κερδίζοντας επάξια τον μισθό τους. Έτσι, οι ανειδίκευτοι εργαζόμενοι παραγκωνίσθηκαν και η ζήτηση για αυτούς περιορίστηκε στις επιχειρήσεις χαμηλής ανταγωνιστικότητας και οράματος, αφού η εκπαίδευσή τους θεωρείτο ανεπαρκής και η επανεκπαίδευσή τους χρονοβόρα, υπέρμετρα ζημιογόνα και συχνά ανέφικτη.

Το πρόβλημα παίρνει άλλες διαστάσεις και τίθεται σε διαφορετικές βάσεις, αν σκεφτούμε ότι η πτώση της ζήτησης για ανειδίκευτους (unskilled) ή λιγότερο καταρτισμένους (less-skilled) εργαζόμενους στις αναπτυγμένες χώρες σημειώθηκε ταυτόχρονα με την αύξηση των εισαγωγών σε αυτές από τις αναπτυσσόμενες χώρες, γεγονός το οποίο μας ωθεί στο να κάνουμε λόγο για οικονομικές συνέπειες της απελευθέρωσης και ανάπτυξης του εμπορίου μεταξύ αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών, καθώς και να αναφερόμαστε σε οφέλη και ζημίες⁶¹.

Από το 1970 και μετά διαπιστώνεται ραγδαία άνοδος των εμπορικών σχέσεων μεταξύ των αναπτυγμένων χωρών και του Τρίτου Κόσμου · ενώ οι εισαγωγές των ΗΠΑ από τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες στις αρχές της δεκαετίας του '70 δεν ξεπερνούσαν το 14% του συνόλου, το 1990 το ποσοστό είχε εκτοξευθεί στο 35%! Ανάλογα ποσοστά σημειώνονται και στην Ευρωπαϊκή Ένωση όπου το μόλις 5% του '70 να μετατρέπεται το '90 σε 12%⁶². Η εξέλιξη αυτή οφείλεται σε συνδυασμό παραγόντων : η αλλαγή στις στρατηγικές ανάπτυξης των αναπτυσσόμενων χωρών και η μετατροπή τους από κατεξοχήν εισαγωγείς σε εξαγωγείς βασικά βιομηχανικών προϊόντων, καθώς και η σχετική «πίεση» από την Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο που τους οδήγησε στο να ακολουθήσουν αυτή τη ρότα προκειμένου να καταφέρουν να αποπληρώσουν τα χρέη τους, η ώθηση που δόθηκε από τις επενδύσεις των αναπτυγμένων χωρών στην βιομηχανία τους και κυρίως, η σταδιακή απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου και ο περιορισμός των εμποδίων,

⁶¹ Freeman Richard B., *Are Your Wages Set in Beijing?*, Journal of Economic Perspectives, vol. 9, no. 3, 1995, p. 15.

⁶² Freeman Richard B., *Are Your Wages Set in Beijing?*, Journal of Economic Perspectives, vol. 9, no. 3, 1995, p. 19.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

οδήγησαν στην αναβάθμιση του ρόλου των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών στη διεθνή σκηνή, και στην άμεση αύξηση του εργατικού δυναμικού τους. Η διάχυση της τεχνολογίας μέσω των πολυεθνικών επιχειρήσεων και των παραρτημάτων τους, τις ανεβάζει στο ίδιο βάθρο με τις αναπτυγμένες-βιομηχανικές χώρες της Δύσης⁶³.

Έτσι, εφόσον αυξάνεται η παραγωγή στις αναπτυσσόμενες χώρες, αυξάνεται και η ζήτηση σε αυτές για εργατικά χέρια, η οποία ικανοποιείται από χαμηλά καταρτισμένους ντόπιους εργαζόμενους, αυξάνοντας έτσι, την παγκόσμια προσφορά εργασίας. Αν τώρα σκεφτούμε ότι σύμφωνα με την αρχή της εξίσωσης των τιμών (factor price equalization) οι μισθοί των εργαζομένων ρυθμίζονται και εξαρτώνται από την παγκόσμια προσφορά εργασίας, έτσι ώστε οι μισθοί των εργαζομένων στις προηγμένες χώρες να μην ξεπερνούν εκείνους των εργαζομένων στις λιγότερο προηγμένες⁶⁴, διαπιστώνουμε ότι όσο αυξάνονται οι εισαγωγές από τον Τρίτο Κόσμο προς τον Δυτικό ως ποσοστό του ΑΕΠ, η ζήτηση για χαμηλά καταρτισμένους εργαζόμενους στον δεύτερο στους κλάδους της βιομηχανίας που είναι εντάσεως εισαγωγών, είναι πολύ χαμηλότερη εν συγκρίσει με εκείνη που θα ίσχυε αν τα αγαθά παράγονταν εντός των συνόρων του⁶⁵.

Προκαλείται λοιπόν, ανεργία στους κόλπους της ΕΕ και αυξανόμενη ανισότητα στις ΗΠΑ όσον αφορά στις αποδοχές μεταξύ μορφωμένων και λιγότερο μορφωμένων εργαζόμενων, μεταξύ γηραιότερων και νέων εργαζομένων, μεταξύ επαγγελμάτων που απαιτούν υψηλότερη ή χαμηλότερη κατάρτιση. Οι δύο αυτές εκβάσεις αποτελούν τις όψεις ενός κοινού νομίσματος : της σχετικής πτώσης της ζήτησης για λιγότερο καταρτισμένους εργαζόμενους. Στις ΗΠΑ όπου οι μισθοί παρουσιάζουν υψηλή ελαστικότητα και προσαρμογή, εκάστοτε αλλαγές στην ισορροπία προσφοράς-ζήτησης οδηγούν στη μείωση των μισθών των λιγότερο καταρτισμένων εργαζόμενων, ενώ στην Ευρώπη όπου οι θεσμοί στηρίζουν τις υψηλές βαθμίδες της σκάλας της μισθολογικής διανομής, η αλλαγή παράγει ανεργία.

⁶³ Freeman Richard B., *Are Your Wages Set in Beijing?*, Journal of Economic Perspectives, vol. 9, no. 3, 1995, p. 20.

⁶⁴ “The invisible hand would have done its job, with proper invisibility”, Freeman Richard B., *Are Your Wages Set in Beijing?*, Journal of Economic Perspectives, vol. 9, no. 3, 1995, p. 21.

⁶⁵ Freeman Richard B., *Are Your Wages Set in Beijing?*, Journal of Economic Perspectives, vol. 9, no. 3, 1995, p. 16.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Παρά ταύτα όμως, είναι αλήθεια ότι το σενάριο της πλήρους εξίσωσης των τιμών είναι αρκετά ακραίο αφού προϋποθέτει αφενός μία παγκόσμια οικονομία πλήρως ενοποιημένη και όρους διεθνούς εμπορίου απόλυτα ολοκληρωμένους και αφετέρου ότι οι εξελίξεις της εκάστοτε εγχώριας αγοράς δεν έχουν καμία επίπτωση στους μισθούς, δεδομένα τα οποία δεν υφίστανται. Παρατηρούμε έτσι, ότι στις ΗΠΑ για παράδειγμα, εντοπίζονται ανάμεσα στις χώρες και τις περιοχές διαφορές στους μισθούς μεταξύ ίδιων ομάδων εργαζομένων, οι οποίες εμμένουν για δεκαετίες παρά τις εξελίξεις του ελεύθερου εμπορίου, της μετανάστευσης και της ροής κεφαλαίου⁶⁶. Είναι λοιπόν σαφές ότι η απελευθέρωση του εμπορίου αποτελεί παράγοντα σημαντικό αλλά όχι τον μόνο όσον αφορά στην πτώση της ζήτησης για χαμηλά καταρτισμένους εργαζόμενους και στην άνοδο των ανισοτήτων και της ανεργίας στον δυτικό κόσμο. Άλλωστε, λόγος γίνεται για τα εμπορεύσιμα βιομηχανικά αγαθά. Αν και εφόσον λοιπόν, όλο και περισσότεροι χαμηλά καταρτισμένοι δυτικοί εργαζόμενοι προσπαθούσαν να απασχοληθούν στον τομέα των υπηρεσιών των μη εμπορεύσιμων αγαθών, η πιθανότητα οι εισαγωγές από τις αναπτυσσόμενες χώρες να περιορίσουν το ύψος της απασχόλησης ή των μισθών τους, θα μειωνόταν στο ελάχιστο⁶⁷.

Ας μην ξεχνάμε ότι όπως στο παρελθόν, έτσι και στο μέλλον, άλλοι παράγοντες συνηθίζουν να είναι περισσότερο σημαντικοί για την ευημερία των χαμηλά καταρτισμένων εργαζόμενων. Αυτοί είναι για παράδειγμα οι τεχνολογικές αλλαγές, οι μη αναμενόμενες πολιτικές εξελίξεις, οι πολιτικές για τη μόρφωση και την εκπαίδευση, οι δραστηριότητες των ενώσεων, οι εκάστοτε πολιτικές των επιχειρήσεων, το κράτος ευημερίας και οι σχετικές κοινωνικές πολιτικές⁶⁸.

⁶⁶ Freeman Richard B., *Are Your Wages Set in Beijing?*, Journal of Economic Perspectives, vol. 9, no. 3, 1995, p. 22.

⁶⁷ Freeman Richard B., *Are Your Wages Set in Beijing?*, Journal of Economic Perspectives, vol. 9, no. 3, 1995, p. 30.

⁶⁸ Freeman Richard B., *Are Your Wages Set in Beijing?*, Journal of Economic Perspectives, vol. 9, no. 3, 1995, p. 31.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

5. Ευελισφάλεια (Flexicurity)

Στα πλαίσια της προσπάθειας εξυγίανσης της αγοράς εργασίας και καταπολέμησης των ακαμψιών και προβλημάτων που την ταλανίζουν, ιδιαίτερα με την εδραίωση και συνεχή εξάπλωση της παγκοσμιοποίησης και των χαρακτηριστικών της, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τον Μάρτιο του 2006 πρότεινε την εμφάνιση και καλλιέργεια μιας πολιτικής στρατηγικής, της οποίας τον συντονισμό αναλάμβανε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή από κοινού με τα κράτη-μέλη της ΕΕ και τους κοινωνικούς εταίρους. Θεσπίστηκε η έννοια της «ευελισφάλειας», προκειμένου να επιτευχθεί η αποτελεσματική προσαρμογή στην οικονομική ολοκλήρωση και τη ραγδαία ανάπτυξη των τεχνολογιών και της πληροφορίας και κυρίως η αντιμετώπιση του έντονου δημογραφικού προβλήματος που πλήττει τις ευρωπαϊκές χώρες, καθώς και ο κατακερματισμός της αγοράς εργασίας δεδομένου ότι το χάσμα μεταξύ ασφαλούς και επισφαλούς απασχόλησης αυξάνει συνεχώς πολλαπλασιάζοντας τα κρούσματα αποκλεισμού, ανασφάλειας και απώλειας προσόντων και κατάρτισης⁶⁹.

Επιδιώκεται έτσι, ένας συνδυασμός των εννοιών «ευελιξία» (flexibility) και «ασφάλεια» (security), ώστε να εξισορροπήσουν τόσο τα συμφέροντα και οι ανάγκες των εργοδοτών, όσο και των εργαζομένων. Η προσαρμογή στην συνεχή αλλαγή και εξέλιξη, η ανανέωση και η παραγωγικότητα, η καινοτομία και η δημιουργικότητα, η ανταγωνιστικότητα και η κατάρτιση συναντούν την εγγύηση και τον περιορισμό των ασυμμετριών, τη βελτίωση των ευκαιριών και τη γεφύρωση του χάσματος τυπικής και άτυπης απασχόλησης, δεδομένου ότι η πρώτη καλείται να ανταπεξέλθει στις προσδοκίες της ευελιξίας και η δεύτερη σε εκείνες της ασφάλειας. Δίνεται έμφαση στην προώθηση ενεργητικών πολιτικών αγοράς εργασίας, στη δια βίου μάθηση και επανεκπαίδευση, στην ικανότητα εισόδου, παραμονής και σταδιοδρομίας μέσα στην αγορά εργασίας, στην υγιή σύζευξη προσωπικής και επαγγελματικής ζωής, στην αναγνώριση και εξασφάλιση των εργασιακών δικαιωμάτων, στην κοινωνική προστασία, στην ποιότητα εργασιακού βίου.

⁶⁹ Mouriki Aliki, *Flexibility and Security : an asymmetrical relationship? The uncertain relevance of flexicurity policies for segmented labour markets and residual welfare regimes*, Institute of Social Policy, National Centre for Social Research-Athens, Amsterdam, 2009, p. 13.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Η ενδυνάμωση, ευαισθητοποίηση και δράση των συνδικάτων κρίνονται απαραίτητες προκειμένου αυτά να προβούν σε εποικοδομητικό διάλογο με τους κοινωνικούς εταίρους και να διαπραγματευτούν τη χάραξη του σωστού δρόμου προς την αποτελεσματικότητα για όλους, που θα εδράζεται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη και προσπάθεια. Ο κατακερματισμός της αγοράς εργασίας που καταδίκαζε μεγάλες ομάδες του εργατικού δυναμικού (κυρίως γυναίκες, νέους, ηλικιωμένους, αλλοδαπούς, ανειδίκευτους και εθνικές και θρησκευτικές μειονότητες) σε αποκλεισμό, εκμετάλλευση, φόβο, απώλεια ηθικού και αναξιοκρατία, ενώ ευεργετούσε άλλες υπέρμετρα, μπορεί πλέον να αντιμετωπιστεί με μεθοδικότητα, κοινή συγκατάθεση και αμοιβαίο όφελος.

Ακόμη μεγαλύτερη σημασία και ενδιαφέρον αποκτά η έννοια της ευελισφάλειας υψώνοντας το ανάστημά της απέναντι στις αρνητικές συνέπειες της παγκοσμιοποίησης στην αγορά εργασίας. Ο υπέρμετρος ανταγωνισμός που επικρατεί με την εξάπλωση και συνεχή απελευθέρωση του εμπορίου σε συνδυασμό με τις τεχνολογικές εξελίξεις, και οδηγούν σε απολύσεις, κακοδιαχείριση εργαζομένων, επισφαλή εργασία και κέρδος εργοδοτών, αντιμετωπίζονται αποτελεσματικά · η ασφάλεια που προωθείται, χωρίς όμως να περιορίζεται η απαιτούμενη ευελιξία, συμφέρει όλους. Επωφελούνται οι ίδιοι οι εργαζόμενοι δεδομένου ότι μπορούν εύκολα να μεταπηδήσουν από τη μια θέση εργασίας στην άλλη, προσαρμοζόμενοι έτσι στο φαινόμενο της καταστροφής και δημιουργίας θέσεων απασχόλησης, αλλά και από την απασχόληση στη μη απασχόληση, χωρίς να φοβούνται την απόλυτη από μία θέση εργασίας στην οποία δεν αποδίδουν και δεν μπορούν να επιδείξουν τα προσόντα τους, αφού εύκολα μπορούν να επανεκπαιδευτούν και να καλλιεργηθούν περαιτέρω, ώστε η παραγωγικότητά τους να είναι αντιπροσωπευτική των δυνατοτήτων και των αποδοχών τους. Όμως και οι εργοδότες με τη σειρά τους είναι πια σε θέση να κάνουν αυστηρή και εύστοχη επιλογή του προσωπικού τους και να αντιμετωπίσουν ανάλογα έναν εργαζόμενο που δεν είναι παραγωγικός, δεν έχει την ικανότητα ή τη θέληση να προσφέρει στην επιχείρηση, δεν σέβεται το εργασιακό περιβάλλον και την προσπάθεια των συναδέλφων του.

Η επικράτηση της ευελισφάλειας μπορεί να βοηθήσει στα προβλήματα που συνοδεύουν τη ραγδαία εξάπλωση του μεταναστευτικού ρεύματος αφού αφενός οι μετανάστες εργαζόμενοι δεν θα πέφτουν θύματα εκμετάλλευσης και κακών

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

συνθηκών απασχόλησης και αφετέρου οι αναζητούντες εργασία δεν θα επιλέγουν τη μετανάστευση ως εύκολη λύση στο πρόβλημα της ανεργίας · ίσως η άποψη του «να δουλεύουμε λιγότερο για να δουλεύουμε όλοι», έτσι ώστε το κράτος να μπορεί να ικανοποιήσει τους πολίτες του να μπορεί να εφαρμοστεί και να λειτουργήσει όπου αυτό απαιτείται. Περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας αναμένεται να δημιουργηθούν περιορίζοντας τόσο το πρόβλημα των ανισοτήτων αφού θα μπορούν και οι ανειδίκευτοι ή λιγότερο ειδικευμένοι εργαζόμενοι να απορροφηθούν από την αγορά εργασίας επανδρώνοντας προσωρινές ή ολιγόωρες θέσεις εργασίας, όντες ταυτόχρονα προστατευμένοι, όσο και αυτό της ανεργίας, και ταυτόχρονα έλκοντας τις επενδύσεις. Τέλος, ο κατακερματισμός της αγοράς εργασίας που αποτελεί μείζον πρόβλημα, πλήττοντας σοβαρό αριθμό εργαζομένων, ο οποίος αποτελεί συνέπεια της σταδιακής απορρύθμισης και της υπερβολικής εξάπλωσης της ευελιξίας, θα κληθεί να αντιμετωπίσει την έννοια της ασφάλειας, ώστε να εξαλειφθούν σημαντικά ποσοστά ανισοτήτων και να περιοριστεί το άνευ προηγουμένου χάσμα που επικρατεί μεταξύ ασφαλούς και επισφαλούς απασχόλησης.

Ας τονίσουμε ότι η έννοια της ευελιξίας, αν και παρεξηγημένη συχνά, μπορεί σε συνδυασμό με αυτήν της «ασφάλειας» να αποδειχθεί ευεργετική αν σκεφτούμε ότι ουσιαστικά αναφέρεται σε «διαφορετικές ώρες εργασίας για διαφορετικούς ανθρώπους και σε διαφορετικές φάσεις της ζωής τους. Αυτό δεν είναι ένας εφιάλτης εκμετάλλευσης, αλλά ένας τρόπος να αποκτήσουμε όλοι και όλες μεγαλύτερο έλεγχο στη ζωή μας» (Hewitt, 1993, 165-172)⁷⁰.

Ε. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

1. Η ελληνική οικονομία και η ανταγωνιστικότητα

Η Ελλάδα, σε γενικές γραμμές, θα μπορούσε μάλλον να χαρακτηριστεί ως σχετικά υποανάπτυκτη, αν σκεφτούμε ότι μέχρι πριν τις δύο τελευταίες διευρύνσεις

⁷⁰ Λυμπεράκη Αντιγόνη-Δενδρινός Γιάννης, *Ενέλικη Εργασία: νέες μορφές και ποιότητα απασχόλησης*, 2^η έκδοση, 2006, Κέρκυρα, σελ. 23.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

διέθετε το χαμηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα από όλες τις χώρες της ΕΕ. Η αναιμική της οικονομία χαρακτηρίζεται παραδοσιακά από μικρές, οικογενειακής βάσεως επιχειρήσεις, μεγάλα ποσοστά αυτοαπασχόλησης, έναν μη παραγωγικό και δυσλειτουργικό αγροτικό τομέα, μικρές βιομηχανικές επιχειρήσεις και αρκετά μεγάλο τομέα υπηρεσιών. Προσπάθειες σταδιοδρομίας στην βαριά βιομηχανία, οδήγησαν ως επί το πλείστον σε κλασικά ολιγοπώλια με υψηλές τιμές και πολύ αργές καινοτομικές προόδους⁷¹. Γραφειοκρατία, πελατειακές σχέσεις, αναποτελεσματικότητα και εδραιωμένη παραοικονομία , η οποία εκτιμάται να αποτελεί περίπου το 35-50% ολόκληρης της οικονομικής δραστηριότητας.

Η χώρα μας αντιμετωπίζει τεράστιο πρόβλημα ανταγωνιστικότητας, η οποία, σύμφωνα με στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, παρουσιάζει συνεχή μείωση από το 1987-1988, με αποκορύφωμα την περίοδο μετά την ένταξη στη ζώνη του ευρώ, όπου το μέγεθος της σωρευτικής επιδείνωσης της ανταγωνιστικότητας υπολογίζεται σε 19,7% με βάση τους Δείκτες Τιμών Καταναλωτή, ή σε 27,7% με βάση τους δείκτες κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στο σύνολο της οικονομίας, παρόλο που την τελευταία δεκαετία η χώρα έχει αναπτύξει έντονη οικονομική δραστηριότητα με γειτονικούς εταίρους του Βορά και του Νότου, όπως με την Τουρκία, τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, τη Σερβία και την Αλβανία (οι ελληνικές εξαγωγές προς τις νοτιοανατολικές Ευρωπαϊκές χώρες εν έτη 2007 προσέγγιζαν το 22,1% των συνολικών εξαγωγών, ενώ το 1997 μετά βίας έφταναν το 7,5%)⁷². Ως προς τις χώρες της ζώνης του ευρώ (με τις οποίες διεξάγεται το 57% του συνολικού εξωτερικού εμπορίου της Ελλάδας) η επιδείνωση υπολογίζεται σε 9,4% ή 17,1% αντιστοίχως⁷³. Στα ίδια συμπεράσματα μπορούμε να καταλήξουμε και μόνο αν σκεφτούμε ότι από τους τέσσερις τομείς που συμβάλλουν διαχρονικά στην ανάπτυξη της χώρας (ναυτιλία, κατασκευές, εμπόριο, χρηματοπιστωτικός τομέας) κατά την περίοδο 1996-

⁷¹ Vlachos-Dengler Katia, *Greek Civil Society and the Impact of Globalization*, unpublished paper prepared for the Kokkalis Annual Graduate Student Workshop, 2001, p. 2-3.

⁷² Sachinidis Philippou-Sachinidis Alexandros, *Greece in the "New" Era of Globalization*, in Proceedings of the 2nd International Conference : Quantitative and Qualitative Methodologies in the Economic and Administrative Sciences written by Frangos Christos, Department of Business Administration, Technological Educational Institute of Athens, Greece, May 2009, p 404.

⁷³ Μαριόλης Θεόδωρος-Παπουλής Κώστας, *Δυναμική του Χρέους, «Δίδυμα Ελλείμματα» και Διεθνής Ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής Οικονομίας*, MPRA Paper, Unpublished, 2010, σελ. 17-18..

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

2008 (ουσιαστική ολοκλήρωση και απορρύθμιση διεθνών αγορών) οι δύο πρώτοι μόνο ενίσχυσαν την οικονομία, όντες προστατευμένοι από το διεθνή ανταγωνισμό, ενώ κλάδοι εκτεθειμένοι στον διεθνή ανταγωνισμό, όπως η μεταποίηση και ο τουρισμός, δεν αναπτύχθηκαν με τον ίδιο ρυθμό, προφανώς εξαιτίας της ανταγωνιστικής τους ικανότητας (χαμηλότερη παραγωγικότητα που δεν αντισταθμίζοταν από χαμηλότερες τιμές).

Παρά το γεγονός ότι η παραγωγικότητα το διάστημα αυτό αυξήθηκε σημαντικά (άνοδος μορφωτικού επιπέδου, ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης), παραμένει ωστόσο σε σημαντικά χαμηλά επίπεδα σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, γεγονός το οποίο αποδίδεται τόσο στη σύνθεση της δραστηριότητας (συγκέντρωση σε κλάδους χαμηλής έντασης κεφαλαίου και τεχνολογίας, όπως είναι ο αγροτικός τομέας, οι κατασκευές ή το εμπόριο προϊόντων βιομηχανίας μικρού βεληνεκούς), όσο και στη χαμηλή διείσδυση νέων τεχνολογιών, έρευνας και καινοτομίας, καθώς και σε άλλα διαρθρωτικά προβλήματα (περιορισμένη ενδοεπιχειρησιακή κατάρτιση, αντιδράσεις σε κάθε αλλαγή, περιορισμένες επενδύσεις, μικρό μέγεθος μέσης ελληνικής επιχείρησης).

Η κατάσταση της ελληνικής οικονομίας επιδεινώθηκε αισθητά κατά την περίοδο της παγκόσμιας κρίσης, η οποία ξέσπασε στα τέλη του 2008, τονίζοντας ακόμη περισσότερο τις αδυναμίες και τις ανεπάρκειες της χώρας : μεγάλο δημόσιο χρέος, έλλειμμα, εξωτερικό χρέος και συνεχής διάβρωση της ανταγωνιστικής της θέσης. Η πτωτική πορεία επιταχύνθηκε , δεδομένου ότι η χρηματοδότηση του ελλείμματος γινόταν με δανεισμό, προκαλώντας άνοδο των επιτοκίων και μειούμενη ανταγωνιστικότητα, οδηγώντας στη διεύρυνση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών κι έτσι, στη διόγκωση του συνολικού, δημόσιου και ιδιωτικού, εξωτερικού χρέους. Οι αρνητικές προσδοκίες που αναπτύσσονται στους δανειστές σχετικά με την αποπληρωμή των δανείων, ωθούν τα επιτόκια σε ανεξέλεγκτη ανοδική πορεία, αυξάνοντας συνεχώς τα ποσοστά του δημοσίου και του εξωτερικού χρέους στο ΑΕΠ⁷⁴, το οποίο αν και παρουσίασε άνοδο κατά την περίοδο 1996-2004, από το 2005 η κάμψη του ήταν σαφής και εν συνεχείᾳ κατέστη έντονα πτωτικό. Τα σενάρια για μη αναπόφευκτη πτώχευση της χώρας πολλαπλασιάζονται,

⁷⁴ Μαριόλης Θεόδωρος-Παπουλής Κώστας, *Δυναμική των Χρέους, «Δίδυμα Ελλείμματα» και Διεθνής Ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής Οικονομίας*, MPRA Paper, Unpublished, 2010, σελ. 8-9.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

αφού οι αγορές δίνουν πιθανότητα που ξεπερνά το 50% απόλυτης απαξίωσης των ελληνικών τίτλων μέσα σε μια πενταετία, ενώ πολλοί υποστηρίζουν ότι το δημόσιο χρέος θα ενισχυθεί μέχρι και στο 150% του ΑΕΠ ανά τριετία⁷⁵.

Έτσι σήμερα, όπου η παγκοσμιοποίηση προχωρά με γοργούς ρυθμούς, η καρέκλα της ελληνικής οικονομίας «τρίζει» όλο και πιο επικίνδυνα, αφού προσπαθεί με άνισους όρους να ανταγωνιστεί τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές οικονομίες, οι οποίες είναι φανερά και αντικειμενικά πιο προηγμένες, με καταστροφικές προφανώς επιπτώσεις στο ισοζύγιο εισαγωγών-εξαγωγών της χώρας, στην καταναλωτική-αποταμιευτική συμπεριφορά της, καθώς και στα ποσοστά ανεργίας. Απαισιόδοξο μήνυμα στέλνει το γεγονός ότι οι εθνικές αρχές ούσες ανήμπορες να χειριστούν και να παρέμβουν στην νομισματική τους πολιτική, καθίστανται αναγκασμένες να προβούν στη μείωση των κρατικών δαπανών και στη συμπίεση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στον ιδιωτικό τομέα με δυσμενείς έτσι, επιπτώσεις στην ενεργό ζήτηση, στην απασχόληση και στην κοινωνική συνοχή.

Σημαντικές μεταρρυθμίσεις έχουν ήδη ξεκινήσει και αναμένεται να κλιμακωθούν μέσα στους επόμενους μήνες, ώστε να δοθεί ανάσα ανόδου στο ΑΕΠ, να πραγματοποιηθεί προσέλκυση επενδύσεων και να αρχίσει να ορθοποδεί η ελληνική οικονομία. Τέτοιες είναι η απελευθέρωση του κλάδου των μεταφορών προϊόντων (υπολογίζεται ότι θα αυξήσει το ΑΕΠ κατά 0,5%), του τομέα της ενέργειας, καθώς και πολλών κλειστών επαγγελμάτων,⁷⁶ οι οποίες θα πιέσουν για άνοδο της παραγωγικότητας. Επίσης, οι θεσμικές και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις θα αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τη διαφθορά, την αδιαφάνεια, την πολυπλοκότητα, τη στασιμότητα, την ανελαστικότητα και την υπερδιόγκωση της ελληνικής αγοράς εργασίας, ώστε νέες αξιόλογες θέσεις να δημιουργηθούν, να αξιοποιηθεί το εργατικό δυναμικό, να μειωθούν οι ανισότητες και οι δυσκαμψίες και η προσαρμογή, η ευελιξία, η ασφάλεια και η εξυγίανση να καταστούν προσιτές. Μεγάλα δημοσιονομικά οφέλη μπορούν να επιτευχθούν με αλλαγές στο ασφαλιστικό (πάταξη της εισφοροδιαφυγής, λειτουργία μόνο των βιώσιμων ασφαλιστικών

⁷⁵ Μεγήρ Κώστας-Βαγιανός Δημήτρης-Βέππας Νίκος, *Η ελληνική πτώχευση μπορεί να αποφευχθεί*, Financial Times, 24/08/2010.

⁷⁶ Μεγήρ Κώστας-Βαγιανός Δημήτρης-Βέππας Νίκος, *Η ελληνική πτώχευση μπορεί να αποφευχθεί*, Financial Times, 24/08/2010.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ταμείων, κατάργηση των περιττών επιδομάτων, αντιστοιχία παραγωγικότητας-αποδοχών, ίσως σύστημα βασισμένο στις ατομικές αποταμιεύσεις), στο σύστημα υγείας (καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και των ατασθαλιών μέσω της υποχρεωτικής ιδιωτικής ασφάλισης με επιδοτήσεις για τους φτωχότερους και με διαχείριση των δημόσιων νοσοκομείων από τον ιδιωτικό χώρο⁷⁷) και στο φορολογικό σύστημα (ελάφρυνση της φορολόγησης μισθωτών και συνταξιούχων, εξονυχιστικός έλεγχος περιουσιακών στοιχείων και εισοδήματος για την πρόληψη της φοροδιαφυγής, μείωση χάσματος φόρων-φρολογικών συντελεστών)⁷⁸.

Συμπερασματικά καταλήγουμε ότι στην παρούσα φάση, είναι αναπόφευκτο και άμεσα αναγκαίο να γίνουν εντατικές προσπάθειες και να χαραχθούν πολιτικές τόσο σε συνεργασία εντός του κράτους, μεταξύ κυβέρνησης-εργοδοτών-εργαζομένων, όσο και εκτός, μεταξύ αυτού και των υπολοίπων, ευρωπαϊκών κυρίως, κρατών, ώστε να επιτευχθούν σταδιακά η αναδιανομή του εισοδήματος, η λήψη μέτρων για την άνθηση της ζήτησης, η στήριξη της επενδυτικής δραστηριότητας, η ελάφρυνση της φορολόγησης μισθωτών και συνταξιούχων, η ενίσχυση της παραγωγικής και τεχνολογικής βάσης της χώρας⁷⁹. Το σημαντικότερο όμως, είναι να συνειδητοποιήσουμε όλοι αυτή την απόλυτη ανάγκη της χώρας για αλλαγή δείχνοντας κατανόηση και σθένος στις δύσκολες συνθήκες που θα επικρατήσουν και προσπαθώντας για το καλύτερο.

2. Η ελληνική αγορά εργασίας

Ο χαρακτήρας της ελληνικής οικονομίας επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό και διαμορφώνει το σύστημα των εργασιακών σχέσεων : προβληματικός αγροτικός

⁷⁷ Μεγήρ Κώστας-Βαγιανός Δημήτρης-Βέππας Νίκος, *Η ελληνική πτώχευση μπορεί να αποφευχθεί*, Financial Times, 24/08/2010.

⁷⁸ «Αν και οι φορολογικοί συντελεστές στην Ελλάδα είναι ελάχιστα υψηλότεροι από τον μέσο όρο της ΕΕ, οι φόροι που τελικά συγκεντρώνονται από το κράτος είναι κατά 7% του ΑΕΠ χαμηλότεροι.»⁷⁸ Μεγήρ Κώστας-Βαγιανός Δημήτρης-Βέππας Νίκος, *Η ελληνική πτώχευση μπορεί να αποφευχθεί*, Financial Times, 24/08/2010.

⁷⁹ Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ/ΙΝΕ, *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση-Ετήσια Έκθεση 2009*, 2009, σελ. 19.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

τομέας, έλλειψη βαριάς βιομηχανίας, επενδύσεις σε υπηρεσίες, απαρχαιωμένες δομές, εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα ανταγωνιστικότητας.

Η ελληνική αγορά εργασίας είναι έντονα κατακερματισμένη λόγω του μεγάλου αριθμού των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων και λόγω της επιτεινόμενης τάσης για μεγαλύτερη ανάπτυξη του φαινομένου της εργολαβίας και της υπεργολαβίας : ασφαλείς και επισφαλείς θέσεις εργασίας, τυπική και άτυπη απασχόληση, δημόσιος (υπερπροστατευμένος, στάσιμος, μη παραγωγικός, υπερδιογκωμένος) εις βάρος ιδιωτικού (υποπροστατευμένος, ευέλικτος) τομέα. Ανισότητες τόσο στους μισθούς όσο και στα εργασιακά δικαιώματα, επιδόματα, αντιμετώπιση, ωράρια και συνθήκες εργασίας, αξιοκρατία, συντάξεις, προνόμια, καθώς και διακρίσεις απέναντι σε συγκεκριμένες συνήθως ομάδες πληθυσμού, όπως σε γυναίκες, νέους, νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας, μετανάστες, ηλικιωμένους. Εντοπίζεται χαλαρή ρύθμιση εργασιακών σχέσεων, αν και αναγνωρίζεται με νόμο η κατοχύρωση συλλογικής αυτονομίας, αφού έχει οδηγήσει σε πληθώρα συλλογικών συμβάσεων εργασίας περιορίζοντας την προστασία των εργαζομένων και μην επιτρέποντας την κωδικοποίησή τους, καθώς και κακός σχεδιασμός θεσμών και παροχών.

Η συνδικαλιστική πυκνότητα της χώρας κινείται σε χαμηλά επίπεδα σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Οι δύο μεγαλύτερες εργατικές ενώσεις είναι η Γενική Συνέλευση Συλλόγου Εργαζομένων/ΓΣΣΕ, η οποία αποτελείται από ιδιωτικούς υπαλλήλους, και η Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων/ΑΔΕΔΥ, όπου εκπροσωπούνται οι δημόσιοι υπάλληλοι. Εντοπίζεται έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντι στην κυβέρνηση και τους κρατικούς φορείς, όπου σε συνδυασμό με το γενικότερο κλίμα απογοήτευσης, ανασφάλειας και σκεπτικισμού παραγκωνίζουν τις βλέψεις για συνεργασία, βελτίωση και επίτευξη σημαντικών κοινωνικών δημόσιων σκοπών. Η αστική συνείδηση δεν αποτελεί χαρακτηριστικό των Ελλήνων, οι οποίοι καταβάλλονται από ένα πνεύμα μοιρολατρίας και κυνισμού όσον αφορά στην αποτελεσματικότητα της συνδικαλιστικής δραστηριότητας, θεωρώντας ότι οποιαδήποτε τέτοια ενέργεια θα εξουδετερωθεί και καταπνιγεί από τον αυταρχικό κρατικό μηχανισμό⁸⁰. Δεν είναι τυχαίο έτσι, που η δράση των

⁸⁰ Vlachos-Dengler Katia, *Greek Civil Society and the Impact of Globalization*, unpublished paper prepared for the Kokkalis Annual Graduate Student Workshop, 2001, p. 7.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ενώσεων είναι περιορισμένη και ιδιοτελής, ενώ ο τυπικός συνδικαλιστής είναι ένας μόνιμος δημόσιος υπάλληλος, κυρίως άνδρας, μεσήλικας και αποκλειστικά Έλληνας, σε αντίθεση βέβαια με τον τυπικό εργαζόμενο που είναι κατά τι νεότερος, απασχολούμενος, και συνήθως ευέλικτα, στον ιδιωτικό τομέα, μέλος ενός εργατικού δυναμικού που κατακλύζεται όλο και περισσότερο από γυναίκες και εργαζόμενους όλων των εθνικοτήτων⁸¹.

Στις σχέσεις κράτους-πολιτών η πελατειοκρατία αποτελεί σύνηθες φαινόμενο. Τα υπάρχοντα ή μελλοντικά κυβερνητικά και πολιτικά στελέχη προσφέρουν υποσχέσεις για αποκατάσταση και υψηλά επίπεδα κοινωνικής ασφάλισης με γενναία επιδόματα, πρόωρες συντάξεις με ευνοϊκές συνθήκες, καθώς και συχνά ειδική μεταχείριση (π.χ. ένταξη στα βαρέα και ανθυγιεινά ένσημα). Οι ψηφοφόροι χρησιμοποιούν τις προσωπικές τους επαφές, περισσότερο προκειμένου να ικανοποιήσουν συμφέροντα ατομικά και οικογενειακά παρά να προωθήσουν κοινές ανάγκες και απόψεις μέσω οργανωμένων ενώσεων. Ακόμη όμως και μέσα στις ίδιες τις συνδικαλιστικές οργανώσεις, όπου υποτίθεται ότι τα συμφέροντα των εργαζομένων υποστηρίζονται μαζικά και ανεξάρτητα από το επάγγελμα και τη θέση του καθενός, καθώς και εκείνα των εν δυνάμει εργαζομένων, οι οποίοι ακόμη δε έχουν απορροφηθεί από την αγορά εργασίας, τα μέλη καταστρατηγούν και μάχονται για προσωπικά πιστεύω και ατομικές απολαβές και όχι τόσο για το κοινώς αποδεκτό καλό. Έτσι, τα συνδικάτα είναι αυτά που αντιδρούν ή στην καλύτερη περίπτωση αδρανούν στις συζητήσεις και τα εκάστοτε προτεινόμενα μεταρρυθμιστικά μέτρα, το ίδιο και οι περισσότεροι πολίτες που χαρακτηρίζονται από συντηρητισμό και καχυποψία απέναντι σε κυβερνητικές προτάσεις, αποστρεφόμενοι την αλλαγή και πασχίζοντας να διατηρηθεί ακέραιο το *status quo*.

Με την παγκοσμιοποίηση, την κρίση του κοινωνικού κράτους και των πολιτικών ομάδων, μπροστά στην επιτακτική ανάγκη μεταρρυθμίσεων και προσαρμογής προκλήθηκε ανάφλεξη της δράσης των ομάδων συμφερόντων, πίεσης και συνδικαλισμού, με σκοπό την ανύψωση αναστήματος και στήριξη τοπικών, περιφερειακών, εθνικών και ευρωπαϊκού επιπέδου αναγκών απέναντι στην ταχεία

⁸¹ Matsaganis Manos, *Union Structures and Pension Outcomes in Greece*, British Journal of Industrial Relations, 2007, p. 545.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

εξάπλωση πολυεθνικών εταιριών και υπερεθνικών σωμάτων. Οργανισμοί ιδρύονται, ώστε να προωθήσουν απόψεις που υπό άλλες συνθήκες εκπροσωπούνται ανεπαρκώς.

Το κράτος διαθέτει έναν μεγάλο αριθμό από επιχειρήσεις και μονοπάλια, η διαχείριση και λειτουργία τους όμως, έχει αποδειχθεί με την πάροδο του χρόνου ανεπαρκής, αναποτελεσματική, μη βιώσιμη και συχνά διεφθαρμένη, μην προσεγγίζοντας και μη στηρίζοντας την ιδιωτική επιχειρηματικότητα, γεγονός που οδηγεί, ιδιαίτερα μετά την εδραίωση της παγκοσμιοποίησης, σε συχνές ιδιωτικοποιήσεις, συγχωνεύσεις και εξαγορές κρατικών εταιριών και δραστηριοτήτων, ώστε τα παραπάνω προβλήματα, μαζί με αυτό της έλλειψης ανταγωνιστικότητας, να αντιμετωπιστούν άμεσα.

Τέλος, πρέπει να αναφερθεί ότι ένεκα των νέων δεδομένων έχει ενισχυθεί πολύ η ευελιξία στον εργασιακό τομέα, συχνά όμως, χωρίς να συνοδεύεται από ασφάλεια. Οι αναδιαρθρώσεις επιχειρήσεων (μεταφορά παραγωγής σε χώρες με χαμηλότερο εργατικό κόστος, π.χ. στη Βουλγαρία, συγχωνεύσεις, εξαγορές, διακοπή λειτουργίας/μεταβιβάσεις επιχειρήσεων) αποτελούν συνήθη πρακτική προκειμένου οι Έλληνες έμποροι και επιχειρηματίες να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν στα νέα δεδομένα. Επίσης ριζικές αλλαγές αναμένονται στο ασφαλιστικό σύστημα, το οποίο υποφέρει από χρόνιες και ουσιαστικές ανεπάρκειες και μπορεί να χαρακτηρισθεί ως μη βιώσιμο (γενναιόδωρες ή μη ανταποδοτικές συντάξεις/παροχές σε σχέση με τις εισφορές, συχνή εισφοροδιαφυγή, αναρίθμητα ασφαλιστικά ταμεία με ποικιλία στους δείκτες εξάρτησης, ποικίλα συστήματα συνταξιοδότησης, δυσαναλογία και ανισότητες μεταξύ ευγενών-λαϊκών ταμείων, δημόσιων-ιδιωτικών υπαλλήλων, μισθωτών-ελεύθερων επαγγελματιών, ανδρών-γυναικών, νέων-μεσήλικων, Ελλήνων-αλλοδαπών, ασφαλισμένων στα βαρέα και ανθυγεινά-απλών ασφαλισμένων, πρόωρες συντάξεις, φτώχεια ηλικιωμένων), προκειμένου το πρώτο να προσεγγίσει τα ευρωπαϊκά πρότυπα και να καταστεί αποτελεσματικό τόσο για τους εργαζόμενους, όσο και για τους συνταξιούχους.

3. Μετανάστευση

Η κατάρρευση των κομμούνιστικών καθεστώτων, η επιδείνωση της διεθνούς οικονομικής κατάστασης και ο θρησκευτικός ολοκληρωτισμός επέφεραν δραματική

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

αύξηση στα ρεύματα αλλοδαπών από την ανατολική και την κεντρική Ευρώπη αλλά και τον Τρίτο Κόσμο. Το μεγαλύτερο μέρος των προσερχόμενων πληθυσμών προέρχεται από την Αλβανία, τη Βουλγαρία, την Πολωνία και όλες τις Βαλκανικές χώρες (διαφαίνεται η σημασία της γειτνίασης στην επιλογή του μέρους υποδοχής), την Ουκρανία, τη Γεωργία, τις Φιλιππίνες, το Πακιστάν, το Ιράκ και την Αίγυπτο. Ωστόσο και άλλες αφρικανικές, ασιατικές και κεντρο-ευρωπαϊκές εθνότητες συγκαταλέγονται μεταξύ των ομάδων που κατοικούν σήμερα στη χώρα. Ταυτόχρονα όμως με την εισροή μεταναστών στην Ελλάδα, μεγάλο μέρος άμεσων ξένων επενδύσεων διαγράφει αντίστροφη πορεία και μεταφέρεται από αυτήν σε άλλες χώρες και ιδιαίτερα στα Βαλκάνια. Τα δύο αυτά φαινόμενα αποτελούν όψεις του ίδιου νομίσματος με ραγδαίες και δυσμενείς συνέπειες για τη χώρα μας. Τα φθηνά εργατικά χέρια που πολλαπλασιάζονται, καθησυχάζουν και χαροποιούν μόνο τους επιχειρηματίες, οι οποίοι πλουτίζουν εις βάρος του υπόλοιπου πληθυσμού, χωρίς όμως να γίνονται ανταγωνιστικοί μέσω της παραγωγικότητάς τους αλλά εξαιτίας της εργασιακής εκμετάλλευσης⁸².

Εξετάζοντας πρώτα τη μετακίνηση ανθρώπων μέσα στην Ελλάδα, παρατηρούμε ότι εμφανίζονται νέες μορφές μετανάστευσης, οι οποίες δεν εντοπίζονται στο παρελθόν-και ιδιαίτερα κατά το πρώτο μεγάλο κύμα εθελούσιας μετανάστευσης που πραγματοποιήθηκε κατά την περίοδο 1815-1914- όπως είναι η παράνομη, η προσωρινή και η διασυνοριακή μετανάστευση, καθώς και τα κρούσματα του νέου φαινομένου του λαθρεμπορίου ανθρώπων. Σχετικά με τα χαρακτηριστικά των μεταναστών, δεν είναι πια οι φτωχότεροι που επιλέγουν την ξενιτιά για απλώς βιοποριστικούς λόγους, αλλά κυρίως άτομα της μεσαίας τάξης, καθώς και των ανώτερων στρωμάτων, οι οποίοι οδηγούνται όλο και συχνότερα στην επιλογή διαφορετικού τόπου διαμονής και εργασίας. Επίσης, σημαντικό είναι να τονίσουμε ότι μέσω των δυνάμεων της οικονομικής παγκοσμιοποίησης, η μετανάστευση έχει άμεσες επιπτώσεις όχι μόνο στη ζήτηση της χώρας υποδοχής αλλά και στις παραγωγικές δομές, στα καταναλωτικά πρότυπα και στις πολιτισμικές αξίες

⁸² Labrianidis Lois, Lyberaki Antigone, Tinios Platon, Hatziprokopiou Panos, *Inflow of Migrants and Outflow of Investment: Aspects of Interdependence between Greece and the Balkans*, Journal of Ethnic and Migration Studies (JEMS), 30 (6), 2004, p. 1-2.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

των κοινωνιών της χώρας προέλευσης, εφόσον ενισχύεται η μεταφορά εμβασμάτων, πληροφορίας, αγαθών, εθίμων.

Σύμφωνα με ακριβείς υπολογισμούς, οι μετανάστες αποτελούν το 8-9% του πληθυσμού που διαμένει στην Ελλάδα και το 12% του εργατικού δυναμικού⁸³, χωρίς βέβαια να υπολογίζονται οι παράνομοι διαμένοντες, εκ των οποίων οι περισσότεροι κατοικούν στην Αττική (κυρίως στην Αθήνα) και στην Κεντρική Μακεδονία (κυρίως στη Θεσσαλονίκη)⁸⁴. Η συντριπτική πλειοψηφία των μεταναστών είναι μισθωτοί (πάνω από το 80%), ενώ αν και τα προηγούμενα χρόνια το μεγαλύτερο μέρος του ενεργού τους πληθυσμού εργάζονταν ως ανειδίκευτοι εργάτες, σήμερα καταλαμβάνουν όλο και πιο ειδικευμένες θέσεις με τα μεγαλύτερα ποσοστά τους να απασχολούνται στο εμπόριο και το παραεμπόριο, στην παροχή υπηρεσιών, στον τομέα πωλήσεων σε καταστήματα και λαϊκές αγορές, αλλά και στις κατασκευές, τη γεωργία, τα ιδιωτικά νοικόκυριά (κυρίως γυναίκες), τα ξενοδοχεία και τα εστιατόρια. Κατανοούμε λοιπόν, σύμφωνα με τα προηγούμενα στοιχεία, ότι το σύνολο των οικονομικών τομέων της χώρας-πλην ίσως του δημοσίου-εξαρτάται πλέον απόλυτα από τη μεταναστευτική εργασία⁸⁵. Επίσης, σημαντικό είναι να αναφέρουμε ότι χαρακτηριστικό στοιχείο των αλλοδαπών είναι ο δυναμικός τους χαρακτήρας, που απεικονίζεται στην ποσοστιαία σύνθεσή τους, δεδομένου ότι ο παραγωγικός τους πληθυσμός πλησιάζει το 80% του συνολικού πληθυσμού τους, ενώ για τους Έλληνες το αντίστοιχο ποσοστό είναι 66,2%, καθώς και οι καλύτεροι δείκτες που παρουσιάζουν όσον αφορά στην απασχόληση και την ανεργία.

Οι πύλες της Ελλάδας για τη ραγδαία εισροή μεταναστών άνοιξαν κατά τη περίοδο εισόδου στην ONE και προσαρμογής στα κριτήρια της, προκειμένου να καλυφθούν θέσεις εργασίας κρίσιμων τομέων, να επιτευχθούν η πλήρης ευελιξία στην αγορά εργασίας και η μείωση του εργατικού κόστους, χωρίς να δοθεί προτεραιότητα στην ανάγκη προώθησης της βιώσιμης ανάπτυξης, την εξυγίανση και

⁸³ Κόντης Αντώνης, Ζωγραφάκης Σταύρος, Μητράκος Θόδωρος, *Oι οικονομικές επιπτώσεις της απασχόλησης των μεταναστών κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν*, ΙΜΕΠΟ, 2006, σελ. 20.

⁸⁴ Labrianidis Lois, Lyberaki Antigone, Tinios Platon, Hatziprokopiou Panos, *Inflow of Migrants and Outflow of Investment: Aspects of Interdependence between Greece and the Balkans*, Journal of Ethnic and Migration Studies (JEMS), 30 (6), 2004, p. 7.

⁸⁵ Γεώργιας Κώστας, *Μετανάστευση και αγορά εργασίας*, Εθνικά Θέματα, Άρδην, 2009, τ. 77.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

την άνθιση της βιομηχανικής παραγωγής, την οικονομική αυτάρκεια, την ανάπτυξη των περιφερειών, τον εκσυγχρονισμό της γεωργίας και την ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας και της καινοτομίας.

Ένα γενικό συμπέρασμα που θα μπορούσε να εξαχθεί αναφορικά με τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στην αγορά εργασίας είναι ότι αυτή επέτεινε τις ήδη υφιστάμενες παθογένειες, όπως το πρόβλημα της ανταγωνιστικότητας, τη δυσμενή εμπορική θέση της χώρας, την έλλειψη επενδύσεων για έρευνα και καινοτομία, το επίπεδο ζωής και την τραγικότητα των δεικτών της βιώσιμης ανάπτυξης. Άλλα κυρίως, οδήγησε στην σοβαρή συμπίεση του εργατικού κόστους, αυξάνοντας την κερδοφορία ορισμένων επιχειρηματιών. Αξιοπρεπείς θέσεις εργασίας, που θα μπορούσαν να καλυφθούν από γηγενές προσωπικό (παρόλο που αρχικά θεωρείτο ότι οι μετανάστες κάλυπταν θέσεις τις οποίες δύσκολα θα επέλεγαν Έλληνες, βοηθώντας έτσι, στην εύρωστη λειτουργία της ατμομηχανής της αγοράς εργασίας), απορροφούν κακοπληρωμένους μετανάστες εργαζόμενους, οι οποίοι συχνά αποτελούν αντικείμενο εκμετάλλευσης, ενώ δε γίνεται λόγος για καμία προοπτική ανέλιξης και σταδιοδρομίας. Μεγαλύτερο είναι το πρόβλημα για τους ντόπιους ανειδίκευτους εργάτες, οι οποίοι δυσκολεύονται ακόμη περισσότερο να αποκατασταθούν, και κυρίως για τους νέους, δεδομένου ότι οι αλλοδαποί προσλαμβάνονται σε θέσεις που πολλοί από τους νεοεισερχόμενους θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν σαν είσοδο και εμπειρία για την αγορά εργασίας. Ακόμη, σημαντική είναι η άνοδος της παραοικονομίας στη χώρα μας (εκτιμάται ότι οι παράνομοι μετανάστες αποτελούν σχεδόν το 56% του συνόλου) · το γεγονός αυτό εξηγεί το πώς το ΑΕΠ παρουσιάζει βελτιωμένους δείκτες, ενώ οι δείκτες απασχόλησης παραμένουν σε ανησυχητικά επίπεδα⁸⁶.

Από την άλλη μεριά, παρατηρώντας την εισροή επενδύσεων από την Ελλάδα στις Βαλκανικές χώρες, διαπιστώνουμε ότι οι οικονομικές σχέσεις των δύο μερών ξεκινούν με εμπορικές δισοδηψίες αμέσως μετά το άνοιγμα των αγορών των Κεντρικών και Ανατολικών Ευρωπαϊκών Κρατών, ενώ έκτοτε η αύξηση των συναλλαγών είναι συνεχής και αδιάλειπτη. Πιο συγκεκριμένα, διαπιστώνεται ότι το ενδοκλαδικό εμπόριο μεταξύ τους τριπλασιάζεται κατά την περίοδο 1988-1996, ενώ

⁸⁶ Κώστας Γεώργιας, *Μετανάστευση και αγορά εργασίας*, Εθνικά Θέματα, Άρδην, 2009, τ. 77.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ταυτόχρονα αυτό μεταξύ της Ελλάδας και των υπολοίπων ευρωπαϊκών χωρών παραμένει στάσιμο. Δημιουργούνται έτσι, σχέσεις αλληλεξάρτησης κι αυτό χάρη στο γεγονός ότι η ελληνική οικονομία προσομοιάζεται περισσότερο με εκείνες των Βαλκανικών κρατών παρά με των υπολοίπων ευρωπαϊκών⁸⁷.

Την τελευταία δεκαετία διαπιστώνεται ραγδαία εξάπλωση Ελληνικών επιχειρήσεων στις Βαλκανικές χώρες. Το μεγαλύτερο μέρος των επενδυτικών σχεδίων συγκεντρώνονται στη Βουλγαρία (41%), στην Αλβανία (20%) και στην Ρουμανία (20%), ενώ αφορούν κυρίως στο εμπόριο (47%) και στη βιομηχανία (36%) ενδυμάτων, υφασμάτων, τροφίμων και ποτών⁸⁸. Σημαντικό είναι ότι παρόλο που υπάρχουν πολυάριθμα επενδυτικά προγράμματα στις Βαλκανικές χώρες, ο μεγαλύτερος όγκος αυτών βρίσκεται υπό την κατοχή κάποιων συγκεκριμένων εταιριών οι οποίες μετρώνται στα δάχτυλα του ενός χεριού (OTE SA, 3E Hellenic Bottling Company, DELTA SA, TITAN, Eurobank).

Οσον αφορά στην τυπολογία των επιχειρήσεων, αυτές μπορούν να διακριθούν σε εκείνες που διαθέτουν μητρική εταιρία στην Ελλάδα και σε εκείνες που δεν διαθέτουν. Η πλειονότητα των πρώτων ανήκουν στον ευρύτερο δημόσιο τομέα (π.χ. τράπεζες, OTE) και η εξάπλωση και εγκατάστασή τους στις Βαλκανικές χώρες οφείλεται κυρίως στην επιλογή της Ελληνικής κυβέρνησης να υποστηρίξει τη σταθερότητα και τον εκδημοκρατισμό των χωρών αυτών γύρω στα μέσα της δεκαετίας του '90, ώστε και ενθάρρυνε τις επενδύσεις επιχειρήσεων που ανήκαν στο δημόσιο, αποτελώντας την πρώτη κυβέρνηση αναπτυγμένης χώρας που αποφάσισε να στηρίξει την οικονομική ανοικοδόμησή τους. Οι δεύτερες (δεν διαθέτουν μητρική εταιρία), παρόλο που είναι αρκετά μικρότερες σε όρους επενδυόμενου κεφαλαίου από τις πρώτες απασχολούν πολύ περισσότερους εργαζόμενους.

Οι ουσιαστικοί λόγοι για τους οποίους οι Βαλκανικές χώρες ελκύουν την ίδρυση Ελληνικών επιχειρήσεων και απορροφούν γενναίο ποσό επενδύσεων είναι το

⁸⁷ Labrianidis Lois, Lyberaki Antigone, Tinios Platon, Hatziprokopiou Panos, *Inflow of Migrants and Outflow of Investment: Aspects of Interdependence between Greece and the Balkans*, Journal of Ethnic and Migration Studies (JEMS), 30 (6), 2004, p. 14.

⁸⁸ Labrianidis Lois, Lyberaki Antigone, Tinios Platon, Hatziprokopiou Panos, *Inflow of Migrants and Outflow of Investment: Aspects of Interdependence between Greece and the Balkans*, Journal of Ethnic and Migration Studies (JEMS), 30 (6), 2004, p. 16.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

γενικότερο κλίμα ανάπτυξης Ξένων Άμεσων Επενδύσεων που έχει παγκόσμια δημιουργηθεί, η τάση παγκοσμιοποίησης των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, καθώς και αρκετές συγκυριακές εξελίξεις, όπως οι ραγδαίες αλλαγές μετά τα γεγονότα του 1989. Επίσης, τα πιθανά κίνητρα τα οποία ωθούν τις Ελληνικές εταιρίες να προχωρήσουν σε Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στα Βαλκάνια είναι αφενός η σημαντική ευκαιρία αξιομνημόνευτου περιορισμού του εργατικού κόστους, ιδιαίτερα στις βιομηχανίες εντάσεως εργασίας, εκμετάλλευσης πρώτων υλών και ανυπαρξίας φόρων και ποσοτικών περιορισμών, και αφετέρου το γεγονός ότι αυτές οι αγορές βρίσκονται σε πρώιμο αναπτυξιακό στάδιο, ώστε ο ανταγωνισμός να βασίζεται στην τιμή και όχι στην ποιότητα, καθώς και ότι η ίδρυση επιχειρήσεων στα κράτη αυτά πυροδοτεί την εμφάνιση και άλλων παρεμφερών ή βοηθητικών εταιριών, όπως τράπεζες ή ασφαλιστικές εταιρίες, ώστε οι εργασίες να είναι αποτελεσματικές και οργανωμένες⁸⁹.

Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι τόσο η εισροή μεταναστών εντός της χώρας όσο και η εκροή επενδύσεων εκτός αυτής, αλληλοδιαπλέκονται και έχουν κοινά σημεία αναφοράς · και τα δύο φαινόμενα είναι άμεσα συνυφασμένα με τις αντιδράσεις της Ελληνικής αγοράς εργασίας στις ανταγωνιστικές προκλήσεις του ανοίγματος των αγορών. Δεδομένου ότι η τεχνολογία, οι εγκαταστάσεις, το απόθεμα πρώτων υλών, η καινοτομία στην Ελλάδα είναι αναιμικά, έπρεπε με κάποιο τρόπο να εντατικοποιηθεί η άνοδος του ανταγωνισμού. Και δεν θα υπήρχε πιο γρήγορος, αποτελεσματικός και αναιμακτος, για τους επιχειρηματίες φυσικά, τρόπος να επιτευχθεί αυτό από τη μείωση του κόστους εργασίας. Τα φθηνά εργατικά χέρια που εισχωρούν, καθώς και αυτά που χρησιμοποιούνται στις Ελληνικές επιχειρήσεις στα ξένα, Βαλκανικά κυρίως, εδάφη αποτελούσαν τη λύση στο πάζλ της ανταγωνιστικής ανεπάρκειας.

Ακόμα όμως και αν πολλές από τις επιχειρήσεις αυτές αποφέρουν σημαντικά κέρδη στους Έλληνες επιχειρηματίες, αυτά μπορεί εύκολα να εξανεμιστούν και οι ίδιοι να αποκλειστούν από τις Βαλκανικές αγορές αν οι τελευταίες αντιμετωπίσουν και ξεπεράσουν τις ανεπάρκειες και τις αστάθειες που ακόμη τις ταλανίζουν, ιδιαίτερα στο οικονομικό και πολιτικό πεδίο, και καταφέρουν να βασίσουν την

⁸⁹ Labrianidis Lois, Lyberaki Antigone, Tinios Platon, Hatziprokopiou Panos, *Inflow of Migrants and Outflow of Investment: Aspects of Interdependence between Greece and the Balkans*, Journal of Ethnic and Migration Studies (JEMS), 30 (6), 2004, p. 18-19.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων που εδράζονται στο έδαφός τους στην ποιότητα και την πρωτοτυπία. Το κλίμα θα καταστεί δυσοίων για τις Ελληνικές επιχειρήσεις σε περίπτωση που δεν έχουν προνοήσει, ώστε να έχουν εγκαίρως αποκαταστήσει τις σοβαρές ελλείψεις σε τεχνολογικό εξοπλισμό, καινοτομία, οργάνωση και εξειδίκευση. Το πλεονέκτημα που τώρα απολαμβάνουν θα μετατραπεί αυτόματα σε σημαντικό μειονέκτημα.

Από την άλλη, η συνεχής εισροή μεταναστών εντός της χώρας και η διαρκής συμπίεση του εργατικού κόστους, αν δεν συγκρατηθούν άμεσα, θα οδηγήσουν σε επικίνδυνη χειροτέρευση της ελληνικής οικονομίας, προβλήματα κοινωνικής συνοχής, φτώχεια, πτώση επιπέδου ζωής, μεγαλύτερη ανεργία και απώλεια ευκαιριών για τους ντόπιους κατοίκους, καθώς και ακόμη εντατικότερη εκροή Ελλήνων στο εξωτερικό προς αναζήτηση καλύτερων συνθηκών εργασίας και επιβίωσης. Ας μην ξεχνάμε άλλωστε, ότι η μετανάστευση των Ελλήνων μπορεί να βοήθησε αρκετά τις χώρες υποδοχής, ειδικά όσον αφορά στους ειδικευμένους και πρόσφατα εκπαιδευμένους εργαζόμενους, άφησε όμως πίσω μια χώρα με μια στρεβλή οικονομική ανάπτυξη, στερώντας τη από ένα δραστήριο, δυναμικό και νεανικό κομμάτι του πληθυσμού της.

4. Οικονομικές σχέσεις Ελλάδας-Βουλγαρίας

Σε «πυλώνα σταθερότητας» όχι μόνο στα Βαλκάνια, αλλά και σε ολόκληρη την Ευρώπη ανήγαγε ο πρωθυπουργός της χώρας τις σχέσεις της Ελλάδας με τη Βουλγαρία, χαρακτηρίζοντάς τες ως «ισχυρό μήνυμα προς όλες τις χώρες της περιοχής», καθώς και ως «περίφημο παράδειγμα»⁹⁰. Δεδομένης της σημαντικότατης οικονομικής συνεργασίας των δύο χωρών, καθώς και των γεωπολιτικών, στρατηγικών και εταιρικών τους δεσμών μετά την έναρξη σταδιακής προσπάθειας της αποκατάστασης των διαφορών και προβλημάτων που εκκρεμούν από το παρελθόν και τις ταλανίζουν, των βλέψεων για μελλοντική ενεργειακή, διασυνοριακή, αμυντική, φορολογική συνεργασία, και κυρίως μετά την είσοδο της

⁹⁰ <http://www.ant1online.gr/Politics/Goverment/Pages>.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Βουλγαρίας στην ΕΕ και την άρση των φραγμών και περιορισμών στις ανταλλαγές εμπορικών προϊόντων, εργαζομένων και επενδύσεων, δεν θα μπορούσαμε να μην παραθέσουμε εξαιρετική μνεία στην ανάλυση και τη βάση των σχέσεων Ελλάδας και Βουλγαρίας.

Σήμερα λοιπόν, οι ελληνοβουλγαρικές σχέσεις βρίσκονται σε ένα εξαίρετο επίπεδο ανάπτυξης. Μεταξύ των δύο χωρών αναπτύσσεται μία πολυεπίπεδη συνεργασία, που εκτείνεται σχεδόν σε κάθε πτυχή της οικονομικής και κοινωνικής ζωής των δύο χωρών. Επίσημες επιτροπές που απαρτίζονται τόσο από Έλληνες όσο και από Βούλγαρους εμπειρογνόμονες και ειδικούς εργάζονται και αλληλομεταφέρουν ανάγκες, σκέψεις και αποφάσεις προκειμένου να επιτυγχάνεται αρμονική συνεργασία και άμεση επίλυση προβλημάτων. Η Ελλάδα αποτελεί έναν από τους κυριότερους εμπορικούς εταίρους της Βουλγαρίας, από τους σημαντικότερους επενδυτές, καθώς και βασική γη μετακίνησης Βουλγάρικου εργατικού δυναμικού.

Οι Έλληνες έμποροι προσπαθώντας να εκμεταλλευτούν την οικονομική ανάκαμψη της χώρας και τη λαχτάρα του βουλγαρικού λαού για δυτικά καταναλωτικά αγαθά, που επί δεκαετίες είχαν αποστερηθεί, έχουν πολλαπλασιάσει τις εξαγωγές τους στη χώρα. Ακόμη σημαντικότερος όμως είναι ο «κατακλυσμός» της ελληνικής αγοράς με πάμφθηνα βουλγάρικα προϊόντα, ιδιαίτερα μετά την είσοδο της Βουλγαρίας στην ΕΕ και την άρση των εμπορικών φραγμών και περιορισμών, ώστε πολλές ελληνικές επιχειρήσεις να κινδυνεύουν να εκτροχιαστούν από τον σκληρό ανταγωνισμό, αφού πολλοί Βούλγαροι επιχειρηματίες σκοπεύουν να διοχετεύσουν στην ελληνική αγορά ακόμη μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής τους, αξιοποιώντας το υψηλότερο επίπεδο των τιμών στην Ελλάδα, καθώς και τα νέα δεδομένα εξυγίανσης των προϊόντων τους, τα οποία σταδιακά προσεγγίζουν τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Τις επιπτώσεις νιώθει σε πρώτη φάση κυρίως η αγορά στη Βόρεια Ελλάδα όπου πραγματοποιούνται αθρόες εισαγωγές. Τα πλήγματα που δέχονται οι εγχώριες παραγωγικές επιχειρήσεις γίνονται διαρκώς ισχυρότερα, αφού εισάγονται σε ολοένα μεγαλύτερη κλίμακα ακόμη και λιπάσματα, χαλυβουργικά,

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

χημικά, χαρτικά, είδη ξυλείας και έπιπλα, πλήττοντας ολοένα περισσότερους εγχώριους βιομηχανικούς κλάδους⁹¹.

Μεγάλος όγκος ελληνικών επιχειρήσεων προσελκύεται συνεχώς στη Βουλγαρία, λόγω της ταχύτητας αύξησης του διαθέσιμου εισοδήματος, παρά τη χαμηλή βάση εκκίνησής του, των άπλετων πλουτοπαραγωγικών πηγών, και φυσικά του εξαιρετικά χαμηλού κόστους παραγωγής και εργασίας. «Οι ελληνικές επιχειρήσεις έσπευσαν να καλύψουν το κενό που δημιουργήθηκε με το άνοιγμα των βιορείων συνόρων της χώρας, επενδύοντας τεράστια ποσά και διευρύνοντας την αγορά τους κατά πέντε ή περισσότερες φορές σε σχέση με την υπάρχουσα»⁹². Η ελληνική επιχειρηματική κοινότητα στη Βουλγαρία έχει πολλές περιπτώσεις ανθρώπων που έφυγαν από την Ελλάδα και εκ του μηδενός δημιούργησαν μια αξιόλογη παρουσία ή επιχειρήσεων της Βόρειας Ελλάδας που πέρασαν από την άλλη πλευρά των συνόρων, αξιοποιώντας τα συγκριτικά παραγωγικά πλεονεκτήματα που διαθέτει. Σήμερα, οι μεικτές ή αμιγείς ελληνικές επιχειρήσεις ξεπερνούν τις 870, έτσι ώστε η Ελλάδα να βρίσκεται στην πρώτη θέση στη βουλγαρική αγορά από πλευράς αριθμού επιχειρήσεων. Το μεγαλύτερο ποσοστό -άνω του 80%- των επιχειρήσεων αυτών επικεντρώνεται στο εμπόριο και συγκεκριμένα στο εμπόριο ειδών διατροφής, οικιακού εξοπλισμού, ένδυσης, υπόδησης και ειδών ευρείας καταναλωτικής χρήσης. Στο υπόλοιπο 20% που αποτελείται από μεσαίες και μεγάλες εταιρίες και αποσκοπούν στην περαιτέρω ανάπτυξη και εδραίωσή τους στη βουλγαρική αγορά, δεσπόζουσα θέση κατέχουν οι ελληνικές τράπεζες, οι οποίες μάλιστα ελέγχουν συνολικά το 25-30% της τραπεζικής αγοράς, ώστε πρόσφατα να δημιουργηθεί το Συμβούλιο των Ελληνικών Επιχειρήσεων της Βουλγαρίας από τις θυγατρικές των ελληνικών τραπεζών και κυρίως τους μεγάλους επιχειρηματικούς ομίλους⁹³. Μεγάλα

⁹¹ Κορφιάτης Χρήστος, *Πάμφθηνα προϊόντα από Βουλγαρία και Ρουμανία κατακλύζουν την Ελληνική αγορά*, Το Βήμα, 2007.

⁹² Sachinidis Philippou-Sachinidis Alexandros, *Greece in the “New” Era of Globalization*, in Proceedings of the 2nd International Conference : Quantitative and Qualitative Methodologies in the Economic and Administrative Sciences written by Frangos Christos, Department of Business Administration, Technological Educational Institute of Athens, Greece, May 2009, p. 401.

⁹³ Παπαδημητρίου Α., *Ελληνο-βουλγαρικες σχέσεις*, Άρδην, τ. 06, 1997, σελ. 6.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

εμπορικά κέντρα (από την Lamda Developments και τον όμιλο Danaos Developments) στην περιοχή της Σόφιας και των περιχώρων της.

Σημαντικό ποσοστό ελληνικών επενδύσεων εισρέουν στα βουλγαρικά εδάφη ακολουθώντας αυξανόμενους και εντατικούς ρυθμούς. Έτσι, ενώ το 1995 η Ελλάδα βρισκόταν στην όγδοη θέση μεταξύ των Δυτικοευρωπαϊκών κρατών από άποψη όγκου επενδυμένου κεφαλαίου, στοιχεία του 1997 δείχνουν ότι καταλάμβανε την τρίτη θέση μετά τη Γερμανία και το Βέλγιο, ενώ από το 2005 και μετά έχει βρεθεί στη δεύτερη θέση, σύμφωνα με την αρμόδια υπηρεσία της Βουλγαρίας.

Ραγδαία αύξηση επίσης, παρουσιάζει η μετακίνηση Βούλγαρων εντός της Ελλάδας, οι οποίοι απορροφώνται άμεσα από την ελληνική αγορά εργασίας προσφέροντας φθηνά εργατικά χέρια, ζήλο και σκληρή εργασία υπό δύσκολες και αναξιοκρατικές συχνά συνθήκες. Μάλιστα, συζητείται μεταξύ ελληνικής και βουλγαρικής κυβέρνησης η έγκριση σχεδίου από την ελληνική Βουλή που αφορά στην έκδοση «πράσινης κάρτας» για τους Βούλγαρους που θέλουν να απασχοληθούν σε εποχιακές και νόμιμες θέσεις εργασίας εντός της χώρας, ώστε οι ίδιοι να έχουν καλύτερη πρόσβαση και μεγαλύτερη διευκόλυνση⁹⁴. Με τον τρόπο αυτό από τη μία προσφέρονται νέες ευκαιρίες στο βουλγαρικό εργατικό δυναμικό και αντιμετωπίζεται διεξοδικά το φαινόμενο της λαθρομετανάστευσης, από την άλλη όμως, δυσχεραίνεται ακόμα περισσότερο η θέση των ελλήνων εργαζομένων, αφού συνεχίζεται η συμπίεση του εργατικού κόστους και η απώλεια θέσεων εργασίας.

Τέλος, πέρα από τις πολύ καλές οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών, συχνά τα τελευταία χρόνια υπογράφονται διμερείς συμφωνίες που βελτιώνουν το κλίμα που επικρατεί. Από αυτές άλλες ρυθμίζουν σημαντικά θέματα, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την πρόσφατη υπογραφή της απόφασης για την κατασκευή του αγωγού μεταφοράς πετρελαίου από το βουλγαρικό λιμάνι του Μπουργκάς στην Αλεξανδρούπολη, ενώ άλλες αφορούν σε μικρές υποθέσεις που έχουν να κάνουν με το εμπόριο, την οικονομική συνεργασία, τα θέματα φορολογίας κ.λπ.

Ο σημαντικός παράγοντας του πολύ χαμηλού εργατικού κόστους όμως, διαφοροποιείται μετά την ένταξη της χώρας στη ΕΕ και την αναμενόμενη αύξηση του

⁹⁴ Παπαδημητρίου Α., *Ελληνο-βουλγαρικες σχέσεις*, Άρδην, τ. 06, 1997, σελ. 7.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

κόστους σε όλα τα επίπεδα, ώστε να ανταπεξέλθει στα ευρωπαϊκά δεδομένα απαιτούμενης ποιότητας. Οι ελληνικές επιχειρήσεις ωστόσο, έχουν τη δυνατότητα να στραφούν σε μακροπρόθεσμα επιχειρηματικά σχέδια, εκμεταλλευόμενοι τις νέες συνθήκες στην Βαλκανική αγορά. «Οι προοπτικές για τις Ελληνικές επιχειρήσεις μπορούν να συνοψιστούν στο ευνοϊκότερο καθεστώς για εξαγωγές, στο βελτιωμένο επενδυτικό περιβάλλον, στη βελτίωση του επενδυτικού κλίματος με μεγαλύτερη διαφάνεια και ασφάλεια επενδύσεων, καθώς και στην ωφέλεια από την υψηλή Κοινοτική Χρηματοδότηση που θα λάβει η χώρα.»⁹⁵ Δεδομένου ότι η Βουλγαρία θα αποτελεί πλέον ένα σοβαρό και αξιόπιστο επενδυτικό τοπίο, αυτό που θα καταστεί αναγκαίο για τους Έλληνες επιχειρηματίες θα είναι μια νοοτροπία προσαρμοσμένη στις νέες συνθήκες, με εμμονή στην ποιότητα, την ανάπτυξη και την παραγωγικότητα, στην έμπρακτη ανταγωνιστικότητα, στην καινοτομία και την εξέλιξη.

5. Συμπεράσματα

Διαπιστώνουμε τελικά ότι η παγκοσμιοποίηση επηρεάζει άμεσα το περιβάλλον κάθε κράτους και αφήνει το στίγμα της στις πολιτικές, τα σχέδια και τις κινήσεις του καθενός. Εφόσον η αγορά εργασίας είναι από τους τομείς που βάλλονται περισσότερο από το κύμα της πρώτης, και τα προβλήματα που την κυριεύουν είναι δυσεπίλυτα και αλληλοδιαπλεκόμενα, θα συμφωνούσαμε ίσως με την προειδοποίηση της Rosabeth Moss Kanter, πρώην διευθύντριας της Harvard Business Review και συγγραφέως του βιβλίου *The world Class*: «Πρέπει να δημιουργήσουμε εμπιστοσύνη στους μισθωτούς και να οργανώσουμε τη συνεργασία μεταξύ των επιχειρήσεων, ώστε οι τοπικές κοινότητες, πόλεις και επαρχίες να ωφεληθούν από την παγκοσμιοποίηση. Διαφορετικά, θα βρεθούμε αντιμέτωποι με κοινωνικά κινήματα όπως δεν τα είδαμε από το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου». Με τον ίδιο τρόπο ο Αμερικανός πρώην υπουργός Εργασίας υποστηρίζει ότι «Η παγκοσμιοποίηση δημιουργεί στις βιομηχανικές μας δημοκρατίες ένα είδος υποβαθμισμένου κοινωνικού στρώματος

⁹⁵ Πρόγραμμα ΕΕ “Artemis”, *ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ: Η ένταξη στην ΕΕ και οι διακρατικές οικονομικές σχέσεις με την Ελλάδα*, KEK-INE/ΓΣΕΕ, 2006.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

φτωχών και απογοητευμένων ανθρώπων», και ζητά οι επιχειρήσεις που απέτυχαν στις υποχρεώσεις τους απέναντι στους πολίτες, μειώνοντας τον αριθμό των μισθωτών τους, να υφίστανται κυρώσεις από το κράτος και να καλούνται να πληρώνουν επιπλέον φόρο⁹⁶.

Είναι γεγονός ότι κάθε κράτος και κάθε κοινωνικό «καθεστώς» αντιμετωπίζει το θέμα της παγκοσμιοποίησης με διαφορετικό τρόπο, επεκτείνοντας ή μειώνοντας τα όριά του, ανάλογα με τη δυναμική του, την ευκολία προσαρμογής του στην αλλαγή, την ανταγωνιστικότητα και τη ραγδαία εξέλιξη, καθώς και την ικανότητά επένδυσής του σε νέες τεχνολογίες και ανθρώπινο δυναμικό, ώστε να «αναμετρηθεί» με τις απαιτήσεις, βασιζόμενο σε ένα σωστό εθνικό σύστημα καινοτομίας⁹⁷, καθώς και στο ταίριασμα δικαιοσύνης και αποδοτικότητας, εργασίας και ευημερίας.

Παρόλαυτα, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ακόμα και αν οι αλλαγές άγγιξαν τα διεθνή πρότυπα και συμμετείχαν στη διάβρωσή τους, στην πραγματικότητα καμία από αυτές δεν κατάφερε να υποβαθμίσει τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά καθενός από αυτά. Τα κράτη μπορούν να αντιτάξουν στα εμπόδια που προκαλούν η γραφειοκρατία, ο συγκεντρωτισμός, η πελατειοκρατία, τις αξίες της παραγωγικότητας, της αξιοκρατίας, της αποκέντρωσης, του ανταγωνισμού (από τον Keynes στον Schumpeter)⁹⁸, βασιζόμενα στη συνεργασία, στην από κοινού κατανόηση των δυσχερειών και των απειλών, στην προσπάθεια μεταρρύθμισης και βελτίωσης, στον παραγωγικό και ουσιώδη διάλογο μεταξύ όλων των κοινωνικών και επαγγελματικών στρωμάτων, πάντα με γνώμονα το συμφέρον όλων και όχι μόνο μιας μερίδας πληθυσμού. Τα σοβαρά προβλήματα της διεύρυνσης του μισθολογικού χάσματος και της ανεργίας μπορούν, σύμφωνα με τον Wood, να αντιμετωπιστούν άμεσα και αποτελεσματικά με επενδύσεις στην εκπαίδευση, με δημόσια σεμιναριακά προγράμματα κατάρτισης και στοχευμένες επιδοτήσεις απασχόλησης προς τους εργοδότες, ώστε να οδηγούνται σε περαιτέρω προσλήψεις, καθώς φυσικά και με

⁹⁶ Μαράκη Ελένη, *Η επίδραση της παγκοσμιοποίησης στη ζήτηση και την προσφορά εργασίας και στη διαμόρφωση των μισθών*, Επιστημονικό Βήμα, τ.6, 2006, σελ. 178-179.

⁹⁷ Rhodes Martin, *Globalization and West European Welfare States: a Critical Review of Recent Debates*, Journal of European and Social Policy, 1996, p. 312-313.

⁹⁸ Rhodes Martin, *Globalization and West European Welfare States: a Critical Review of Recent Debates*, Journal of European and Social Policy, 1996, p. 318.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

άμεση αναδιανομή εισοδήματος από τους ακριβά (συνήθως skilled) προς τους φτωχά πληρωμένους. Έτσι, με συνδυασμό προσπαθειών και καλά σχεδιασμένων πολιτικών, η αποδοτικότητα, η δικαιοσύνη και η κοινωνική συνοχή θα καταστούν εφικτές⁹⁹.

Εξετάζοντας τα χαρακτηριστικά της ελληνικής αγοράς εργασίας όσο η παγκοσμιοποίηση προχωρά, εντοπίζονται πολλές δυσλειτουργίες και προβλήματα, τα οποία αποτελούν τροχοπέδη στην υγιή απορρόφηση και σταδιοδρομία του εργατικού δυναμικού, στην αποτελεσματική λειτουργία της οικονομίας, στην βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της χώρας και στην ικανότητά της να παρουσιάζεται στη διεθνή σκηνή ως άξιος και σεβαστός εμπορικός, οικονομικός, πολιτικός εταίρος.

Μια οικονομία αναιμική, που υποφέρει από σημαντικές ελλείψεις ανταγωνιστικότητας, τις οποίες προσπαθεί τεχνηέντως να καλύψει με συρρίκνωση του εργατικού κόστους και μείωση των κοινωνικών παροχών, αφού τα εργαλεία νομισματικής πολιτικής είναι άχρηστα, δεδομένης της συμμετοχής της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση, με μεταφορά παραγωγής σε γειτονικές χώρες με φθηνά και εκμεταλλεύσιμα εργατικά χέρια. Σημαντικά κενά σε τεχνολογία, επενδύσεις σε έργα υποδομής, προγράμματα έρευνας και καινοτομίας. Μια αγορά εργασίας που χαρακτηρίζεται από κατακερματισμό, από ρουσφετολογικές σχέσεις, από αντίδραση σε κάθε μορφής αλλαγή, από σκόπιμες κινήσεις των συνδικάτων προκειμένου να προωθήσουν προσωπικά συμφέροντα, από ανερχόμενη ευελιξία και συνεχώς περιορισμένη ασφάλεια, από καταστροφή θέσεων εργασίας χωρίς την ταυτόχρονη δημιουργία νέων, από δυσλειτουργικές εργασιακές ρυθμίσεις, από έλλειψη σοβαρής κατάρτισης και εξειδίκευσης, ενώ όπου αυτή υπάρχει αντιμετωπίζει δυσκολία αξιοποίησης, από συνεχή εισροή μεταναστών, οι οποίοι όντες αντικείμενο εκμετάλλευσης και αφαίμαξης κάνουν τους εργοδότες να τρίβουν τα χέρια τους ικανοποιημένοι και τους Έλληνες εργαζόμενους να παραμένουν μετέωροι και φοβισμένοι, από σταθερά ανοδικούς δείκτες ανεργίας (το τρίτο τρίμηνο του 2010 έφτασε το 12,4 %, όταν το ίδιο διάστημα πέρυσι άγγιζε το 9,3%).

Είναι επιτακτική ανάγκη τόσο για την αναδιάρθρωση της ελληνικής οικονομίας όσο και για την αποτελεσματικότητα και σταθερότητα της ελληνικής αγοράς εργασίας, η εντατικοποίηση των συντονισμένων προσπαθειών, ώστε να

⁹⁹ Burtless Gary, *International Trade and the Rise in Earnings Inequality*, Journal of Economic Literature, June 1995, p. 814.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

βρεθούν λύσεις από κοινού, όχι μόνο μεταξύ της Ελλάδας και των υπολοίπων κρατών-μελών της Ένωσης, αλλά και μεταξύ των Ελλήνων πολιτών . κράτος-εργοδότες-εν ενεργεία και εν δυνάμει εργαζόμενοι οφείλουν με σοβαρή σκέψη, χωρίς ιδιοτέλεια και εκτιμώντας σωστά τα δεδομένα να χαράξουν τις κατευθυντήριες γραμμές εκείνες που θα βγάλουν τη χώρα από το τέλμα και την ύφεση. Το μη βιώσιμο ασφαλιστικό και ευρύτερο εργασιακό, το μη παραγωγικό οικονομικό σύστημα χρειάζονται μεταρρύθμιση και αναβάθμιση, ώστε να μπορέσει η χώρα να ανταπεξέλθει στα νέα διεθνή δεδομένα και να παλέψει με ίσους όρους. Η παγκοσμιοποίηση θα ήταν δυνατό έτσι, να επιδράσει θετικά στην Ελληνική πραγματικότητα χαρίζοντάς της τα φώτα της . τεχνολογία, έρευνα, καινοτομία, παραγωγικές λύσεις, δημιουργικότητα, εξέλιξη, προσαρμοστικότητα, ευελιξία αλλά και ασφάλεια σε έναν κόσμο αλληλεξαρτώμενο και διαδραστικό.

ΣΤ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η παγκοσμιοποίηση αποτελεί πραγματικότητα που συνεχώς εξελίσσεται παρασέρνοντας την ανθρωπότητα σε μια δίνη αέναης κίνησης και συνεχούς ανάγκης προσαρμογής . η οικονομία, η πολιτική, η κοινωνία, τα πολιτισμικά μας δεδομένα, οι απαιτήσεις μας, οι υποχρεώσεις μας, η καθημερινότητά μας, οι αντιλήψεις μας αλλάζουν. Τα κράτη καλούνται να ανταπεξέλθουν στο νέο status quo. Οι πολίτες καλούνται να είναι συνεργάσιμοι και προσαρμόσιμοι. Η αγορά εργασίας κατακερματίζεται, αποπροσωποποιείται, καταστρέφεται και δημιουργείται, απαιτεί χωρίς να προσφέρει, ελίσσεται και αδρανεί αναπάντεχα. Η τάση τριτογενοποίησης την οικονομίας και της απασχόλησης, σε συνδυασμό με την αυξημένη ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας και με τις αλλαγές στο ρόλο και το ειδικό βάρος του θεσμού της οικογένειας, επιβάλλουν την αναπροσαρμογή του πλαισίου ρύθμισης της εργασίας. Η μεταφορά παραγωγής επιχειρήσεων και επενδύσεων σε χώρες με χαμηλό εργατικό κόστος, καθώς και η μετακίνηση εργαζομένων αποτελούν συνήθη φαινόμενα, συμβάλλοντας στην επιδείνωση των όρων εργασίας και απασχόλησης στις

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

χώρες με ακριβότερα και ποιοτικότερα εργατικά χέρια με την έννοια της άσκησης ισχυρών πιέσεων αποδοχής από τα συνδικάτα δραστικών αλλαγών στους μισθούς, στα εργασιακά δικαιώματα και στον τρόπο οργάνωσης της εργασίας. Τα ποσοστά ανεργίας ανεβαίνουν επικίνδυνα παγκοσμίως βυθίζοντας τους ανθρώπους στην ανασφάλεια, το φόβο και την καχυποψία.

Σοβαρά προβλήματα αντιμετωπίζει και η χώρα μας στην οικονομία και στην αγορά εργασίας της, τα οποία γιγαντώνονται όσο η παγκοσμιοποίηση προχωρά και αφήνει το στίγμα της. Από τα πολλά που αντιμετωπίζει, σοβαρότερα θεωρούνται το αρκετά υψηλό ποσοστό ανεργίας που αναμένεται να ανέβει κι άλλο όσο θέσεις εργασίας καταστρέφονται χωρίς να δημιουργούνται νέες και όσο η ευελιξία που επικρατεί όλο και περισσότερο δε «συνεργαστεί» με την ασφάλεια, ο κατακερματισμός της αγοράς εργασίας, οι ανισότητες κυρίως λόγω της συνεχούς πτώσης της ζήτησης για ανειδίκευτους ή χαμηλά καταρτισμένους εργαζόμενους, το ανεπαρκές και δυσλειτουργικό εργασιακό σύστημα, το οποίο αντί να μεταρρυθμίζεται απορρυθμίζεται σταδιακά, ο υπερδιογκωμένος και μη παραγωγικός δημόσιος τομέας, η έλλειψη τεχνολογικής προόδου, καινοτομίας και δημιουργικότητας, και φυσικά το πολύ χαμηλό επίπεδο ανταγωνιστικότητας, το οποίο δεν συνοδεύεται από πιέσεις για βελτίωση της παραγωγικότητας και της αποδοτικότητας.

Αυτό που θα πρέπει να επιδιωχθεί προκειμένου η αγορά εργασίας τόσο της Ελλάδας όσο και των υπολοίπων κρατών να ανταπεξέλθουν και να προσαρμοστούν αποτελεσματικότερα και ανώδυνα στην συνεχή εξάπλωση της παγκοσμιοποίησης και των επιπτώσεών της είναι η κοινωνική συνοχή και σύγκλιση να τεθούν ως προτεραιότητες, ώστε τα επιτεύγματα κάθε χώρας να αποτελούν συμπλήρωμα και συνέχεια όλων των άλλων. «Η επιστροφή της πολιτικής με όρους κοινωνικής ευαισθησίας στο νέο διεθνοποιημένο περιβάλλον και η διαμόρφωση των αναγκαίων συσχετισμών στον ευρωπαϊκό και οικουμενικό χώρο αποτελεί τη λύδια λίθο για την αναβάθμιση της εργασίας.»¹⁰⁰ Για την επίτευξη ενός τέτοιου στόχου, χωρίς να υποτιμώνται οι εθνικού χαρακτήρα πρωτοβουλίες, οι διεθνοποιημένες παρεμβάσεις του εργατικού κινήματος και η συνεργασία των κοινωνικών εταίρων συμβάλλουν στην ανοικοδόμηση σταθερών και αποτελεσματικών κοινωνικών και οικονομικών

¹⁰⁰ Κουζής Γιάννης, *Εργασιακές Σχέσεις και Ευρωπαϊκή Ενοποίηση : Ευελιξία και Απορρύθμιση ή Αναβάθμιση της Εργασίας*; , ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, Μελέτες, Αθήνα, 2001, σελ. 422-423.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

συστημάτων που δεν αντιμετωπίζουν την παγκοσμιοποίηση σαν αντίπαλο δέος αλλά σαν αξιοσέβαστη πρόκληση.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Z.ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Annequin Olivier, Globalization catches up with migrants, ILO, Migrant workers, Labour education 2002/4, No. 129, 2002.
2. Barr Kevin J., Globalization and the Economy, Ecumenical Centre for Research Education and Advocacy (ECREA), 1996.
3. Beck Ulrich, What Is Globalization, Polity Press, 2000.
4. Begg D, Fisher S., Dornbusch R., Economics, McGraw-Hill, 5th edition, ch.27, 1997.
5. Blanchard Olivier, European Unemployment, Economic Policy, Great Britain, 2006.
6. Burtless Gary, International Trade and the Rise in Earnings Inequality, Journal of Economic Literature, June 1995, p. 800-816.
7. Dr Konrad Raiser (General Secretary of the World Council of Churches (WCC) in Kevin J. Barr, Globalization and the Economy, Ecumenical Centre for Research Education and Advocacy (ECREA), 1999.
8. Feenstra R., Taylor R., Movement of Labor and Capital between Countries, International Economics, 2008.
9. Flanders A., Collective Bargaining, Penguin, 1971.
10. Freeman Richard B., Are Your Wages Set in Beijing?, Journal of Economic Perspectives, vol. 9, no 3, 1995, p. 15-32.
11. Glyn Andrew, The Assessment : How Far Has Globalization Gone ?, Oxford Review of Economic Policy, vol. 20, no. 1, 2004.
12. Goldberg Koujianou Pinelopi and Pavcnik Nina, Distributional Effects of Globalization in Developing Countries, Journal of Economic Literature, March 2007, p. 39-82.
13. Held Anthony και McGrew David, The Global Transformations Reader, Καίμπριτζ: Polity Press, 2000.
14. International Labor Organization, Bureau for Workers' Activities, Labour Market Trends and Globalization's Impact on them.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

15. Labrianidis Lois, Lyberaki Antigone, Tinios Platon, Hatziprokopiou Panos, Inflow of Migrants and Outflow of Investment: Aspects of Interdependence between Greece and the Balkans, *Journal of Ethnic and Migration Studies (JEMS)*, 30 (6), 2004.
16. Martin Rhodes, Globalization and West European Welfare States: a Critical Review of Recent Debates, *Journal of European and Social Policy*, 1996.
17. Matsaganis Manos, Union Structures and Pension Outcomes in Greece, *British Journal of Industrial Relations*, 2007.
18. Mouriki Aliki, Flexibility and security : an asymmetrical relationship? The uncertain relevance of flexicurity policies for segmented labour markets and residual welfare regimes, Institute of Social Policy, National Centre for Social Research-Athens, Amsterdam, 2009, p. 1-87.
19. OECD, International Migration Outlook, SOPEMI 2009, Special Focus: Managing Labour Migration Beyond the Crisis.
20. Reyneri Emilo, Migrant's involvement in irregular employment in the Mediterranean countries of the European Union, *International Migration Papers*, ILO, Geneva, 2001.
21. Rhodes Martin, Globalization and West European Welfare States: a Critical Review of Recent Debates, *Journal of European and Social Policy*, 1996.
22. Sachinidis Philippos-Sachinidis Alexandros, Greece in the “New” Era of Globalization, in Proceedings of the 2nd International Conference : Quantitative and Qualitative Methodologies in the Economic and Administrative Sciences written by Frangos Christos, Department of Business Administration, Technological Educational Institute of Athens, Greece, May 2009, p. 401-405.
23. Sapir Andre, Globalization and the Reform of European Social Models, vol. 44.
24. Vlachos-Dengler Katia, Greek Civil Society and the Impact of Globalization, unpublished paper prepared for the Kokkalis Annual Graduate Student Workshop, 2001.
25. Webb, Sidney and Beatrice, *The History of Trade Unionism*, London: Longmans, 1920, t. 1.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

26. Wood Adrian, Globalization and the Rise in Labour Market Inequalities, *The Economic Journal*, vol. 108, n. 450, 1998.
27. Βεληζιώτης Μιχάλης –Τσακαλώτος Ευκλείδης, Οικονομική Θεωρία και Μεταρρυθμίσεις στην Αγορά Εργασίας: Οι περιορισμοί της Ορθόδοξης Προσέγγισης, 2006.
28. Γεώρμας Κώστας, Μετανάστευση και αγορά εργασίας, Εθνικά Θέματα, Άρδην, 2009, τ. 77.
29. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ/INE, Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση-Ετήσια Έκθεση 2009, 2009.
30. IOM, World Migration 2008. Managing Labour Mobility in the evolving global economy, vol. 4-IOM World Migration Report Series, 2008.
31. Κόντης Αντώνης, Ζωγραφάκης Σταύρος, Μητράκος Θόδωρος, Οι οικονομικές επιπτώσεις της απασχόλησης των μεταναστών κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, ΙΜΕΠΟ, 2006.
32. Κορφιάτης Χρήστος, Πάμφθηνα προϊόντα από Βουλγαρία και Ρουμανία κατακλύζουν την Ελληνική αγορά, Το Βήμα, 2007.
33. Κουζής Γιάννης, Εργασιακές Σχέσεις και Ευρωπαϊκή Ενοποίηση : Ευελιξία και Απορρύθμιση ή Αναβάθμιση της Εργασίας; , INE/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, Μελέτες, Αθήνα, 2001.
34. Κώστας Γεώρμας, Μετανάστευση και αγορά εργασίας, Εθνικά Θέματα, Άρδην, 2009, τ. 77.
35. Λυμπεράκη Αντιγόνη-Δενδρινός Γιάννης, Ευέλικτη Εργασία: νέες μορφές και ποιότητα απασχόλησης, 2^η έκδοση, 2006, Κέρκυρα.
36. Μαράκη Ελένη, Η επίδραση της παγκοσμιοποίησης στη ζήτηση και την προσφορά εργασίας και στη διαμόρφωση των μισθών, Επιστημονικό Βήμα, τ.6, 2006.
37. Μαριόλης Θεόδωρος-Παπουλής Κώστας, Δυναμική του Χρέους, «Δίδυμα Ελλείμματα» και Διεθνής Ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής Οικονομίας, MPRA Paper, Unpublished, 2010.
38. Μεγήρ Κώστας-Βαγιανός Δημήτρης-Βέπας Νίκος, Η ελληνική πτώχευση μπορεί να αποφευχθεί, Financial Times, 24/08/2010.
39. Παπαδημητρίου Α., Ελληνο-βουλγάρικες σχέσεις, Άρδην, τ. 06, 1997.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

40. Παπαδοπούλου-Κούρκουλα Ασπασία, *Λαθρομετανάστευση : Μόθοι και Πραγματικότητες*, στο Μετανάστευση στην Ελλάδα : Εμπειρίες, Πολιτικές, Προοπτικές των Καβουνίδη Τ.-Κόντη Α.-Λιανού Θ.-Φακιολά Ρ., εκδ. ΙΜΕΠΟ, Αθήνα 2008, τόμος Α', σελ. 1-334.
41. Πρόγραμμα ΕΕ “Artemis”, ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ: Η ένταξη στην ΕΕ και οι διακρατικές οικονομικές σχέσεις με την Ελλάδα, ΚΕΚ-ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, 2006.
42. Φωτόπουλος Τάκης, Οι Αντιτιθέμενες Προσεγγίσεις της Παγκοσμιοποίησης, Διάπλους, τ. 9, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 2005.

